

T.C.

KARAMANOĞLU MEHMETBEY ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

KENTSEL MEKÂNDA İDEOLOJİ VE YANSIMALARI

Hazırlayan

Meliha KANDEMİR

Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Danışman

Doç. Dr. Sevcan GÜLEÇ SOLAK

KARAMAN – 2021

T.C.

KARAMANOĞLU MEHMETBEY ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

KENTSEL MEKÂNDA İDEOLOJİ VE YANSIMALARI

Hazırlayan

Meliha KANDEMİR

Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Danışman

Doç. Dr. Sevcan GÜLEÇ SOLAK

KARAMAN – 2021

ENSTİTÜ TEZ ONAY FORMU

Doküman No	FR-285
İlk Yayın Tarihi	05.02.2018
Revizyon Tarihi	08.02.2021
Revizyon No	02
Sayfa No	1/1

KENTSEL MEKÂNDA İDEOLOJİ VE YANSIMALARI

Tezin Kabul Ediliş Tarihi: 17/06/2021

Bu tez, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun 27/05/2021 tarih ve 20/390 sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Hazırlayan

Kalite Sistem Onayı

ÖNSÖZ

İstanbul ve Ankara'nın farklı mekânlarındaki farklı ruhani havanın ve farklı kimliklerin bıraktığı bir etkinin ardından böyle bir çalışma yapma ihtiyacı duyduğumu belirterek sözlerime başlamak istiyorum. Çünkü şehirlerin heterojen yapısı; hem kimliği hem mekânı etkilemekte kimliği de mekânı da çok çeşitli kılmaktadır. Tam bu noktada bu farklılıkların nedeni olarak kimlikler, iktidarlar, mimari ve ideoloji derken yaşadığım karmaşık durum beni getirip kentin ortasına bıraktı. Acaba etrafımdaki binaların mimari özelliği mi mekânı etkiliyordu, yoksa mekân mı mimariyi etkiliyordu tam bilemiyordum. Ama bir an önce bunun cevabını bulmak istiyordum. Daha sonraları danışman hocamın yönlendirmesiyle ve önerisiyle yaptığım araştırmalarda ideoloji kavramının, iktidarların ve kentlerin belirleyicileri ve karar vericileri olduğunu öğrendim. Artık aradığım cevabı bulduğuma göre çalışmaya başlama zamanı gelmişti. Bundan sonraki süreç hem metin okuma hem görsel okuma hem de zihinsel yorumlama üzerinde ilerleyecekti. Yorucu ama çok zevkli bir süreçti; okumak, yorumlamak ve araştırmak...

Bu süreç sonunda tüm araştırmaların beni getirdiği noktada, tarih boyunca kentleri var eden, kent mekânlarını şekillendiren ideolojilerin her kente farklı bir hava kattığını, farklı bir ruh üflediğini okudukça daha çok fark ediyordum. İstanbul'un ruhu ayrı Ankara'nın ruhu ayrıydı. Fakat üzümlere belirtmek istediğim bir nokta da şudur ki, bizler mekânların ve kentlerin müdavimi olarak yaşarken, aslında farkında olsak da olmasak da maalesef bize sunulan ve yaşamamız istenilen bir hayatı yaşıyorduk.

Dolayısıyla kentsel mekânda ideolojiyi anlattığım bu çalışmamda; bana yol gösteren, kaynaklık eden, her daim güler yüzlülüğü ve sevecenliğiyle beni karşılayan, sorduğum her soruya, takıldığım her noktaya dair tüm cevapları kendisinde bulabildiğim,

çok kıymetli danışman hocam Sayın Doç. Dr. Sevcan GÜLEÇ SOLAK' a, teşekkürleri bir borç bilirim.

Yine desteklerini hep üzerimde hissettiğim, her daim yanımda olan aileme, evdeki zamanlarından çaldığım değerli eşime, biricik kızıma, oğluma ve gösterdikleri anlayış ve sabır için mesai arkadaşlarıma tüm kalbimle teşekkür ederim.

Meliha KANDEMİR

ÖZET

Kentler tarih boyunca güç ve iktidar ilişkilerinin odak noktası olmuştur. İktidar ideolojisi kentin belirleyicisi ve planlayıcısı rolünde nice kentleri kurmuş, nicelerini tarih sahnesinden silmiştir. İktidarların tanınma ve tanıtma, baskı ve tahakküm aracı olan kentler; tüm kentsel alanlarıyla ve kentsel yapısıyla, politik, siyasi ve ekonomik uygulamalarıyla birlikte iktidarların simge, sembol ve anlamlarını üzerlerinde taşıyan mekânlardır. Bu sebeple bu tez çalışmasında kentsel mekânda, ideoloji ve yansımaları üzerinden kente yaklaşılmaktadır. Bu bağlamda tez çalışmasının birinci bölümünü kent ve mekânın kavramsal ve kuramsal çerçevesi oluşturmaktadır. Tez çalışmasının ikinci bölümünde ise ideolojinin kavramsal ve kuramsal çerçevesi ve iktidar bağlamında ideoloji anlatılmaktadır. Üçüncü bölüm olan son kısımda ise; başkentler, meydanlar, mezarlar ve anıt mezarlar, cadde ve sokak isimleri, alışveriş merkezleri, kentsel dönüşümler ve millet bahçeleri gibi kentsel mekânların arka plandaki belirleyicilerinden biri olan ideolojinin mekânda ne derece etkin olduğuna değinilmiş ve ideolojilerin kurumsallaştırdığı mekânlar üzerinden örneklendirilerek anlatılmıştır. Araştırma sonucunda elde edilen bulgular ideolojinin kent mekânlarını nasıl şekillendirdiği, kentte ve mekânda nasıl belirleyici bir rol oynadığını gözler önüne sermiştir.

Anahtar Kelimeler: Kent, Mekân, İdeoloji ve İktidar

ABSTRACT

Throughout history, cities have been the center of power and power relations. The ideology of power as a determining factor has established many cities and erased many from history. The cities, which are the means of recognition and representation, oppression and domination of governments and with all their urban areas and urban structure; They are places that bear politic, political and economic symbols, signs and meanings of powers. For this reason, this thesis approaches the city through ideology and its reflections in urban space. In this context, the first part of the thesis is the conceptual and theoretical framework of the city and space. In the second part of the thesis, the conceptual and theoretical framework of ideology and ideology in the context of power is explained. In the last and third part, the effect of ideology, which is one of the defining factors of urban spaces such as capitals, squares, tombs and mausoleums, streets and street names, shopping centers, urban transformations and public gardens, is institutionalized and illustrated through the spaces by ideologies. The findings obtained as a result of the research revealed how ideology shaped urban spaces and played a defining role in the city and space.

Keywords: City, Space, Ideology and Power

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
KISALTMALAR LİSTESİ	vii
RESİMLER LİSTESİ	viii
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	4
KENT ve MEKÂN	4
1.1. Kentin ve Mekânın Kavramsal Çerçevesi Üzerine	5
1.2. Tarihsel Süreçte "Kent" ve "Mekân"	11
1.3. Kente Kuramsal Yaklaşımlar	17
1.3.1. Klasik Kent Kuramları	18
1.3.1.1. Ekonomi Politik Yaklaşım (Karl Marx ve Frederick Engels).....	18
1.3.1.2. İdeal Tip Olarak Kent: Max Weber.....	19
1.3.1.3. Yabancılaşma Sorunu: Georg Simmel	21
1.3.2. Şikago Okulu Kent Kuramları.....	22
1.3.2.1. Ekolojik Yaklaşım.....	23
1.3.2.2. Yaşam Biçimi Olarak Kentlilik: Louis Wirth	24
1.3.3. Çağdaş (Neo-Marksist) Kent Kuramları	26
1.3.3.1. Toplumsal Ürün Olarak Mekân: Henri Lefebvre	26
1.3.3.2. Kolektif Tüketim ve Kentsel Hareketler: Manuel Castells	27
1.3.3.3. Sermaye Birikimi Olarak Kent: David Harvey	28
1.4. Mekâna Kuramsal Yaklaşımlar	29
1.4.1. Fenomenolojik Yaklaşımlar	30
1.4.2. Sosyolojik ve Sosyo-Psikolojik Yaklaşımlar	31
1.4.3. Marksist Yaklaşımlar	32
1.5. Kent, Mekân ve Kimlik İlişkisine Dair Kavramlar.....	34
1.5.1. Kent Kimliği.....	34
1.5.2. Kent İmgesi	36
1.5.3. Kent Algısı	37

1.5.4. Kentsel Mekân.....	38
1.5.5. Kamusal Alan ve Kamusal Mekân.....	39
İKİNCİ BÖLÜM	41
İDEOLOJİ	41
2.1. İdeolojinin Kavramsal Çerçevesi Üzerine	45
2.2. İdeoloji Kavramına Yaklaşımlar.....	47
2.3. İktidar Bağlamında İdeoloji	50
2.4. Siyasal İdeolojiler ve İdeolojilerin Mekâna Bakışı Üzerine	52
2.4.1. Liberalizm	52
2.4.1.1. Neoliberalizm	54
2.4.2. Muhafazakârlık.....	59
2.4.3. Sosyalizm	62
2.4.4. Faşizm	65
2.4.5. Feminizm.....	67
2.4.6. Anarşizm	70
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	72
İDEOLOJİ BAĞLAMINDA MEKÂNIN DÖNÜŞÜMÜ	72
3.1. Başkentler	76
3.2. Meydanlar	93
3.3. Cadde ve Sokak İsimleri (İsimlendirme)	102
3.4. Alışveriş Merkezleri	109
3.5. Kentsel Dönüşüm (Güvenlikli Siteler, Rezidans Hayatları).....	113
3.6. Millet Bahçeleri	120
3.7. Mezarlar ve Anıt Mezarlar.....	124
SONUÇ	130
KAYNAKÇA	133

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	:Amerika Birleşik Devletleri
AOÇ	:Atatürk Orman Çiftliği
AKP	:Adalet ve Kalkınma Partisi
CHP	:Cumhuriyet Halk Partisi
TMMOB	:Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği
AVM	:Alışveriş Merkezi
TDK	:Türk Dil Kurumu
TOKİ	:Toplu Konut İdaresi
SSCB	:Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

RESİMLER LİSTESİ

Resim 1 Hitit Güneşi.....	61
Resim 2 Yeni Ankara Amblemi.....	61
Resim 3 Ulus Meydanı.....	78
Resim 4 Bayındırlık Bakanlığı.....	79
Resim 5 Ulus Meydanı Yeni Ankara	81
Resim 6 Ulus Meydanı Eski Ankara.....	83
Resim 7 Moskova Metro su	86
Resim 8 Moskova Kızıl Meydan	87
Resim 9 Sovyet döneminden kalma bir park olan, Oak Park (Meşe Parkı).....	88
Resim 10 Bişkek Ala Too Meydanı	89
Resim 11 Rockefeller Center	90
Resim 12 Empire State.....	91
Resim 13 Özgürlük Heykeli.....	92
Resim 14 Taksim Meydanı	94
Resim 15 Taksim Meydanı 15 Temmuz Darbe Girişimi Sonrası.....	97
Resim 16 Concorde Meydanı Paris.....	98
Resim 17 Tinananmen Meydanı Pekin	99
Resim 18 Taksim Gezi Parkı.....	101
Resim 19 Atatürk Bulvarı	104
Resim 20 15 Temmuz Demokrasi Şehitleri Ortaokulu.....	105
Resim 21 Fethi Sekin Caddesi	105
Resim 22 Şehit Astsubay Ömer Halisdemir Sokağı	106
Resim 23 Tunalı Hilmi Caddesi.....	108
Resim 24 İstiklal Caddesi	109
Resim 25 Konya Kulesite Alışveriş Merkezi.....	110
Resim 26 Konya Kulesite Alışveriş Merkezi.....	111
Resim 27 Tarlabası Kentsel Dönüşüm.....	115
Resim 28 Ekümenopolis Film Afişi.....	117
Resim 29 Nakkaştepe Millet Bahçesi	123
Resim 30 Central Park	124
Resim 31 Lenin Mozolesi – Rusya	126
Resim 32 Süleyman Demirel'in Anıt Mezarı	128
Resim 33 Turgut Özal'ın Anıt Mezarı.....	129

GİRİŞ

Tarih boyunca oluşturulan mekânlara her medeniyet kendi açısından farklı anlamlar yüklemiş, tanımlamalar yapmış, kavramlar ve kuramlar geliştirmiştir. Mekânlar; toplumların ruhunu, kültürünü, anlayışını yansıttıkları ölçüde kalıcıdır ve anlamlıdır. Mekânlar; anıları, acıları, sevinçleri muhafaza ettiği süreçte insanlar için anlam kazanmaktadır. Duygusal olarak bir bağ kurulan mekânla, yabancı olarak içerisinde bulunulan mekân, insanda aynı etkiyi bırakmamaktadır.

İdeoloji, dünya görüşüne, düşünceye ve inançlara içkindir. Siyasal, toplumsal, kültürel ve hukuksaldır. Aynı zamanda mekânsal ve kentseldir. Fikirsal olarak doğmakta eylemsel olarak devam etmektedir. Yani ideoloji insanın var olduğu her yerde kendini hissettirmektedir. İdeoloji tüm tarihi serüveni boyunca siyasi egemenliğin hegemonyasında kendine yer edinmektedir (Kara, 2016, s. 152). Devlet politik ideolojisiyle zaman içerisinde toplumlara planlamakta ve örgütlemektedir. Yani mekânların üretiminde de devlet otoritesi söz konusudur (Lefebvre, 2019, s. 53). Bu açıdan bakıldığında mimarlık ve ideoloji arasında da güçlü bir ilişki söz konusudur. Politikanın mekâna yansması kamusal alan ve kent üzerinden okunmaktadır, bu da bir ideolojik hegemonyanın varlığını ispatlamaktadır.

Kamusal mekân-özel mekân, toplumsal mekân- soysal mekân, doğal mekân, soyut mekân-somut mekân bütün bu mekânlar kentle, kentleşmeyle, siyasal iktidarla toplumla, bireylerle yurttaşlarla ilişkilendirilmektedir. Kentleri kuran, yıkan, yeniden şekillendiren kavramlardan biri olan ideoloji; iktidarın gücünün mekândaki yansımasıdır. Gücü elinde bulunduran iktidarın ideolojisi, mekân okuması üzerinden rahatlıkla bilinebilmektedir.

Çalışmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı ideoloji ve kentsel mekân arasındaki ilişki ortaya koyarak, ideolojilerin kentleri nasıl şekillendirdiğini tarihsel süreçte analiz etmektir. Bu kapsamda, kentsel mekânda ideolojik yansımalar ve toplumsal bellekte yer alan yapısal üst kodların kentsel mekâna etkisi üzerine bir çalışma yapılmıştır.

Kentler ve içerisinde barındırdığı semboller, işaretler ve simgeler; ibadethaneler, alışveriş merkezleri, kafeler, sanayi bölgeleri, meydanlar, iş merkezleri topluma bir bakış açısı kazandırmakta ait olduğu topluma bir yaşam tarzı sunmaktadır. Bununla beraber hegemonik olarak topluma yağıdırılan üst yapı ve alt yapı kodları iktidarın söylemleri ve amaçlarıyla, ekonominin söylem ve amaçlarını birleştirip bütünleştirerek topluma kent ve mekân üzerinden bir hayat sunmaktadır. Bu amaçlardır ki bu tezde Sembolik Etkileşimci Yaklaşım, Semiyotik, Semantik (anlambilimsel) ve Neo-Marksist Yaklaşım bağlamında irdelenen kent, mekân ve ideoloji arasındaki ilişki analiz edilmeye çalışılmıştır.

Kent mekânını; ideoloji bağlamından hareketle başkentler, meydanlar, mezarlar ve anıt mezarlar, isimlendirme (cadde ve sokak vb. isimleri), alışveriş merkezleri, kentsel dönüşüm, (rezidans hayatları, güvenli siteleri), millet bahçeleri gibi kentsel mekânlarda ideolojinin yansımaları, çalışmanın kentsel mekândaki örnekleme olarak ele alınmış ve tarihsel süreçteki bu yansımalar niteliksel araştırma yöntemiyle hem literatür taraması hem de görsel kültür taraması olarak analiz edilmiştir.

Çalışmanın Varsayımları, Kısıtları ve Araştırma Sorusu

Çalışmanın temel varsayımı kentsel mekânlar ve ideoloji arasında bir etkileşimin olduğudur. Bu çalışmada bu varsayımdan hareketle aşağıdaki sorulara da cevap aranmıştır.

İdeoloji kentleri nasıl şekillendirmektedir?

Bir ideoloji gerçekten bir kent var edebilir mi?

İdeoloji kentlerinin mekândaki tezahürleri nelerdir ve bu toplum üzerinde ne derece etkilidir?

Bireyler ideolojilerin şekillenmesinde ve kentsel mekânların inşa edilmesinde nasıl bir role sahiptir?

Çalışmanın en önemli kısıtı ise ideoloji bağlamında kentsel mekânın değişimi ve dönüşümünün devam etmesi, kamusal ve özel tüm mekânlara yansması nedeniyle belirli kamusal mekânlar örnekleminden analiz edilmeye çalışılmasıdır. Ayrıca belirlenen örneklemelerin ise ideoloji ve mekân arasındaki ilişkiyi yansıttığı varsayımına dayanmaktadır.

Veri Toplama Yöntemi

Bu çalışmada, kentsel mekân ve ideoloji arasındaki ilişkiyi irdeleyen, her iki olgu arasındaki inşacı/etkileşimci, ilişkiyi tanımlayıcı ve yorumlayıcı bir çabaya dayanan niteliksel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Literatür taraması tekniği ile toplanan veriler sonucunda ulaşılan bulgularla elde edilen/yorumlanan mekân-ideoloji etkileşiminin kentsel mekândaki tezahürleri, görsel metinlerle somutlaştırılmaya çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KENT ve MEKÂN

Avcılık ve toplayıcılık insanlık tarihinin yerleşik hayata geçmeden önceki dönemi olarak kabul görmektedir. Tarımsal faaliyetlerle birlikte bu dönem son bulmuş ve toplum yerleşik düzene geçmiştir. Bu süreçte bu yeni toplum, kendine mekânlar ve şehirler kurmuş, yurtlar edinmiştir. Tarih boyunca kentler; eskinin ve yeninin, kralların ve iktidarların savaşına tanıklık edip, yıpranan, değişim ve dönüşüm geçiren mekânların başında gelmektedir. Metafizik ve mitolojinin merkezi konumunda olan Yunan Felsefesi Roma üzerinden Hristiyanlık ile girdiği etkileşim sebebiyle sadece Yunan medeniyetinin değil tüm batı kültürünün ve zihniyetinin kurucusu olmuştur. Roma’ da Pagan kültür ve Hristiyanlığın etkileşimi tüm şehrin dokusuna, mimarisine ve idari düzenine yansımıştır (Davutoğlu, 2016, s. 85).

Bununla birlikte tarih, görkemli ve orijinal birçok kente ev sahipliği yapmıştır. İlk kentlerin birçoğu Sümer kentleri gibi tapınak çevresine kurulurken, bazıları da Babil gibi meydanların çevresine kurulmuştur. Antik Yunan kentlerinde ise, demokrasinin mekânı olan sokaklar ve meydanlar yaşamın merkezini oluşturmuştur. Keza, Orta Çağ ve sonrasında kurulan kentler de kendilerine merkez olarak pazar yerlerinin çevresini seçmişlerdir (Bookchin, 1999, s. 33). Bugün var olan bütün kentler dâhil olmak üzere hiçbir kent tüm geçmişini silerek ortaya çıkmamıştır. Her yeni buluş ve medeniyet bir öncekinin üzerine eklenerek tarihin modern kentlerini ortaya çıkarmıştır. Kısaca kentler uzun ömürlü binalarıyla, kurumsal ve toplumsal yapılarıyla geçmişi ve geleceği bünyesinde barındıran yerler olmuşlardır (Mumford, 2007, s. 124). Bu sebeple kentler tarih yazan, kimlik oluşturan kendi içerisinde bir toplumsal yapı var eden mekânlardır.

Bu bölümde kent ve mekânın kavramsal ve kuramsal çerçevesine bir giriş yapıldıktan sonra kent ve mekânların tarihsel süreçteki serüvenine dair geçirdikleri etkileşim, değişim ve dönüşüm süreçleri anlatılacaktır.

1.1. Kentin ve Mekânın Kavramsal Çerçevesi Üzerine

Kent, tanımı itibariyle sosyologların, tarihçilerin, plancıların, iktisatçıların dolayısıyla her disiplinin, her paradigmanın kendi kavrayışı üstünden yaptığı farklı tanımlamaları içermektedir. Kent; iş bölümü, uzmanlaşma, nüfusun büyüklüğü ve heterojenliği, örgütlenme yapısı, fiziksel yapı ve sanayi sektörü, hizmet sektörü, insan ilişkileri gibi temel parametreler üzerinden tanımlanmaktadır (Kaya, 2017, s. 13-14). Kent yine farklı disiplinlerin konusu olmakla birlikte asıl orada yaşayanların, kentlilerin konusudur (Bumin, 2016, s. 13).

İnsanların hayatlarını idame ettirdikleri toprak parçasıdır ya da yönetsel örgütün sınırları içerisinde kalan alandır kent (Keleş, 2010, s. 97). Batı dillerine Latince'den geçen "civitas" sözcüğünün, kent "city-kent" kelimesi yurttaşlık hakları içeren anlamını Klasik Yunan felsefesinden almıştır ki bu yurttaşlık hakkının kullanıldığı mekân olarak kenti işaret etmektedir. Kent, TDK'de şehir, site gibi anlamlar da içermektedir. Soğd'ca kökenli olan "kent" ile Farsça kökenli olan "şehir" kelimesi dilimizde aynı anlamda kullanılmaktadır. Başka bir tanımda ise kent, tarımsal olmayan büyük yerleşim birimi olarak tanımlanmaktadır. Etimolojik ve semantik anlamlarının yanında kentin kavramsal olarak tanımları da bulunmaktadır.

Şehir yabancılarla karşılaşma ihtimalinin yüksek olduğu yerleşim alanlarından oluşmaktadır. Şehir toplumsal deneyimlerin, zevklerin ve çıkarların karşılaştığı farklı kişilerle kurduğumuz bir kalıp, bir düzenden ibarettir (Sennett, 1996, s. 330-421). Yine

Sennett (2001, s. 47)'e göre ise Aristoteles'in şehri birbirine benzemeyen insanlardan oluşmaktadır. Benzer insanlar bir şehri meydana getirmede yetersiz kalmaktadır. İktisadi açıdan şehir, hane halkının hayatlarını tarımdan değil de ticaret ve alışverişten kazanması olarak ifade edilmektedir. Şehir halkı günlük ihtiyaçlarının çok büyük bir kısmını pazardan temin etmeleri hasebiyle aslen şehir bir "pazar yeri" olarak kabul edilmekle birlikte, hane halkı ve pazara sahip olan şehre, sık sık gezgin tüccarlar da uğramaktadır. Bu anlamıyla da şehir bir "pazar yerleşimi" olarak tanımlanmaktadır (Weber, 2003, s. 86-87). Farabi'nin El-Medinetü'l Fâzıla adlı eserinde de fazıl şehir üzerinden bir tanım yapılmaktadır. Halkın mutlu olmak adına birbirleriyle yardımlaşmaları şehirler, gerçek fazıl şehir sayılmaktadır. Bunlar bir vücudun sıhhatli tüm uzuvlarını temsil etmektedir. Tüm uzuvlar el birliği ederek onu yaşatmak için elinden geleni yapmaktadır ki ancak böyle bir durumda fazıl, yaşanabilir bir dünya elde edilebilir (Farabi, 1990, s. 80).

Kentler, medeniyetin beşiği, medenin mekânıdır. Çünkü kent demek medeniyet demektir. Kırsal yaşam kentlerden önce var olmuştur, kentsel yaşamın oluşması için temel teşkil etmiştir. Her kent, dâhil olduğu sistemin simgesel işaretlerini taşır, anlamını ve gerçeğini bu işaret noktalarından alır ve yansıtır (Braudel, 2007, s. 133). Şehir kendine has bir söz dağarcığı ve mantığı olan pratik yaşam biçiminin adıdır (Bauman, 2017, s. 149). Krallık kurumu basit bir köy ekonomisinden, örgütsel bir yapısı olan bir kent ekonomisini doğurmuştur. Krallar; kentler kuran, emreden hükümranlılığı altındakilere şekil verip hizaya sokan bir kurumun kurucularıdır (Mumford, 2007, s. 51-52). İnsanoğlunun yaptığı ilk yapılar güvenlik gerekçesiyle inşa edilen koruyucu duvarlardır. Nitekim Çağdaş İngiliz ve Rus dilinde kent kapalı alan anlamına gelen (town ve gorod) sözcükleriyle ifade edilmektedir. İlerleyen süreçlerde kent; kapalı alanlardan çıkıp, herhangi bir kabilenin

yönetmel, siyasal, dinsel ve ekonomik ihtiyaçlarına cevap veren merkez olarak konumlandırılmaktadır (Pirenne, 1994, s. 48-49).

Kentsel sanayi devriminden itibaren şehirler; 19. Yüzyıl öncesinde başka, kapitalizm ve modernizmin etkisiyle 19. Yüzyıl sonrasında ise daha başkadır (Sennett, 1996, s. 39-40). Günümüz modern kentlerinde ise durum; mekân, zaman, insan, kimlik ve kültürlerin kaotik bir ortamda çatıştıkları, heterojen ve kozmopolit bir yapıda bir arada buldukları alanlardan oluşmaktadır. Üzerinde yaşayan insanlar için yer, mekân olmanın ötesinde toplumsal aidiyete, kültürel ve kimliksel çoğulculuğa ve farklı düşünsel kodlara karşılık gelmektedir (Aytaç, 2017, s. 253). Bu sebeple kentler, sadece pozitif anlam yüklü kelimelerle değil, içerisinde barındırdığı sorunlarla, problemlerle de kendinden söz ettirmektedir. Bu bağlamda Amerikalı Sosyolog Martindale (2000, s. 36) bu durumu şöyle ifade etmektedir: “Şehir insanlığın zamana karşı keskin bir meydan okuyuşudur.” Martindale, bu cümle ile aslında, şehrin insanlar üzerinde uyandırdığı olumsuz etkiye vurgu yapmaktadır. Yine buna benzer bir ifadeyle konuya değinen Bookchin (1999, s. 31), kentin ürünü olan kentleşmenin yalnız kırını değil kenti de silip süpürdüğüne dem vermektedir. Aslında Ortaçağ kentlerine hâkim bir özdeyiş olan “kent havası insanı özgür kılar” ifadesi son zamanlarda insana dokunmakla birlikte insana ve doğaya karşı bir meydan okumaya dönüşebilmektedir.

Yine bir zamanlar mekânın sahiplerine kenti sevdiren dinsel, kültürel ve etik birçok özelliğın yerini; bugün kentlerde etik olmayan ve nicel ölçütlere dayanan kazançlar almaktadır. Bu bakımdan kentler nicel kazanımlar uğruna niteliklerin feda edildiğı yer olmaktan öteye gidememektedir (Bookchin, 1999, s. 35). Bu açıdan Childe (2009, s. 125-135)’a göre, şehir devriminin topluma getirdiğı yenilikler vardır. Standartlaşma, genelleştirme ve nicelleştirme gibi. Ekonomide mal ve hizmet ölçümü için oluşturulan yeni

ortak değerler. Bunun sonucunda ise artık satın alınan her şey için ödenecek bir bedel vardır. Toplumda henüz oluşan bu değerler şehrin getirdiği ilk değişimlerdir. Bu demektir ki geleceğin şehirleri bundan sonra bu ölçütler üzerinden şekillenecektir. Şehir devrimi; yazıyla başkalarına öğrenilmiş bilimleri, aritmetiği, geometriyi, astronomiyi ve tıbbı öğretmektir.

İnsanın yaratılışından itibaren zaman ve mekân unsuru en temel öğelerdendir. İnsan, zaman ve mekân üzerinden bir hayat yaşar, kendine bir yer edinir. Mekân, kültürel ve toplumsal değişimlerin yaşandığı yer olmakla birlikte gündelik hayatın da merkezini oluşturmaktadır. Bu sebeptendir ki mekân bir üretim alanıdır. İnsanlar mekânları üretir, mekânlarda zaman içerisinde insanlara bir ünsiyet, bir yaşam tarzı, bir bakış açısı, bir düşünce dünyası verir. Mekân ve insan birbirini tamamlayan parçalardır. İnsan bulunduğu mekâna göre şekil alır, mekânda; içerisinde bulunan insanlarla anlam kazanır (Güngör, 2017, s. 395). Bazı mekânlar vardır tarihsel süreçte ortaya çıkar insanı etkiler, değiştirir ve dönüştürür (Emre, 2017, s. 263). Kendisi zaten özne olan bu mekânlar, ait olduğu toplumun da kimliğini oluşturur. Böylelikle adını çağlar ötesine taşır. Kişilerin mekânları, mekânların da kişileri inşa ettiği hakikati akıllarda yer etsin ki, inşa edilen her mekânla birlikte bir de insanlık inşa edilebilsin (Turan, 2017, s. 458).

Mekân, Ahmet Cevizci'nin Felsefe Sözlüğü'nde şu şekilde tanımlanmaktadır.

Var olanların içinde yer aldığı, tüm sınırlı büyüklükleri içine alan uçsuz bucaksız büyüklük. Boşluk, hiçlik durumu. Üç boyutu yani eni, boyu ve derinliği olan hacim. Yer kaplama. Yine aynı kaynakta mekân; "Varlık vardır, yokluk var değildir." Deyişiyle ün kazanan Parmenides'e göre mekân, var olmayan bir şey, mutlak bir yokluktur. Mekân kavramının dokunma ve görme duyusu aracılığıyla kazandığımızı söyleyen Locke ise empirist bir mekân görüşü geliştirmiştir. Onun karşısında ise Descartes mekânı maddeyle özleştirmiş ve mekânın gerçekte o mekânı işgal eden cisimden ayrılmadığını söylemiştir. Ona göre mekân işgal eden yer kaplayan maddi bir şeydir. Son olarak

Newton'a göre mekân, tüm diğer varlıkların koşulu olan zorunlu yapı olarak anlatılmaktadır (Cevizci, 1999, s. 583-584).

Sözlük anlamı olarak mekân ise Türk Dil Kurumu'nda; “yer”, “ev”, “yurt”, “uzay”, “bulunulan yer” anlamına gelmekle birlikte; mimarlıkta “İnsanı çevreden belli bir ölçüde ayıran ve içinde eylemlerini sürdürmesine elverişli olan boşluk, boşun olarak tanımlanmaktadır. Mimari bir mekân oluşturmak, geniş anlamdaki doğadan veya peyzaj mekânından insanın kavrayabileceği bir bölümü sınırlamak.” olarak kendine yer bulurken Atabetül Hakayık'da “yer konum” manasında kullanılmış ve yine Arapça' da “var olma” sözcüğünün ismi, zaman ve mekân olagelmıştır. Mimariye has mekân, cadde ve sokaklarda, park ve bahçelerde, meydan ve statlarda insanın boşluğa sınır getirdiği, kapalı mekân olan her yerde devam etmektedir (Boudon, 2018, s. 73).

Yine aynı tabir edilen; çevre, yer ve mekân farklı disiplinlerce tanımlanmış yakın kavramlardır. Bu açıdan çevre insan olmadan da var olan, insan yapısı bir üründür. Yer ise kişilerin veya grupların kendileri için ayırıp sınırlandırdığı mekân parçasının adıdır. Mekân ise, insan ilişkileri ve bu ilişkilerin oluşturduğu, toplumsal örgütlenmeler arasında oluşan boşluğun adıdır. Mekân, aynı zamanda öznenin özneye, öznenin nesneye ve nesnenin diğer nesnelere arasında olan uzaklık, aralık ve ilişkilerin bir boyutudur. Kent ise, “çevre” ve “yer” leri ile tanımlanmış mekânlardır (Erdönmez, 2014, s. 40-96).

Tarihin getirdiği toplumsal etkileşimler zamanına göre değişmekle birlikte mekânsal bir değişime de kapı aralamaktadır. Gündelik hayat değiştikçe zaman ve mekân da değişmektedir (Urry, 1999, s. 95). Mekân ve hafızanın iç içe geçmesi siyasetin mekâna müdahil olmasından kaynaklanmaktadır. Çünkü siyasiler mekâna müdahale ederek aslında hafızaya da müdahale etmektedir. Mekânın değişimi ve dönüşümünden ilk hafıza ve anılar etkilenmektedir (Alver, 2017 c, s. 270). Kentsel mimari de mekânın şekillendirilmesi bir

toplumun kültürünü yansıtmaktadır. Mimari diliyle oluşturulan mekân, korkuları, amaçları, ihtiyaçları ve ait olunan toplumsal düzen ile kültürü simgelemektedir (Harvey, 2003, s. 35). Bu sebeple mekânlar toplumun sahip olduğu toplumsal değerlerin ve kültürün taşıyıcısıdır (Taşçı, 2012, s. 67). Her türlü arzuya göre değişen ve dönüşen etkiye açık bir alandır mekân (Çağan, 2012, s. 119). Anlamdan yoksun alanlar, “boş alan” olarak tabir edilmektedir. Herhangi bir anlam içermedikleri, taşımadıkları için boş alan olarak adlandırılmaktadırlar. Bir yerin boş olması için oraya ayak basılmaması göz değmemesi, tekerlek girmemesi lazım. Girilmeyen, korunaksız, kendini güvende hissedilmeyen yerler boş alanlardır (Bauman, 2017, s. 158-160).

Mekânsal olarak kent, şeritli yolları ve kavşaklı caddeleriyle, yüksek katlı binalarıyla, kalabalık çarşı ve dükkânlarıyla, gökdelenleriyle, yaşam ve eğlence merkezleriyle kır mekânından ayrılmaktadır (Çelik, 2017 a, s. 38). Bununla birlikte bir kent büyük olsun, küçük olsun içindeki evlerden, sokaklardan başka bir şey ifade etmektedir. Bu, bir ekonomi merkezi, ticaret merkezi de olmanın da ötesinde, toplumsal ilişkilerin mekânsal izdüşümünde, dünyevi olanı uhreviden, kamusalı özelden, erkekleri kadından, aileyi yabancından ayırıp sınırlar çizen bir mekân olarak karşımıza çıkmaktadır (Braudel, 2007, s. 120). Bir kenti kapladığı alan ile geçmişindeki yaşanmışlıklar üzerinden, değerlendirmek gerekir ki bu mimari özelliğinden ziyade içerisinde acıları ve sevinçleri barındırmasından kaynaklanmaktadır (Calvino, 2015, s. 62).

Lefebvre (2019, s. 67-69) 'ye göre mekân algılanan-tasarlanan-yaşanan yer- “mekân pratiği - mekân temsili - temsil mekânları” olarak anlamlandırılmıştır. “Bir toplumun mekânsal pratiği kendi mekânını yaratır.” Bunun yanında Mekân Temsilleri iktidarlar, mimarlar, planlamacılar tarafından tasarlanmış mekânları ifade ederken, Temsil Mekânları, tamamen özümsemiş, zaman içerisinde sakinlerince oluşturulmuş mekânları

tanımlamaktadır. Yine tarih yüklü mekânlar, insanlara duygu yüklemesi yaparken aidiyetlik hissi vermektedir. Bu sebeple Taksim Meydanı, Ayasofya, Anıtkabir kişiyi geçmişe götürerek bağ kurduran mekânlardır. İnsan o mekânlar da kendini bulmaktadır. Bunun yanında alışveriş merkezleri, havaalanları, yollar, gökdelenler bireyler için geçici haz alanı olan ruhsuz yerlerdir. Bu tarz yerler bireysel ilişkilerin yanında parasal bir değer içermektedir (Özkaya, 2019).

Görüldüğü gibi kente ve mekâna dair tanımlamalar farklı bakış açıları ve farklı parametreler üzerinden yapılmış olup, her disiplin kendince değerlendirme ve tanımlama yolunu seçmektedir.

1.2. Tarihsel Süreçte "Kent" ve "Mekân"

Kentler ve mekânlar insanlık tarihi ile başlayan bir süreçtir. Kent, bazen özne bazen nesnedir, bazen sosyoloji bazen ekonomi, bazen güçlerin savaştığı, bazen de güçlerin birleştiği bir alan ama en çok da tarih kokan, kültür kokan bir ilişkiler ağıdır.

Şehir tarihte nesne midir, yoksa özne midir? İnsanoğlu tarafından şekillendirdiği zaviyesinden bakıldığında şehir tarihte nesnedir, çünkü Lewis Mumford'dun çok özgün ve veciz bir şekilde ifade ettiği gibi "her nesil inşa ettiği binalara biyografisini yazar." Ancak nesilleri aşarak bir medeniyet harmanına dönüşmüş şehirler, belli bir aşamadan sonra kendileri özneleşir ve içinde yetişen nesilleri şekillendiren bir özne-mekâna dönüşür (Davutoğlu, 2016:75).

Bu zaviyeden bakılınca kent, tarihte sadece üretilip şekillendirilen bir nesne olmanın ötesinde zaman içerisinde şekillendiren dönüştüren bir özne haline dönüşmektedir (Davutoğlu, 2016, s. 76). Kent gerçeği oldukça eskiye dayanmakta ve çoğunlukla kökenleri itibariyle karanlıkta kalmaktadır. Bergen'e göre kent, batı felsefesinin ve kapitalizm gerçeğinin toprağı mülk haline getirmesinden sonra başlayan bir süreçtir (Bergen, 2011, s. 151).

Kentlerin ve mekânların bugünkü haline gelme serüveni ilk kent ve mekânlarla başlarken, bu olguyu oluşturan nedenler; yerine, bölgesine, kültürüne göre farklılık göstermektedir. İbn-i Haldun'un tabiriyle "Coğrafya kaderdir!" yani yaşadığınız yer, doğduğunuz toprak, bulunduğunuz çağ, hatta ve hatta Montesquieu'ya göre yönetim yapısı bile coğrafyanın toplum üzerinde bıraktığı etkiden kaynaklanmaktadır. Bu nedendir ki farklı coğrafyalar, farklı kentleri ve mekânları var eden farklı kültürleri doğurmaktadır.

Esasında kentler bugünlerini bir zamanların köyelerine borçludur. Kentlerden önceki dönemlerde; mekânlar, kutsal yerler ve köyler vardı, onlardan öce obalar, mağaralar ve işaretlenen yerler vardı. Tüm bunlardan önce ise insanın doğal hayatta toplumsal bir yaşama dair yönelimi vardı (Mumford, 2007, s. 15). Kent serüveninde ilk yerleşimlerden biri olan Çatalhöyük kentler kökenlerine göre sıralandığı zaman ilk sırada yer almaktadır. Var oluş nedeni ise dine dayandırılmaktadır. Çünkü genellikle evlerden daha büyük hazırlanan mezarlarda dinsel içerikli sanat eserlerine rastlanılmaktadır (Bookchin, 1999, s. 48). Yine Bookchin'in *Kentsiz Kentleşme* eserinde bu durum metinlerde geçtiği haliyle şöyledir;

Kentin gerçek habercisi saban değil, daha sonraları tapınakla çevrelenen mezardı; insanlara liderlik edenler de açığöz politik şefler değil, büyük olasılıkla şaman ya da rahip gibi yarı dinsel kişilerdi. İlk kentsel merkez bir pazar yeri değil, doğal tanrılara ve güçlere tapınan törensel bir bölgeydi (Bookchin, 1999, s. 52).

Kentlerin mekânların başlangıcı paleolitik çağa dayanmaktadır. Paleolitik çağ insanların avcılık ve toplayıcılık dönemlerini içermekle birlikte kalıcı yerleşim yeri olan nekropolis kentlerinin kurulduğu dönemlerdir. İnsanlar sevdiklerinin gömüldüğü bu mekânları sahiplenmekte buralara işaret koymakta ve ziyaret etmektedirler.

Nitekim insanoğlunda ilk kent düşüncesinin nasıl ortaya çıktığını araştıran Joseph Rykwert, ünlü kitabı "The Idea of a Town"da konuyu kutsal metinlerdeki veya mitolojideki kardeş katlinden sonra ortaya çıkan "ölüyü gömme ritüeli ile başlatır. Ona

göre bu defnetme, gömme işleri sonucunda gerçekleşen “yapı”nın “ölümle”, “kutsal olanla”, “kurbanla” veya “kutsala açılan kapı” ile ilintisi zihnimizde mekâna ilişkin bir dokunulmaz oluşturmaktadır (Bağlı, 2012, s. 15-16).

İlk kentler ölü kenti olan nekropolislerdir. Daha sonraki süreçlerde insanların hayatlarında tekrar ziyaret edilen mekânlar arasında mağaralar bulunmaktadır (Mumford, 2007, s. 17-18). Tüm bunlardan ve kentlerden önce mekânlar vardır. Mekânın sahibi tarafından o mekânlara yüklenen anlamlar vardır.

Neolitik çağda, insanlar mekânsal ve kültürel gelişim bağlamında o kadar çok yol kat etmişler ki tarih boyunca hiçbir topluluk bu seviyeye ulaşmamıştır. Tohum ve fide yetiştirme, evcilleştirme, ehlileştirme ve çoğaltma ki bunun neticesinde artı ürün ortaya çıkmış ve ilk defa doğal süreçler öngörülüp denetlenebilir duruma sokulmuştur. Yine bu dönemlerde kadının hâkimiyeti ön plandadır; evde ocakta, sarnıçta, ambarda, ahırda hep kadının simgeleri ve eli bulunmaktadır. Paleolitik çağ delmek, yontmak, budamak, çentmek işlevleri için üretilen aletlerin dönemi, neolitik çağ kaplar, testiler, çömlekler, sarnıçlar ve sulama arklarının dönemidir. Bu yüzden tarihin en başarılı çağı neolitik çağ olmaktadır (Mumford, 2007, s. 24-28).

Tarih boyunca kent ve mekân bağlamında Atina özel bir konumdadır. Atina'daki yurttaşlık kavramı, tüm yurttaşların aynı atadan geldiğine olan inanç üzerine oturtulmuştur. Yine politik eğitimleriyle yurttaşları kamu çıkarına uygun davranış kodunun oluşması için eğitmişlerdir. Atinalılar “Ekklesia” adlı mecliste adalet üzerine hareket edip, politik kararların yanında doğru ve yanlış idealler bağlamında birbirlerini de etkilemişlerdir. Yurttaşlığın pekiştiği “agoralar” da yine Atinalılar dönemine aittir (Bookchin, 1999, s. 94-96). Devamındaki Orta Çağ komününde ise, günümüz devletlerinin birçok özelliği bulunmaktadır. Bu dönemde yurttaşlar kazandıklarının büyük bir kısmını kentleri için harcamakta ve pazar vergileri ödemekte, kiliseler inşa etmekte, hastaneler

kurmaktadır. 13. yüzyıldaki, kiliseler kent sakinlerinin bağışlarıyla inşa edilirken, Antik çağdaki tapınakların yerini kiliseler almaktadır. Nihayetinde Orta Çağın Piskoposluk kentleri; kale duvarlarıyla çevrilmiş bir alan olarak, yurttaşlarına bir kimlik ve kişilik kazandırmış bir yasa ve hukuk sistemine sahip ticaret ve sanayi toplumundan oluşmaktadır (Pirenne, 1994, s. 153-155).

Hristiyan etkisinin yoğun olduğu Orta Çağ Avrupa'sında kilise şehrin merkezinde yer almaktadır. Toplumun her kesiminde varlığını kabul ettiren kilise; toplumun doğrusunu belirlemekte, kilisenin söylediğinden farklı bir şey söylenmesini yasaklamaktadır. 1986 Yapımı olan Umberto Eco'nun "The name Of The Rose" (Gülün Adı) adlı eserinden sinemaya uyarlanan filmde de The name Of The Rose (*Gülün Adı*) (Annaud, 1986) hatırlanacağı gibi manastır zengin kütüphanesiyle ünlü iken insanların öğrenip bilgi sahibi olması yasaklanmaktadır. Kütüphaneye sadece kütüphane görevlisi girebilmektedir. İnsanların bir şeyler öğrenip akıllarını kullanmalarından, sorgulamalarından korkulmaktadır. İnsanlar üzerinde bir korku imparatorluğu kuran kilise her şeye hâkim olma eğilimindedir. Durum böyle iken kilisenin sivri kulesi uzaktan bakınca kentte görülen ilk simge olurken; Haçı da ölmekte olan birinin gördüğü son şeydir (Mumford, 2007, s. 331).

Kent ve mekânlarla ilgili bir diğer gerçek de şudur ki, ne antik çağda ne modern zamanlarda hiçbir uygarlıkta kent ticaret ve sanayiden uzak kalmamıştır. Kentler ticaretle birlikte hayat bulmuştur. Başlarda deniz kıyılarında bulunan kentler zamanla tüm ticaret yolları üzerinde yaygınlaşmaya başlamıştır (Pirenne, 1994, s. 99-101). Mal ekonomisinden para ekonomisine geçiş süreci kapitalizmle birlikte mekânı düzenleme ihtiyacını doğurmaktadır. Mekânı ölçme ve biçme onu hareketli hale getirip zamanla birleşmesini sağlama Barok zihniyetinin en büyük başarısı olarak kabul görmektedir

(Mumford, 2007, s. 449-450). Bu açıdan iktidarların amacı, kente hâkim olmak ve kendi iktidarlarını kentte abideleştirmektir. Kentteki anıt ve heykellerin var oluş sebebi de tam olarak budur (Alver, 2017 a, s. 13).

Romalılarda mekân için geometrinin cetveli *ruler* kullanılmış ve hâkimiyet manasına gelen *rule* ile kentlere, mekânlara, tapınaklara ve bedenlere nasıl hâkim olunacağı bir nevi sembolik ve semiyotik olarak şehrin düzeniyle gösterilmiştir. Yine aynı Romalılar yeni bir yer fethettikleri zaman şehirleri en ince detayına kadar ölçüp biçerek; kutsal mekânları, sokakları ve kamu binalarını yok ederek yeni kuracakları şehirlere temel oluşturmuşlardır (Sennet, 2001, s. 78). Belki de halkın itaat etmesi, inanması için eskinin yok edilip, yeni sembollerin kente işlenmesi gerekmektedir. Önceleri inşaat, iktidarın ve tanrının gücünün göstergesi olarak hizmet etmektedir. Saraylar, kiliseler mekânın hâkim noktalarına inşa edilerek hükümlerlik sergilenmektedir. 18. Yüzyıldan sonra ise bunlara ek olarak ekonominin ve siyasetin amaçlarına uygun mekânların varlığına ihtiyaç duyulmaya başlanmıştır. Hatta bu durum o kadar ileriye gitmiştir ki, kapitalist sistemin sekteye uğramaması için itaati sağlayıp isyanı engellemek amacıyla iktidarın gözü herkesi, her şeyi algılama ihtiyacı hissetmiştir (Foucault, 2003, s. 88-157).

Antik zamanların ölümsüzlük şiarıyla inşa ettiği mimari yapılar, tapınaklar, piramitler, kurduğu toplumsal ilişkiler, kentler ve mekânlar 18. yüzyıldan sonra modernist kapital sistemle birlikte yerle bir olmuştur. Çünkü yeni sistemin modernist söylemi “modadır” veya “modası geçmiş” tir. Dolayısıyla dün geçerli olan bugün değildir. Dün son sistem olan bugün değersizdir. Kentler, mekânlar, kurumlar kısacası bütün bir toplum sadece tüketmek üzerine örgütlendiğinden, her gün tüketecek yeni bir şeyler bulunmakta, üretilip piyasaya sürülmektedir. Bu nedenle kapitalizm kendini her gün yeniden üretmekte ve her gün yeniden kazanmaktadır. Bu durumda yarını öngörmek mümkün olmamaktadır.

Yalnız üretenler, yönetenler, yönlendirenler dışında kimse yarın neyin kabul göreceğini kestirememekte ve öngörememektedir. Her şeyin gelip geçici olduğu bu sistemde bir “akışkanlık”, bir “hız”, bir “haz”, bir “moda” ve bir de “son teknoloji” kavramları kalıcı olmaktadır. Her şeyin ölçülebilir olduğu bir dönemde her şeye bir ömür biçilmektedir.

Kamusal kent mekânları, iktidarların ve temsil siyasetlerinin merkezinde yer almaktadır. Gündelik hayata kendini kaptıran insan, iktidarların baskılarını ve suretlerini görememekte, ancak bir şeyleri yerinde ve zamanında yapma zorunluluğunu her daim hissetmektedir. Farkına varılsa da varılmasa da mekânsal pratikler toplumsal bir düzen ve her zaman bir ideoloji içermektedir. Kent iktidarın mekânı olduğu için tüm pratikler itaat-rıza ilişkisi içerisinde olmayı gerektirmektedir (Aytaç, 2017, s. 262-265). Dolayısıyla tüm kent mekânlarında rızanın imalatı gerçekleşmektedir. İtaat ve direniş siyasetin ve siyasallığın içerisinde yer almaktadır. İnsan otoriteye karşı sürekli bir itaat-direniş gelgitleri içerisinde bir hayat sürmektedir. Kentler siyasal iktidarın hâkimiyet sürdüğü alanlardır. Bu bağlamda yaşanan dönemin özellikleri hem toplumsal düzenin, hem siyasal düzenin belirleyicisi olmaktadır. Örneğin Ortaçağ’da Anadolu’da var olan bir kent İslam kenti olmakta, Batıda var olan bir kent de Hristiyan kenti olmaktadır (Altın, 2017, s. 333-334).

Modernleşme ile birlikte iktidarların yanında kentin merkezi de değişmiştir. Batı Avrupa’da kentin merkezinde artık kilise yoktur, fabrika vardır. İmparatorluklar ve teokrasi düşerken ulus devletler dönemi başlamıştır. Fabrika ile ulus devlet arasında ilginç bir ilişki vardır. Fabrikaların sanayide yaptıkları seri üretimi, ulus devletler toplum üzerinde yapmaya çalışmışlardır (Altın, 2017, s. 335).

Metropolün bütün örgütlenmesi, insandaki kendi kendine yön verme duygusunun öldürülmesi üzerinedir. Talimatlara düşünmeden uyan bir toplum yaratmak kapitalist ideolojinin en büyük başarısıdır. Bu sebeple kırmızı ışıkta durulur, yeşil ışıkta geçilir. Görülmesi gerekenler görülür, duyulması gerekenler duyulur hatta düşünülmesi

gerekenler düşünülür sadece, ne bir eksik ne bir fazla. Mumford'a göre seçmek, ayıklamak, öngörülü olmak, farklı düşünmek metropol mitine meydan okumak olacağı için bu tarz şeyler sapkın düşüncelerdir (2007, s. 659). Bu nedendir ki metropolün içi geçici haz ve zevklerle donatılmıştır. Sorgulamaya imkân vermeyecek tarzda bir yoğunlukla ama bu durum sorgulandığında ise kale kentlerde yaşayanlar köle, şimdikiiler özgürdür. Kent mekânları aynı zamanda siyasetin merkezidir. Krallar, padişahlar, sultanlar, yöneticiler hep kenttedir. Bu yüzden kente siyasal bir kültür hâkimdir. Siyasal erk kenti planlar, değiştirir, bozar, yeniden düzenler. Aslında kente verilen düzen toplumsal ilişkilere verilmiş bir düzendir. Kent üzerindeki bütün uygulamalar ve planlar insan ilişkilerine ve toplumsala içkindir (Alver, 2017 a, s. 14).

Sonuç olarak yukarıda ifade edilenler göstermektedir ki tarih boyunca kent ve mekân varsa iktidar ve ideoloji ilişkisi de iktidar ve ideoloji savaşları da var olmuştur. Kentler yapılmak istenen tüm değişimlerin, dönüşümlerin ve kimliklerin inşa mekânlarıdır. Kısaca ifade etmek gerekirse kentler ve kent mekânları toplumsal bütün örgütlenmelerin merkezi konumundadır.

1.3. Kente Kuramsal Yaklaşımlar

Kuram olguların nedenlerini, olgular arasında bir ilişki bulunup bulunmadığını orta çıkarmaya çalışan düşünceler bütünüdür. Yine kent kuramı da kentlerin var olma sebeplerinden tutun da kenti oluşturan etmenleri, nasıl bir değişim ve dönüşüm geçirerek bugünlere geldiklerini, geçmiş ve geleceğinin yanında kentin simge ve değerlerini açıklamaya çalışan sistematik düşüncelerdir (Keleş, 2010, s. 109). Bu nedenle tezin bu bölümünde; Klasik Kent Kuramları, Şikago Okulu Kent Kuramları ve Çağdaş Kent Kuramları ele alınarak açıklanacaktır.

1.3.1. Klasik Kent Kuramları

Karl Marx, Frederick Engels, Georg Simmel, Max Weber klasik kent kuramı savunucularındandır. Yine bu isimlerin öncülüğünde üç yaklaşım ele alınacaktır.

1.3.1.1. Ekonomi Politik Yaklaşım (Karl Marx ve Frederick Engels)

Ekonomi Politik Yaklaşım, kenti kapitalizmin gelişimi ve sermaye birikim süreçleri çerçevesinde analiz etmektedir. Feodalizmden kapitalizme geçiş aşamasında kentleşmenin öneminden hareketle, kent ve kırsal çelişkisi üzerinden kentin rolüne değinmektedirler (Güllüpinar, 2012, s. 4). Kent, nüfusla birlikte üretim araçlarının ve sermayenin, zevklerin, ihtiyaçların toplandığı bir merkez olarak adlandırılmaktadır. (Marx & Engels, 2013, s. 56). Emek, sermaye ve iş bölümü kenti kırsaldan ayırmaktadır.

Bir toplumdaki iş bölümü demek sanayi ve ticari emeğin tarımdan ayrılması anlamına gelmektedir. Bu da beraberinde kent kırsal ayrımını ve çıkar çatışmasını meydana getirmektedir. İş bölümü ardından kabile mülkiyeti, devlet mülkiyeti ve özel mülkiyet gibi mülkiyet tiplerini getirir. (Marx & Engels, 2013, s. 31-32). Bu açıdan bakıldığında zaman kırsal yaşam onlara göre aptalca bir yaşam tarzını işaret etmektedir. Engels ve Marx'a göre zenginliğin kaynağı emektir. Bütün ihtiyaçlar emek sayesinde karşılanmaktadır. Kent öyle bir yerdir ki erkeklerin toplandığı, kapitalizme dayalı çıkar çatışmasının ve sınıfsal yapının kendiliğinden ortaya çıktığı merkezdir. Aslen kent olarak görülen şey kapitalist üretim ilişkileri ve kapitalist üretim süreçlerinden ibarettir. Kapitalist üretim tarzı emeği sömürerek yoksulluğu arttırmaktadır (Keleş, 2010, s. 119).

Kapitalist üretimin temel taşı olan sermaye gitgide genişlemektedir. Sadece sınıf ilişkilerini içermemekle birlikte, emeği ücretli emek biçiminde var eden toplumu da baştan oluşturmaktadır (Marx, 2006, s. 99). Karl Marx'a ve Engels'e göre; meta, sermaye,

yeniden üretim, artı değer, dolaşım, sınıf bilinci ve kapitalizm kentlerin yeni vazgeçilmezleri arasındadır. Onlar için kentler kapitalist üretim ilişkileri açısından önem arz etmektedir. Yine Engels kentlerdeki işçilerin yaşadığı konutlar ve mahallerle, emekçilerin konutlarını ve mahallelerini karşılaştırmaktadır. İşçilerin mahallesi kent çeperlerinde yoksullukla ve bakımsızlıkla boğuşmaktadır (Bal, 2015, s. 185-186).

Sonuç itibariyle kentlerin var olmasıyla birlikte, kapitalist üretim süreçlerinde aktif olan, emeği sömüren burjuvazi gerilemekte ve sayısı giderek artan proletarya güçlenmekte hem de bilinçlenmektedir. Bu yüzden kentler bu noktada, kırdan ayrılmakta ve içerisinde barındırdığı toplumu bilinçlendirmektedir. İlerleyen süreçler de bilinçlenen proletarya sayesinde sınıfsal farklılıkların ortadan kalması ve durumun onların lehine dönüşmesi de kaçınılmaz bir süreçtir. Bu süreç devamında da burjuvanın ortadan kaldırıldığı, sermayenin mülkiyetsizleştiği sistem olan sosyalizmi getirecektir.

1.3.1.2. İdeal Tip Olarak Kent: Max Weber

Weber, kenti ekonomik ve siyasi örgütlenmenin merkezi olarak konumlandığı gibi feodalizm sonrası kapitalizme geçiş sürecinde kenti vatandaşlık haklarının ve rasyonalitenin geliştiği mekân olarak kabul etmiştir (Güllüpmar, 2012, s. 5). Bu kent, sosyolojik, ekonomik ve politiktir (Turut & Özgür, 2018 a, s. 5). Şehirlerde evler hem yoğun hem de birbirine yakın mesafede inşa edilmesine rağmen içerisinde yaşayan topluluk arasında tanışıklık bulunmaz. Herkes birbirine yabancısıdır. Fakat büyüklük şehri tanımlamada yeterli değildir. Bir diğer husus iktisadi açıdan şehirdir ki; kent sakinlerinin hayatlarını tarımdan değil ticaret ve alışveriş yaparak kazandıkları yerleşim birimi olarak tanımlanmaktadır (Weber, 2003, s. 85-86). Yine Weber'e göre bu tanımlama da şehri eksik bırakmaktadır.

Bir yerleşim biriminin kent kabul edilebilmesi için, alışveriş ve ticari hayatın hâkimiyetinde olmasının yanında; istihkâm, pazar, kendine ait mahkemesi en azından özerk bir hukukun olması, son olarak da kısmen özerklik veya kendi kendini yönetiyor olması gerekmektedir (Weber, 2003, s. 105). Bu ölçüğe göre gerçek kent, sadece batıda Avrupa'nın Orta Çağ şehirlerinde ortaya çıkmıştır, diğer kıtalarda ortaya çıkan kentler özel bir kentsel topluluk oluşturacak özelliklerden yoksundur. Bir yerleşim biriminin birkaç kent özelliği taşıması kent kabul edilebilmesi için yeterli değildir. Gerek sosyal kurumların, gerek sosyal ilişkiler ve eylemler ağının kent toplumsalıyla uyuşması gerekmektedir.

Weber'e göre batı şehri eşsizdir. Bu sebeple Avrupa şehirlerini özne konumunda kabul etmektedir. Avrupa şehirlerinde kardeşlik duygusu baskındır. Şehir sermaye biriktirmeye uydundur. Vatandaşlığa ve mülkiyete dayalı haklar yine bu şehirlerde hayat bulduğundan bu şehirler sürekli hareket halinde kalıp canlılığını muhafaza etmektedir (Davutoğlu, 2016, s. 59). Avrupa da kentsel oluşumlara yerleşenlere yurttaşlık yemini ettirildikten sonra kentlere kabul edilirdi (Weber, 2003, s. 133). Yine Weber'e göre yurttaş katılımı demek olan demokratik katılım, kentsel gelişmenin en önemli adımlarındandır (Özdemir, 2017, s. 123).

Yahudilere, sürgün sonrası zamanlarda, tarım ataerkil gruplarca tanrı tarafından tasvip edinilen bir şeymiş gibi öğretildi. Bu durum da kentin gelişimine karşıtlığın bir ifadesiydi. Bu nedenle erken Hristiyanlık döneminde gerçek manada kent topluluğu sadece Batı'da ve Hristiyan âleminde vuku bulmuştur. Çünkü erken Hristiyanlık kavramları olan "makam" ve "örgütlü tüzel topluluk" gibi kavramlarını, Hristiyanlık kendi içerisinde güçlendirerek Ortaçağdaki Avrupa kentleri tarafından benimsenmesinin önünü açmıştır. Hristiyanlık dini kendi doğasını kentte bulduğu için, sürekli egemen güçler tarafından

desteklenerek yeni yorumların ve yeni hareketlerin doğmasına öncülük etmiştir (Weber, 2012, s. 186-188).

Sonuç itibariyle Weber'e göre kent, Batı'da ortaya çıkan siyasi örgütlenmeyi tamamlamış rasyonalitenin öncülüğünde, kırsala özgü özelliklerden kurtulmuş, ticaret ve pazar ekonomisine sahip, hukukçu kale kentlerdir.

1.3.1.3. Yabancılaşma Sorunu: Georg Simmel

Metropoldeki uyarıcıların çokluğu bireyi zihinsel olarak uyarmaya alıştırmakta ve her daim uyanık bir zihin ve kişilik oluşturmaktadır. Kırdaki uyarıcıların azlığı bireyleri daha çok ruhsal olarak dinginliğe, sakinliğe yöneltmektedir. Bu bilinç uyanıklığı da kentlerde para ekonomisini, mübadele değerini tetiklemektedir. Her şeyin ölçüsü değeri nispetinde kazanç sağlamaktadır (Bal, 2015, s. 188).

Georg Simmel; para ekonomisinin kentte hâkim olduğunu ve bunun bilinç düzeyi yüksek birey olmayı zorunlu kıldığını, toplumun bireyselleştiğini ve yabancılaştığını kent-kır ayrımı üzerinden bir değerlendirmeye tabi tutarak açıklamaktadır. Para ekonomisinin geçerli olduğu kent hayatının, insanlara hesaplayıcılığı, niteliksel değerlerin yerine niceliksel değerleri koymayı öğrettiğini buna karşılık da, mesafeli ilişkiler, yabancılık gibi bir özgürlük duygusu kazandırdığını ifade etmektedir (Simmel, 2005, s. 167-171). Simmel' e göre, metropolün tüm baskı ve sıkıntıları insana verdiği özgürlük duygusuyla telafi edilebilir bir hal almaktadır (Özdemir, 2017, s. 124). Simmel kente sosyo-psikolojik açıdan yaklaşmakta ve değişen metropolün bireylerin kişiliklerini de etkileyerek kentliyi yeniden şekillendirdiğini söylemektedir (Şahin, 2010, s. 76).

Metropole hâkim olan para ekonomisi alıcı ve satıcıyı piyasada karşı karşıya getirir. Dolayısıyla kentteki bireyler sadece "kaç para" sorusu üzerinde bir noktada

buluşurlar. Bunun en güzel ifadesi de Simmel'in kendi cümleleriyle Metropol ve Zihinsel Hayat'ta ifade ettiği şekliyle şöyledir:

Metropolü hükmü altına alan para ekonomisi hane içi üretimin ve doğrudan mal takasının son kalıntılarını da ortadan kaldırır, müşterilerin siparişi üzerine yapılan iş miktarını her geçen gün azaltır. Bu serinkanlı tutum, metropole hâkim olan para ekonomisiyle o kadar yakından bağlantılıdır ki önce entelektüalist zihniyet mi para ekonomisini teşvik etmiştir, yoksa para ekonomisi mi bu zihniyeti belirlemiştir, kimse söyleyemez. Metropoldeki hayat tarzının bu karşılıklılığı besleyen en verimli toprak olduğu kesindir ama. Ben bu hususu son derece saygın İngiliz anayasa tarihçisinin şu sözlerini aktararak ortaya koyacağım: bütün İngiliz tarihi boyunca, Londra hiçbir zaman İngiltere'nin kalbi rolünü değil, genellikle zihni, her zaman da para kesesi rolünü oynamıştır (Simmel, 2009, s. 319).

Sonuç itibariyle, Simmel'e göre kent yabancılaşmanın, hesabın, paranın ve rasyonalitenin merkezi konumundadır. Nicelliğin ilişkilerin temelini oluşturduğunu söylemektedir. Kent hayatı öyle bir karmaşıklık içermektedir ki, bunların karşısında birey kendini korumak için çok çaba sarf etmektedir.

1.3.2. Şikago Okulu Kent Kuramları

Kentin büyümesini ve gelişimini sosyal süreçler üzerinden açıklamaya çalışan ekolojistlere göre kent, Darwinci bir ilke olan rekabetin ve hâkimiyetin kentsel süreçlerin belirleyicisi olduğu yönündedir (Güllüpnar, 2012, s. 9). Şikago Okulu Amerika'da kentlerin aldığı yoğun göçün neticesinde bir arada yaşamanın ve bütünleşmenin yarattığı sorunlar çerçevesinde kente yaklaşmaktadır. Ekolojik kuramın temsilcileri Robert Ezra Park, Ernest Burgess, Roderick Mckenzie ve kentleşmenin bir yaşam biçimi olduğunu söyleyen Louis Wirth bu kuramın önde gelen isimlerini oluşturmaktadır. Kentlerin Sosyolojik açıdan incelenip irdelenmesine dair kuramlar Şikago Ekolünün çalışmaları neticesinde ortaya çıkmıştır.

1.3.2.1.Ekolojik Yaklaşım

Bireyler, aile gibi, devlet gibi üyesi oldukları toplumda diğer bireylerle sosyal bütünleşme içerisinde oldukları için organik bir yaşam sürdürürler ve ortak bir irade ile hareket ederler (Park, 2018, s. 59). Belli bir coğrafya da ve belli bir kültürde yaşayan insanlar ait oldukları toplumla ve yakınlarındaki topluluklarla ilişki kurarlar iletişime geçerler. Bu topluluklar netice itibariyle ekolojik bir alan oluştururlar ve sistemin işleyişi bu şekilde başlar (Serter, 2013, s. 70).

Robert Ezra Park' a göre bir kent kurulurken ekolojik sistem gibi çalışır. Dolayısıyla o kentte yaşayabilecek kişiler gelip oraya yerleşirler, bu bir nevi doğal ayıklanmadır. Kentlerin neredeyse tamamı, Darwinci ilkelerle ortaya çıkmaktadır. Bunlar rekabet, ayıklanma ve hayatta kalma mücadelesini içermektedir. Ekolojik bakış açısına göre de kentlerde yaşam ve yerleşim buna benzer bir durumla ortaya çıkmaktadır. Bu yaşadığın çevreye uyum göstermektir. Kentlerdeki bireyler bir mücadele içinde hayatlarını kazanmaktadır. Kent ortak merkezli bir halka gibi kabul edilmektedir. En merkezde iş merkezleri ve özel mülkler yer almaktadır. Bir sonraki halkada eski mahalleler vardır. Daha dışarı da ise zenginlerin yaşadığı lüks mahalleler bulunmaktadır. Bu halkalar arasında istila ve birbiri yerine geçme gibi soyut süreçlerin varlığından bahsedilmektedir. Bu süreç birbirini kaydırma olarak devam etmektedir. Sonuç itibariyle ekolojik bir sistemin varlığı düşünülmektedir (Bal, 2015, s. 208-209).

Ernest Burgess'e göre, kent mekânsal olarak zaman içerisinde merkezden çevreye doğru daireler şeklinde genişlemektedir. Doğal ayıklanma, rekabet ve hayatta kalma mücadelesinden sonra kent ekolojik sürecini tamamlayıp eş merkezli beş çembersel bölgeye ayrılmaktadır. Bu bölgeler de sabit kalmayıp her çember bir dışındakinin alanını işgal edecek şekilde genişlemeyi istemektedir (Bal, 2015, s. 212-213). Buna göre bu beş

daire şu şekildedir, birinci halka iş merkezlerinin oluşturduğu en güçlü dairedir. Ticari faaliyetlerin merkezidir ve toprak burada oldukça pahalıdır. İkinci halka çöküntü alanlarından oluşmaktadır. İşçi konutları ve gettolar bu alandadır. Kiraları düşük düzeydedir. Birinci halka genişledikçe bu kaymak zorundadır ki rekabet gücü düşük olduğundan burada yaşayanlar daimi bir tehdit altında yaşamaktadırlar. Üçüncü halka mavi yakalı işçilerin bulunduğu konutlardan oluşmaktadır. Yaşam şartları nispeten ikinci halkaya göre daha iyidir ve iş yerlerine akın olduğu için tercih edilmektedir. Dördüncü halka lüks konutların yer aldığı orta ve üst düzey sınıfların yaşadığı alandır. Son halka ise banliyö halkasıdır (Turut & Özgür, 2018 a, s. 8).

Roderick Mckenzie'ye göre kentsel mekân, ekolojik büyüme kuralına göre oluşmaktadır. Kentlerdeki mekânsal süreçler olarak kabul edilen yoğunlaşma, istila ve ardıllık, ayrımlaşma ve merkezileşme gibi ekolojik oluşumlar etrafında gerçekleşmektedir. Benzer işleve sahip birimler yoğunlaşma meydana getirirken, iş bölümü ve uzmanlaşmanın getirdiği yönetim ve örgütlenme sistemi merkezileşmeyi arttırmaktadır. Aynı işleve sahip olanlar ve farklı işleve sahip olan birimler ayrımlaşmayı ifade ederken; bir ekolojik birimin yerine yenisinin gelip süreci devam ettirmesi de istila ve ardıllık süreçleri olarak tanımlanmaktadır (Turut & Özgür, 2018 a, s. 8).

Sonuç itibariyle; ekolojik yaklaşıma göre kentsel mekânın farklılaşması mekânsal hâkimiyetten kaynaklanmaktadır. Doğal ayıklanma ve hâkimiyet neticesinde oluşan kent mekânları hem farklılaşmakta, hem de bir uyum sürecine girmektedir.

1.3.2.2.Yaşam Biçimi Olarak Kentlilik: Louis Wirth

Kentleşme bir yaşam tarzının adıdır ve Wirth'e göre kentte kentleşmede aniden ortaya çıkan bir süreç değildir. Aksine zaman içerisinde oluşmaktadır, bu nedenle kente

hâkim olan yaşam tarzını anlamının yolu da kendinden önceki topluluğa ait yaşam biçimini anlamaktan geçmektedir. Her toplum kendine has bir yaşam tarzı içermektedir (Bal, 2015, s. 220).

Kentler bünyelerinde barındırdığı nüfus büyüklüğü, yoğunluk ve heterojenlik gibi etmenler açısından değerlendirmektedir. Ona göre kentler nüfus bakımından oldukça yoğun yerleşim yerleridir. Dolayısıyla birbiriyle karşılaşma ihtimali çok yüksek olmasına rağmen bireyler arasında ikincil ilişkiler oluşmaktadır. Bu bir nevi özgürlük ve umursamazlık olarak algılanmaktadır. Bu umursamazlık durumu da kentte heterojen bir yapı oluşturmayı kolaylaştırmaktadır. Kentin sunduğu cazibe ve çeşitlilik insanların kendini kentte özgür hissetmesine neden olmaktadır. Kendini özgür hisseden birey kentte kendini güvende hisseder. Bunun yanında birçokları da kentte kendini güvende bulmamaktadır. Kent baş döndürücülüğünün yanında insana sunduğu özgürlük ve fırsatların gerçek alanıdır (Özdemir, 2017, s. 127-129). Bunun yanında kaygı ve streslerin de gerçek alanı yine kentlerdir.

Kentte uzmanlaşma ve iş bölümü yoğun olarak bulunmaktadır. Bu açıdan kent bireyi geliştirerek ona bir statü atfetmektedir. Fakat bunlara rağmen kentlerde kentleşmenin tam olarak oturmadığı alanlar bulunabilmektedir. Kentlerde suç oranı, intihar oranı gibi olumsuzluklar kırlara oranla daha yüksektir (Keleş, 2010, s. 121).

Sonuç itibariyle; kentleşme toplumun yaşam tarzında ve fikirlerinde değişikliğe sebep olmaktadır. Yani kentleşmenin toplum üzerindeki etkisi kaçınılmazdır. Toplumsal, kültürel ve ekonomik alanlar kent mekânında kendine yer bulmakta, bunlar da kentleşmeden nasibini almaktadır.

1.3.3. Çağdaş (Neo-Marksist) Kent Kuramları

Neo-Marxist kuramcılar olan Henri Lefebvre, Manuel Castells ve David Harvey çağdaş kent kuramı temsilcilerindedir. Onların kente dair yaklaşımları çağdaş kuramlar olarak nitelendirilmektedir.

1.3.3.1. Toplumsal Ürün Olarak Mekân: Henri Lefebvre

Lefebvre (2019, s. 25-205) “Mekânın Üretimi” adlı eserinde şu ifadeleri kullanmaktadır. Mekân, toplumsal morfolojidir. İnsan mekânının ve niteliğinin prototipidir. Hayatı değiştirmek için, mekânı değiştirmek gerekir. Mekân mülkiyetle, mübadeleyle, kurumlarla, kültürle ve bilgiyle ilişkilendirilir. Alınır, satılır mübadele ve kullanım değeri vardır. Mekân zihinsel olanla, kültürel olanı, toplumsalla tarihseli birbirine bağlar. Karmaşık bir süreç oluşturur. Kısaca, Lefebvre, kent ve kentselliği mekân üzerinden değerlendirmektedir.

Tarım devriminden sonra ikinci devrim olan sanayi devrimi ile birlikte mekân kapitalist sisteme emanet edilmektedir. Dolayısıyla denilmektedir ki her üretim tarzı bazı toplumsal ilişkilerle birlikte kendi mekânını üretmektedir. Bu durumda kent kendini kapitalist üretimin nesnesi olarak bulmaktadır. Kapitalizm mekâna yerleşmekte kendine ait bir mekân kurup, her gün kendini yeniden üretmektedir. Mekân algılanan-tasarlanan-yaşanan yer olarak anlamlandırılmaktadır (Lefebvre, 2019, s. 63-69). Lefebvre, kapitalizmin mekânı meta haline getirdiği andan itibaren kapitalist ideolojinin geleceğini garanti altına aldığını söylemektedir. Toplumsal ilişkileri yönlendiren, mekânı üreten bu sistem, başarısını mekânın meta değerinden ve mübadele değerinden almaktadır.

Sonuç olarak Lefebvre’ye göre mekân, kapitalist sistemle birlikte siyasal örgütlenmenin egemenliğinde kalmaktadır. Bununla birlikte yeniden üretimin yeri mekân

ola gelmektedir. Mekânın kullanım ve değişim değeri onu metalaştırmaktadır. Kısaca Lefebvre'nin mekânı, kapitalist ve politiktir.

1.3.3.2. Kolektif Tüketim ve Kentsel Hareketler: Manuel Castells

İşgücü ve emeğin yeniden üretim amacıyla hazır hale gelebilmesi için toplumsal ihtiyaçların giderilmesi şarttır. Bu ihtiyaçları sermaye sahiplerinin gidermesi demek kârın azalması anlamına geldiğinden devlet burada piyasaya müdahale etmektedir. Bu müdahale neticesinde sermaye sahipleri ve emekçiler devletin arabuluculuk yapması nedeniyle karşı karşıya gelmemektedir. Arabulucu olan devlet bu krizi de bu şekilde çözüme kavuşturmaktadır (Castells, 1997, s. 30-31). Tabii devlet de daha çok sermaye sahiplerinin çıkarına olacak şekilde bu görevi yerine getirmektedir.

Kentler birer ortak tüketim birimi kabul edilirse toplumun kolektif ihtiyaçları olarak kabul edilen konut, ulaşım, eğitim gibi bir takım sorunlar ortaya çıkmaktadır. Bu ortak tüketim alanlarının dizaynı ve kullanımı da yine yüksek gelir grubunun üstünlüğü temel alınarak çözülmeye çalışılmaktadır. Bu durum da büyük bir eşitsizlik yaratmaktadır (Castells, 1997, s. 27-28). Kısaca ifade etmek gerekirse emek gücünün yeniden üretim için mekânsal düzeyde yarattığı çelişkilerin çözümü yine mekânsal olarak gerçekleşmektedir (Güllüpınar, 2012, s. 16).

İlerleyen süreçlerde ortak hizmetler kentlerde giderek artan bir toplumsal sorun oluşturmaktadır. Bu durumda kentsel sorun siyasi bir boyuttur. Kentsel olarak tanımlanan her şey iktidar ve kent arasındaki ilişkiler üzerine inşa edilmektedir. Bu ilişkiler, toplumsal sınıfların her birinin kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirilmesi talebini içermektedir (Castells, 1997, s. 123-217). Bu durumda da kent, sınıf, iktidar arasındaki ilişkiye tanıklık etmektedir.

Yani kentsel sorunlar açısından kente yaklaşan Castells'e göre, iş gücünün yeniden üretimi ve kentsel alanlarda eğitim, sağlık, ticaret, ulaşım gibi alt yapı sorunlarının çözümü için devlet kente müdahale etmektedir. Kapitalist sistemin yarattığı eşitsizlik nedeniyle meydana gelen halk protestolarının karşısında sermaye sahipleriyle yaşanan krizler sorun oluşturmaktadır. Sınıfsal toplumun anlamı olan devlet ise bu kriz karşısında hâkim sınıfların çıkarlarını koruyarak, onlar lehinde karar vermektedir (Castells, 1997, s. 14).

Sonuç olarak; kolektif ihtiyaçları karşılayan devlet ve sermaye sahipleri, mekân hakkında en çok söz söyleyendir. Sınıfsal toplumu var eden devlet kolektif ihtiyaçlarda da, her şey de olduğu gibi sermaye sahipleri lehine karar vermektedir. Buna mukabil mekânın diğer sahiplerinin de iktidara verebilecek protesto tarzı cevaplarının olması da muhtemeldir. Bu sebeple kenti anlamamanın yolu mekânın dününü, bugünü yani değişimini ve dönüşümünü bilmekten geçmektedir.

1.3.3.3. Sermaye Birikimi Olarak Kent: David Harvey

Kentleşmeyle birlikte üretici güçleri ve emek güçleri aynı mekânda buluşmaktadır. Bunun neticesinde nüfus ve mülkiyet hakları gibi ulus devleti işaret eden devlet aygıtları, büyük siyasal ve ekonomik güç birikimlerine dönüşmektedir. Ulaşım ve iletişim gibi teknolojik gelişmeler, iş bölümü ve uzmanlaşmayla birlikte kentin alt yapısını oluşturarak sermaye birikimini sağlamaktadır (Harvey, 2003, s. 41).

Sanayi sermayesinin ürünlerine olan talep artmaktadır. Kapitalizm doğasında artı değer üretmek olduğu için belli bir süre sonra, süreç çıkmaza girdiğinden kriz ortamı oluşmaktadır. Bu durumu kendi lehine çevirmek isteyen sermaye sahipleri üretim araçlarına yatırım yapar veya çalışma saatlerini attırır. Bu yatırım da haliyle kâr oranlarını

belli miktarda düşürmektedir. Sistem çözümü inşaat sektöründe yani fabrikalara, bürolara ve konutlara yatırım yapmakta bulur. Ancak bu çıkış yolu sorunu çözmez sadece erteler. Bunu aşmanın yolu Harvey'e göre bilim ve teknolojiye yatırım yapmaktır. Üçüncül döngü olarak tabir edilen bu süreç, bilgisayarları ve iletişim teknolojilerini arttırmaktan geçmektedir (Bal, 2006, s. 164).

Bir kentteki iktisadi faaliyetin değişmesi demek iş fırsatlarının değişmesi anlamına gelmektedir. Bu beraberinde ulaşım noktasının değişimini ve konut türünün ve konumunun değişimini getirmektedir. Bütün bu ayarlamalar yani mekânsal biçimde meydana gelen bu değişiklik politik olmakla birlikte yeniden bir gelir dağılımı gerçekleştirmek için planlanmaktadır. Bunun akabinde düşük gelirli insanların konutları kent merkezinde kalmaktadır. Bu kent sistemi içerisinde meydana gelen değişiklik banliyölerde oturanların seçeneklerini arttırmakta kent merkezindekilerin seçeneklerini ise azalmaktadır (Harvey, 2003, s. 61-62). Kısacası, bu kentsel politikaların amacı geliri yeniden dağıtmaktan ziyade, sermaye sahiplerinin gelirini arttırmaktan başka bir şey değildir.

Sonuç olarak; mekân üretici ve egemen olan güçlerin ideolojilerini yansıttığı bir alandan ibarettir. Kentleşmenin ve kapitalizmin ürettiği çelişkilerin ve krizlerin çözümü yapılmış çevrelere yatırım yapmaktan geçmektedir. Kapitalizmin adaletsizliği ideolojisini mekânda hissettirmekte, toplumsal ilişkileri ve fiziksel çevreyi kendi arzusuna göre yorumlamasına, dizayn etmesine neden olmaktadır.

1.4. Mekâna Kuramsal Yaklaşımlar

Her disiplin amaçladığı gerçekliği kabul ettirebilmek ve açıklayabilmek için mekâna dair farklı bir bakış açısını benimsemektedir. Bu sebeple her disiplin kendi

mekânını oluşturmaktadır (Boudon, 2018, s. 97). Bundan dolayıdır ki tezin bu kısmında mekâna dair kuramsal yaklaşımlar üzerinde durulacaktır.

1.4.1. Fenomenolojik Yaklaşımlar

Fenomenoloji, nesneye dair bütün bir bilgiye özne üzerinden varılabileceğini, öznenin sahip olduğu deneyimin ve anlamın bilginin temel kaynağı olduğunu ifade etmektedir. Fenomenolojik yaklaşım çevre ve davranış ilişkilerinin birbiri üzerinde etkili olduğunu söylemekte, bu nedenle de çevre ve davranış ilişkilerini incelemektedir (Çiftçi & Köseoğlu, 2019, s. 134). Fenomenolojik yaklaşımın önde gelen isimleri Christian Norberg-Schulz ve Gaston Bachelard'dır.

Çoğuna göre mekân ve yer eş anlamlı iki kelimedir. Yer daha çok burayla ilgili iken mekân özellikle modernizmle birlikte soyut bir kavram olmaktadır. Mekân topoloji ve geometri ile ilişkili iken, yer somut ve fenomenolojiye içkindir ve mekânlar anlamlarına yerle kavuşmaktadır (Norberg-Schulz, 2001, s. 42). Bu nedenledir ki mekân daha çok yönlerle ve yöre ile hatırlandığında bir anlam taşımaktadır (Bağlı, 2012, s. 29). Mekân ve yerden bu şekilde bahseden Norberg-Schulz mimari mekânın sadece algıların ve düşüncelerin yönü değil, insanın varoluşunun yönü ve mekânın varoluşsal halinin somut bir görüntüsü olduğunu söylemektedir (Kartal, 2015, s. 45).

Ev, kulübe, çekmece, sandık, gibi imgeler üzerinden mekâna vurgu yapan Bachelard mekânı fenomenolojik açıdan ele almaktadır (Güleç Solak, 2017, s. 27). Bachelard' a göre örneğin ev insanın dünyadaki kozmosu kendine ait sığınacak bir limandır. Ev içerisinde yaşayan kişiyi korur, huzur verir, düş barındırır, hayal kurdurur, anı biriktirir. Bu sebeptendir ki anıların mekânsallaştıkları, donup kaldıkları yer evlerdir. Kendini dinleyebildiğin, hayal kurabildiğin, sana aidiyet hissi veren bir mekânın bir evin

olması gerekmektedir. Bu yüzden Paris’te ev yoktur. Üst üste konulmuş konutlar vardır. Sana ait olmayan, kozmiklikten uzak yerler. Konutunla ve mekânınla kurduğun yapay ilişkiler vardır (Bachelard, 2014, s. 34-59). Konuyla ilgili Turgut Cansever’in Bachelard benzeri cümleleri şu şekildedir:

Bir, iki, üç katlı evlerin, işletme hem de yatırım maliyeti açısından apartmanlardan çok daha ekonomik olduğu açıkça ortaya çıktığı halde, bizdeki iptidai planlama ve karar mekânizmaları, tarihi mimarlık mirasımız yanında, halkın mevcut temel davranış tercihlerini yok etmeye devam ediyor. Bugün mimarlık camiasının önemli bir görevi, bu şartlar altında mimarlık mirasımızın kaynağı olan kültürel temellerin korunmasını sağlayacak çalışmaları başlatmaktır (Cansever, 2013, s. 195).

Sonuç olarak fenomenolojik yaklaşıma göre, mekân öznenin kozmosudur, özeldir. Mekân öznenin, özne de mekândan etkilenmektedir. Bu demektir ki insanın davranışları çevreyi, çevrede de insanı etkilemektedir. Hatta Schulz ‘a göre mimari yapı bile, haddizatında insanın ve mekânın kodunu vermektedir.

1.4.2. Sosyolojik ve Sosyo-Psikolojik Yaklaşımlar

Sosyolojik ve sosyo psikolojik yaklaşımlar denilince sembolik etkileşimci yaklaşım üzerinden mekâna bakmak gerekmektedir. Çünkü sembolik etkileşimci yaklaşıma göre, bireyin kimlik ve algı oluşumunu tamamladıktan sonra toplumsal yaşamda, diğer bireylerle girdiği etkileşimler neticesinde nesnelere bir anlam atfedilmektedir. Toplumsal etkileşime giren bireyler bu etkileşim sonucunda, kendi algılarında oluşan anlam ve sembollere göre bir davranış çizmektedirler (Gökulu, 2019, s. 176-177). Bu anlam da sembolik etkileşimci yaklaşım adını almaktadır. Mekâna dair bu yaklaşımın önde gelen isimleri de Georg Simmel ve Louis Wirth’tir. Simmel’e göre kentleşmenin ve kent nüfusunun artması sebebiyle kıra göre, kentlerde topluluk duygusu yok olmaktadır. Bunun neticesinde mekânsal örgütlenmeler azaldığından mekân eski değerini kaybetmektedir. Mekânsal örgütlenme artık toplum ve insan üzerinden değil

ekonomi üzerinden yapılmaktadır (Özdemir, 2011, s. 71). Dolayısıyla insanlar böyle bir yapıda bireysel çıkarının ve kendi ekonomisinin peşinden koşmaktadır.

Wirth'e göre ise, kentler sadece üzerinde yaşanılan bir mekân olmanın ötesinde insanları etkileyen ve etkilenen, dönüşen ve dönüştüren bir mekân olmaktadır (Güllüoğınar, 2015, s. 65). Wirth, kent insanını ve kent mekânını büyük bir sorun olarak görmektedir. Bunun nedeni ise insanların umursamaz tavırlarının yanında, hem birbirlerine karşı hem de yaşadıkları mekâna karşı sorumsuzluklarından kaynaklanmaktadır (Özyurt, 2007, s. 117). Kentin var ettiği kent mekânı da kent insanı da bencildir.

Sonuç olarak Louis ve Wirth'in mekânı kapitalist düzenin hâkimiyetinde, bencil ve çıkarıcı bireylerin yaşadığı bir yerdir. Mekânsal örgütlenme ekonomi temelli olduğundan bireyleri de o yönde değiştirmekte ve dönüştürmektedir. Artık birey kır hayatındaki saf ve temiz birey olmaktan uzakta, hesapçı kendi çıkarına düşkün karmaşık yapısı olan bir birey olmaktadır.

1.4.3. Marksist Yaklaşımlar

Mekânın; toplumsallıkla, politikayla ve iktidarla olan ilişkisi bağlamından mekâna yaklaşan Lefebvre, Castells ve Harvey öncülüğünü yaptıkları Marksist yaklaşımlarla mekânın yeniden üretim sürecinin yansız olmadığını ileri sürmektedir. Mekân onlara göre ideoloji ve politikadan ayrılmayan toplumsal bir süreçtir (Alkan, 2009, s. 13).

Bu süreçte adı geçen isimlerden Lefebvre, kentsel mekânın kapitalist sistemde nasıl meta haline getirildiği üzerinde durmaktadır (Bal, 2006, s. 163). Devlet tarihsel süreçte kentlerin üzerinde yükselen bir değer olarak kente yapı ve kod yağdırmaktadır. Bu ne şehrin kendisi ne mekânın kendisidir. Bu kod bir şehir dilidir. Hem mekânı üretmeyi,

hem de o mekânda yaşamayı içerisinde bulunan topluma bu üst yapının bilinçli bir şekilde yağdırdığı kodlar öğretmektedir (Lefebvre, 2019, s. 76). Lefebvre'nin mekânı, günlük yaşam, mekân ve toplumsal ilişkilerin yeniden üretimi şeklinde üç kavramla analiz edilmektedir (Güleç Solak, 2017, s. 31).

Castells'e göre kentsel mekânın belirleyicileri; ekonomi, siyasi ve ideolojik örgütlenmelerdir. Gelişmiş kapitalist sistemlerde kentler artık üretim mekânı değildir, üretim tüm ülke düzeyindedir. Üretimin aşamaları farklı noktalarda gerçekleştiği için dağıtım süreci de farklı merkezler arasında gerçekleşmektedir. Bu durum da kent mekânı dağıtımın merkezi değildir. Kentsel sistemin ana ögesi artık tüketimdir. Emeğin yeniden üretimi için teşvik edilen tüketim kentsel mekânlarda gerçekleşmekte ve yeni sistemde kent mekânları kolektif tüketimin mekânları olmaktadır (Bal, 2006, s. 166).

Harvey'e göre, mekânın üretim ilişkilerinde ve toplumsal süreçlerin şekillenmesinde oynadığı rol kentte anlam kazanmaktadır. Fakat kentsellik sadece mekânsallıkla şekillenmemektedir. Kentselliğin sahip olduğu belli ideolojiler vardır. Bu ideolojiler halkın yaşam tarzını şekillendirmektedir. İster eski kentlerde ister yeni kentlerde olsun yaratılan mekânın ideolojik bir amacı vardır. Yaratılan mekân, toplumdaki egemen grubun ve iktidarın kısmen de piyasa güçlerinin ideolojisini yansıtmaktadır. Bu sebeptendir ki, Ortaçağ kentinin mekânsal yapısı, toplumun ölçütlerini ve önceliğinin bir ifadesidir. Yani inşa edilmiş mekânsal biçim, toplumda güç sahibi olanların mimariyi ideolojilerine göre kullanma biçiminden kaynaklanmaktadır. Egemen üretim tarzı ve iktisadi toplumsal bütünleşme kentin oluşturulan yapısının belirleyicileridir (Harvey, 2003, s. 236-280) .

Bir diğer Marksist olan Urry'ye göre, üç farklı mekân ya da mekânsallaşma söz konusudur. Bunlardan ilki; günlük olaylar günlük yaşantının içerisinde zaman ve mekân olarak dağıtılırlar. Bu normal yaşantının gündelik halidir. İkincisi belirli toplumsal kurum

tarafından bu yapılar devlet olur, üretim ilişkileri olur, güç olur, iktidar olur belirli zamansal ve mekânsal yapılanma etrafında oluşturulur ve kurulurlar. Üçüncüsü ise zaman içerisinde mekân boyunca değişen karşılıklı ilişkiler ve etkileşimler söz konusudur. Bu kısaca şu anlama gelmektedir ki toplumsal dünya zaman ve mekân olarak birbirine muhtaçtır (Urry, 1999, s. 99-100).

Sonuç itibariyle bu yaklaşım mekânı; ideoloji, tüketim ve iktidar ekseninden ifade etmektedir. Mekânsal organizasyon toplumun alışkanlığını değiştirmekte ve iktidarın istediği kodlarda bir yapı oluşmasına neden olmaktadır. Hâkim üretim tarzı, mimari, mekânsal etkileşim ve oluşumlar, beraberinde kimliksel bir yapıyı yeniden tanımlamaktadır.

1.5. Kent, Mekân ve Kimlik İlişkisine Dair Kavramlar

İnsanlar kentleri kurmadan önce, kendilerine bir mekân kurarlar ve kurdukları o mekânlara bir kimlik atfederler. Mekânın kimlikle, kimliğin de mekânla girdiği etkileşim neticesinde kentler oluşur, oluşan bu kentlerin renkleri farklı, milletleri farklı, kültürleri farklıdır. Her kentin ayrı bir belirleyicisi, her mekânın ayırt edici bir yapısı vardır. Bu sebeple tezin konusu itibariyle, kent ve mekân denilince kent kimliğine, kent imgesine, kent algısına, kentsel mekâna, kamusal alan ve kamusal mekâna değinmek gerekmektedir.

1.5.1. Kent Kimliği

Kimlik kim olduğunun, ne olduğunun ifadesidir. Nasıl algılandığını veyahut nasıl algılanmak istediğinin ilgilidir. Mevlana'nın şu dizelerinde ifade edildiği gibi "Neyi arıyorsan O'sun sen." Bir nevi aradığın şeydir kimlik. Bir insanda kimlik neyse bir kentte de kimlik odur aslında.

Kentsel kimlik, bir şehrin sahip olduğu birikimlerin insanlar tarafından nasıl algılandığıyla ilgili bir durumdur. Şehrin sahip olduğu donanımlardan çok insanların kente dair algıları kentsel kimliği oluşturmaktadır. Bir şehrin kimliği içerisinde yaşayan insanlardan bağımsız değildir. İçerisinde yaşayan insanlardan bağımsız bir kimlik yaratma çabası ise boşunadır. Böyle bir kimlik hem eksik hem de kendini ifade etmekten yoksundur. Dolayısıyla bir kimliğin oluşması ve geleceğe taşınması kentsel mekânla orada yaşayanların algısına bağlıdır (Taşçı, 2012, s. 62-63). Kent kimliği; süreklidir, tutarlıdır, özgündür, ayırt edicidir. Kent kimliği, doğal olarak inşa edilmiş sosyo-ekonomik bir çevrenin mekânsal oluşumuyla ifade edilmektedir (Can A. , 2012, s. 156). Her kentin kendine has bir kimlik yapısı vardır. O kentte yaşamak için, o kentin dilini bilmek gerekmektedir. Bu dili bilmenin yolu da bir süreç, bir yaşanmışlık, dünya görüşü ister. Fakat kent kimliği kesinlikle durağan değildir, dinamiktir, değişimlere ve dönüşümlere her daim açıktır (Alver, 2017 a, s. 21).

Bir kenti diğer kentlerden ayıran özellikler, kentin kendine has kültürel birikimleri kent kimliği olarak tanımlanmaktadır (Bal, 2006, s. 300). Yine aynı şekilde bir kentin sahip olduğu mekânsal özellikler, toplumsal ve kültürel değerler de kent kimliğini oluşturmakta ve bir kenti diğerlerinden ayırmaktadır. Kent sakinlerince geçmişten günümüze kazandırılan maddi ve manevi değerler kent kültürünü oluşturmaktadır. Bu kültür; kentin sahip olduğu mekân, ekonomi, siyasi özelliklerini de harmanlayarak bir kimlik oluşturur. Bu da kent kimliği olarak ifade edilir. Yine yukarıda ifade edildiği gibi kent kimliği durağan değildir, sürekli değişim göstermektedir. Yani, kent kimliği her kent için yeniden bir tanımlanma gerektirmektedir (Güler, Şahnagil, & Güler, 2016, s. 90-92).

Geçmiş dönemlerde her kentin bir kimliği vardı. Bu kentler bazen doğal yapısıyla, bazen tarihi mekânlarıyla, bazen ekonomik yapısıyla adından söz ettirirdi.

Mesela Bursa, Safranbolu, Konya, bu kentlerin her birinin sahip olduğu farklı bir özelliği vardır. Bu farklı özellikler o kentin kimliğidir. Fakat günümüz kentlerinde durum bundan farklıdır. Küreselleşmenin etkisiyle kentlerin kimlikleri, onların ayırt edici özellikleri ortadan kalkmakta, tüm kentler birbirinin aynısı olmaktadır (Kaya, 2017, s. 53-54). İnsanları kimliksiz, yersiz, yurtsuz bırakan küreselleşme kentleri de kimliksiz ve sahipsiz bırakmaktadır.

Sonuç itibariyle bir kentin kimliği o kentin farklılıkları, özgünlükleridir. Yemek kültürü, adetler, gelenek ve görenekler, kentin mimari yapısı, kentin sokakları vb bir kenti ifade eden kimliklerdir. Günümüz kent kimlikleri ise, küreselleşmenin ve tüketim kültürünün, iktidarın yardımıyla da, ideolojilerin silip süpürdüğu değerler arasındadır.

1.5.2. Kent İmgesi

Bir kentin insanda bıraktığı izlenim o kentin imgesini oluşturmaktadır (Bal, 2006, s. 300). Herhangi bir kentin adı geçtiği zaman kişiyi buradan alıp o kente götüren semiyotik ve semantik olan her şey o kentin imgesini oluşturmaktadır.

İmge var olanın ve var olmayanın düşüncedeki temsiline karşılık gelmektedir. İmge nesne ile özne arasındaki birbirini ortaya çıkaran, birbirini dönüştüren bir yapı olarak karşılık bulmaktadır. Kent imgesi, bir olayın bir parçası olarak zihinde haritalanır ve zihin kendine has yapısıyla birlikte bunu bilgiye dönüştürür. Bu bağlamda denilebilir ki imge, öznenin zihinsel süreçlerini ve nesnenin anlam katmanlarını birleştirip yeniden yoğuran ve farkındalık olarak ortaya çıkardığı bilginin kaynağını oluşturmaktadır (Alemdar & Aydın, 2011, s. 90).

“Kent imgesi, çevre ve insan arasındaki etkileşimde duyum, algı, biliş süreçlerini barındırmakta ve çevrenin deneyimlenmesi ile zihinde oluşmaktadır.” (Eraydın,

2016, s. 832). Bir kentin imgesi daha çok insanın zihninde nasıl bir yer edindiğiyle alakalıdır (Nacak, 2017, s. 105). Kentte yaşayan her bireyin kendince bir kent imgesi bulunmaktadır. Bu öznel bir imgedir. Bütün bunların yanında aidiyet hissi, eğitim, yaş ve cinsiyet gibi etmenlerde kent imgesinin nasıl algılandığını belirleyen faktörler arasındadır.

David Lynch' e göre bir kent imgesinin yapı, kimlik ve anlam olmak üzere üç bileşeni vardır. Yapı; fiziksel öğelerin mekânsal işlevlerini, kimlik de mekânın ayırt edici özelliğini, anlam ise mekânsal elemanlara veya fiziksel öğelere yüklenen anlamı ifade etmektedir. Bir kent imgesinin güçlü olarak algılanabilmesi için, insan ve çevre arasındaki şu beş noktanın yol, kenar, bölge, düğüm noktası ve işaretin doğru okunup anlaşılması gerekmektedir (Eraydın, 2016, s. 833).

Sonuç olarak kent imgesi, bahsi geçen kentin özelliklerini barındırmaktadır. Bunlar tarihi birikim, yapı, mekân, binalar, doğal özellikleri; dağ, yayla, akarsu, deniz gibi veya o kentin ekonomik yapısı olur ve tarım kenti, sanayi kenti, ticaret kenti gibi nitelendirilmesine sebep olur Bu bahsi geçen kentin tüm özelliklerinin algılanış düzeyi kent imgesini oluşturmaktadır. Bu algılamayı da yukarıda ifade edildiği gibi çeşitli etkenler belirlemektedir.

1.5.3. Kent Algısı

Kentsel algı kentin içerisinde var olan bir kavram olmakla birlikte, bir kentte yaşayan toplumun, kentin kendisi hakkındaki, bilgi, duygu ve tecrübelerinden oluşan birikimleri içermektedir (Taşçı, 2012, s. 62).

Kent algısı, kentte yaşayan insanların içindeki buldukları kente dair bakış açılarından oluşmaktadır. Bu durum ise insanların kente dair hissettikleri aidiyetliklerinden beslenmektedir. Kent algısı kişiden kişiye değişmekte ve sürekli yeniden

oluşturulmaktadır. Bu yenilenme sürecinde yaşanmışlıklar büyük önem arz etmektedir. Kişilerin sahip olduğu farklı statüler, farklı yaş grupları ve farklı kimlikler üzerinden farklı öznel bir kent algısı oluşmaktadır. Ancak bu bireysel algılar genele vurulunca genel bir kent algısını oluşturmaktadır (Pekküçükşen, Güleç Solak, & Oktay, 2018, s. 170).

Bir de teknoloji iletişim ve hız çağı olan günümüzde online sokak görüntüleri bile bireylere uzaktaki herhangi bir kente dair algılar ve sezgiler oluşturmaktadır. Üstelik bu algı için yaşanmışlık ve aidiyetlik şartı bulunmamaktadır. Kentsel algı genel değil öznel bir değerlendirme içermektedir (Yao & diğerleri, 2019, s. 2364-2365). Özellikle yeni nesil gençler bu online sokak ve kent görüntülerinden, o kentlere dair oldukça genel, algısal veriler elde etmekte ve o kentlere dair fikirler edinmektedirler.

Sonuç olarak, kentin gerçek sakinleri ve kente sonradan gelenlerin ortak yaşam alanlarında sergiledikleri davranışlar ve edimleri herkesin zihinsel haritasında biçimlenmekte ve herkes için farklı anlamlar ifade etmektedir. Bu da bireylerin o kente dair duyumsadıkları, hissettikleriyle birlikte bir kent algısını oluşturmaktadır.

1.5.4. Kentsel Mekân

Kentsel mekânın üretimine ilişkin görüşler zamana ve döneme göre değişmekle birlikte, her dönem için bir örgütlenmenin olduğu yönündedir. Böyle bir örgütlenme de toplumun önceliğini mekânda hissettirmektedir. Kentsel mekânı, coğrafi şartlardan ziyade insanların algıları ve yaşayış tarzları şekillendirmektedir (Taşçı, 2012, s. 57-60).

Bununla birlikte kentlerin binalar dışında kalan bölümleri kentsel mekân olarak adlandırılmaktadır. Yani kentsel coğrafyanın yapılaşmamış kısımları kentsel mekânları oluşturmaktadır (Şahin & Dostoğlu, 2007, s. 29). Kentsel mekânlar, sadece binaları içerisinde barındıran bir yapı değildir. Ait olduğu toplumun kültürünü, tarihini, kimliğini,

ekonomik yapısını, coğrafi özelliklerini de bünyesinde barındırmaktadır (Karaca & Kiper, 2011, s. 445). Bu kozmopolit yapı bütününde bir kamusal mekân oluşturmaktadır.

Kent mimari nesnelerin oluşturduğu bir yapı olarak kabul edildiğinde, bu yapıdaki mimari nesnelere doluluk göstermekte, nesnelerin arasında kalan kısımlar ise boşlukları oluşturmaktadır. İşte bu boşluklar kent sakinlerinin ihtiyaçlarına göre, cadde, yol, sokak, meydan olarak tasarlanmakta ve kentsel mekânları oluşturmaktadır (Kuloğlu, 2013, s. 206).

Yine kentsel mekânlar sosyal yaşantının, sosyal etkinliklerin sürdürüldüğü mekânlardır. Buralar tasarlanırken herkese hitap edebilecek bir mozaikte tasarlanmalıdır. Bu kentsel mekânların kalite ölçütü ise, erişilebilirlik, güvenlik ve herkese hitap edebilmesi ölçüsündedir. Kentsel mekânların bu kalitede uyarlanması demek, kent sakinlerinin bu mekânlara aidiyetlik hissetmesine ve daha çok kullanmasına sebep olmaktadır. Bu durum ise kent kimliğinin devamlılığını sağlamaktadır (Köse & Erkan, 2014, s. 58).

Sonuç itibarıyla kamusal mekânlar, içerisinde yaşanan kentlerin insanlara yükledikleri negatif etkiyi bırakabilecekleri, nefes alabilecekleri ve sosyalleşebilecekleri mekânlardır. Bu nedenle hem genelde topluma hem özelde bireylere hitap edecek düzeyde tasarlanmaları o mekânların kalitesini arttırmakta hem de kentlerin algı düzeylerini olumluya çevirmektedir.

1.5.5. Kamusal Alan ve Kamusal Mekân

Kamu kelimesi toplumbilim anlamıyla statüyü temsil etmekte yönetimin temsil gücünü ifade etmektedir (Sargın, 2017, s. 9). Dolayısıyla kamusal alanlar hâkim sınıfların diğerleri için öngördüğü örgütlenmeleri mekânda gerçekleştirmek için hazırlanılan bir zemin olmaktadır. Bu sebeple kamu gücü olan, siyasi iktidarla toplum arasında oluşan alan

kamusal alandır. Bu alanlar, fikir üreten siyasiler tarafından belirlenmektedir. İktidarın eliyle oluşturulan bu kamusal mekânların başında kahvehaneler gelmektedir (Öngel, 2003, s. 21-27). Bu kamusal mekânlar, herkese açık, herkesin kullanabileceği alanlar şeklindedir (Demir, 2006, s. 69). Parklar da tıpkı kahvehaneler gibi bir kamusal mekândır. Tarihin ilk kamusal mekânı ise agoralardır.

Kamusal alan deyince akla gelen ilk isim, Habermas'tır. Ona göre toplumdaki bireylerin bir araya gelip konuştukları tartıştıkları iletişime geçtikleri alan kamusal alanı oluşturmaktadır. Bu bağlamda Habermas'ın kamusal alanını kitle iletişim araçları oluşturmaktadır (Olgun, 2017, s. 46). Kamusal alanı idealize eden Habermas kentsel mekânları herkesin ulaşabileceği yerler, her görüşün tartışıldığı alanlar ve ortak bir karar alınana kadar akılcı deneyimlerin merkezi olarak adlandırmaktadır (Sargın, 2017, s. 15). Bir diğer önemli isim Arendt' e göre ise insanların toplumsal meseleler konuşmak için plansız bir şekilde bir araya geldikleri yer kamusal alandır. İnsan kendini kamusal alanda gösterebilirse kendine zenginlik katabilir. Sadece özel alana hapsolmuşsa kamusal alanın güzelliklerinden mahrum bir hayat sürmektedir. Son olarak Sennett'e göre kamusal alanda, narsist kişilik yapısı ve cemaat vari bir toplumsal yapılaşma nedeniyle kamusal insanın çöküşü başlamış ve kamusal alanın içi boşaltılmıştır. İnsanlar kamusal alana değil kendi iç dünyalarına dönük yaşamaktadır. Çünkü karakterlerini istem dışı olarak, dışa yansıtma korkusunu hep üzerlerinde taşımaktadırlar. Bu nedenle özel alanlarında kendi iç dünyalarına dönük bir yaşam tercih etmektedirler (Olgun, 2017, s. 49-52). Farklı açılardan kamusal alan ve kamusal alana yaklaşan Habermas, Arendt ve Sennett'e göre genel bir kamusal alan tanımı toplumdaki bireylerin gelip özgürce düşüncelerini ifade ettikleri alanlardan oluşmaktadır.

Bununla birlikte özel konutun dışında kalan mekânlar kentin ortak kullanım alanlarıdır. Kamusal algıyla birlikte bu ortak kullanım alanları kamusal alan olarak kabul edilmektedir (Taşçı, 2012, s. 69). Bir başka kamusal alan tanımı ise burjuvanın örgütlediği kentlerde kendini gerçekleştiren, bütünleştirici ve olumlayıcı alanlardan oluşmaktadır (Sargın, 2017, s. 9).

Sonuç bağlamında bu söylenenler çevresinde tezin asıl konusunu kamusal alandan ziyade, kamusal mekânlar oluşturmaktadır. Nihayetinde iktidarlar ve ideolojiler kendi söylemlerini kamusal mekânlar üzerinden insanlara iletmekte, kamusal mekândaki göstergelerle hafızalara bu mesajları kazıtmaktadırlar. Bu açıdan kamusal mekânlar mesajları iletenleri ve alıcıları buluşturan bir arena olmaktadır. Kamusal mekânlar üzerinden yapılan kent okumaları ise o kentteki hâkim ideolojiyi ele vermektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

İDEOLOJİ

İdeolojinin anlatılacağı bu bölümde; ideolojinin kavramsal çerçevesi ve ideoloji kavramına yaklaşımlar üzerinde durulacaktır. İktidar bağlamında ideoloji de anlatıldıktan sonra kısaca siyasal ideolojiler üzerinden kent ve mekâna değinilecektir.

İdeolojiler ister yalan söylesin ister gerçeği gizlesin; ister evrensel, ister yerel olsun her ideolojinin bir amacı vardır, o da kendini göstermek, kendi değerlerini kabul ettirmektir. İdeolojiler iktidarların rıza silahı olarak kabul edilmektedir. İdeolojiler; kentler, kültürler, medeniyetler ve kimlikler kurmakta, var etmekte, kabul ettirmekte istemediklerini istedikleriyle değiştirebilmektedir.

Marx ve Engels'in *Alman İdeolojisi* adlı eserinde belirttiği gibi toplumdaki egemen kurallar tamamıyla egemen sınıfın ürettiklerinden ibarettir. Bu nedenle toplum için

üretilecek fikirlerin çoğu üretim araçlarını elinde bulunduranların çıkarıyla aynı doğrultudadır. Gizli bir elin sadece ekonomiyi değil fikirleri de yönettiği fikri ağır basmaktadır. Bu demektir ki Marx ve Engels'e katılmamak mümkün değildir (Harvey, 2003, s. 138).

Devlet, egemen sınıfın bireylerinin kendi ortak çıkarlarını geçerli kıldıkları bir çağın burjuva toplumunun tamamını özetleyen biçim olduğundan, bunun sonucu olarak, tüm ortak kurumlar devlet aracılığıyla oluşur ve politik bir biçim kazanır (Marx & Engels, 2013, s. 65-66).

Her düşünce ve ideoloji mekâna farklı bir açıdan bakmaktadır. Haliyle bu düşünce, inanç ve ideolojiler kendince bir mekân tasarlamaktadır. Bu tasarlanan mekânlar da insan mekân ilişkisini doğurmaktadır (Bağlı, 2012, s. 21). Son iki yüzyıldır dünyaya hükmeden kapitalist şirket patronlarıdır. Yani toplumda neyin uygulanabilir olup-olmadığına, neyin kabul görüp-neyin görmeyeceğine, neyin mantıklı olup-neyin mantıksız olduğuna onlar karar vermektedir. Dolayısıyla günümüz dünyası, onların tasavvur edip hayal ettikleri, şekillendirdikleri ve topluma kabul ettirdikleri dünyadır (Bauman, 2017, s. 94-95). Aynı durum Lefebvre (2019, s. 426) tarafından şu şekilde ifade edilmektedir: "Eğer yaşamın kendisi bir proje ise bu entelektüel ve siyasal projenin bir yaşam olmasından, hayatı dizayn etmesinden kaynaklanmaktadır."

Ekonomik çıkarlar, sosyal ve politik çıkarlar toplumun dünya görüşünü belirleyen en başat etmenler olarak kabul görmektedir. Yaşam tarzında kapitalist koşullara uyum göstermeyenler, yok olup gitmeye veya gelişim ibaresi göstermeden yaşamaya mahkûmdurlar (Weber, 2011, s. 59). Ekonomi açgözlülük, siyaset de adalet temelli olması nedeniyle; Antik Atinalılar siyaset yapılan meydan olan Pnyx ile ekonomi mekânı olan Agora'yı birbirinden ayırmışlardır. Bunun sebebi de ekonomi kaygısının, insanların siyaset yapma gücünü zayıflattığı fikrine olan inançtır (Sennett, 2009, s. 98). Yine Antik Roma

döneminde Paganlar tarafından tanrılarına ithafen yapılan Pantheon tapınağı o dönemlerde tanrılara adanmaktadır. Çünkü tanrı görünmese de imparator işaretlere bakarak onun adına kararlar almakta ve iktidarını halk karşısında meşrulaştırmayı amaç edinmektedir. Yine aynı Roma'da tek tanrılı dine geçişle birlikte bu tapınak Maria ad Martyres kilisesine dönüştürülerek yeni imparatora hizmet etmeye başlamaktadır. Zira amaç iktidarın anıtlarda ve kamu binalarında görülerek meşruluğun tamamlanması olarak hedeflenmektedir. Bu sebeple iktidarlar taşa ihtiyaç duymaktadır. Tarihteki tüm hükümdarlar gibi Roma hükümdarları da kendi iktidarlarına meşruluk kazandırmak için batı dünyasını, tanrı adına yapılan anıtlar inşa ederek kurmaya devam etmektedirler. Ki bu tür binalar, imparatorlukta halkın bakıp, inanıp itaat etmesinin en temel yollarından biridir (Sennet, 2001, s. 75-77).

Kent ilk olarak bir tanrının evi biçiminde ortaya çıktı. Ebedi değerlerin temsil edildiği ve kutsal olasılıkların açığa çıkarıldığı bir yerdin kent. Simgeler değıştiyse de onların ardındaki gerçeklikler değışmedi. Kentin beslediği dinsel perspektifler olmadan insanın yaşama ve öğrenme kapasitesinin küçük bir kısmı bile muhtemelen gelişemezdi. İnsan tanrılarının suretinde ve onların belirlediği yere kadar büyür. Antik kentin ortaya çıkışını sağlamış olan kutsallık, güç ve kişilik karışımı günümüzün ideolojisi ve kültürüne uygun olarak yeniden ele alınıp yeni kentsel, bölgesel ve gezegensel kalıplara dökülmelidir (Mumford, 2007, s. 691).

Tapınak inşasının anlamı kutsal ve dünyevi liderlerin bir araya getirilmesi ve egemenlikleri altındaki topluluğa hükmetmesinin meşruiyetine dayanak olması içindir. O yüzden tanrı krallar var olmuş, o yüzden tapınaklar semiyotik açıdan devasallıklarıyla tanrının ve kralının güçlerinin şahidi konumundadırlar. Fakat zaman göstermektedir ki bu iki güç birleşince tanrı krallar ortaya çıkmakta kendilerini hâkimiyetin tek sahibi olarak görmektedir. Ölümsüzlük arzuları onlara ebedi sürecek işaretler ve eserler bırakmayı şart koşmaktadır. Tapınaklar, resimler, heykeller, saraylar ve sanat eserleri hep bu amaçla üretilmektedir (Mumford, 2007, s. 55-91). Bütün bu ifadeler göstermektedir ki tarih

boyunca var olan bir gerçek, iktidarlar ve ideolojileridir. Bu bağlamda eğer toplumun değiştirilmesi amaç edinilmişse, sadece devlet iktidarının değişmesi bir anlam ifade etmez, aksine tüm iktidar ağlarının değiştirilmesi gerekmektedir. Çünkü bilgi iktidardan tamamen bağımsız değildir (Foucault, 2003, s. 248).

Hayatı değiştirmek için, mekânı değiştirmek gerekir (Lefebvre, 2019, s. 205). Dünyayı değiştirmenin yolu kişinin kendisini değiştirmekten geçmektedir. Haussmann, Robert Moses gibi ünlü mimarların dünyayı kendi vizyonları ve ideolojileriyle inşa ettiği sanılmaktadır. Oysa gerçek sanılandan çok farklıdır. Asıl inşa edenler; sınıf çıkarlarını koruma çabası güdenler, siyasal iktidarlar, baskıcı güçler, çeşitli söylemler ve medya yoluyla kamuoyunu biçimlendirenlerdir (Harvey, 2008, s. 289). Hükümdarların ve kapitalistlerin çakışan çıkarları yeni pazar arayışlarını beraberinde getirdi. Bunun neticesinde siyasi ve ekonomik güç ortak hareket etmeye başladı. Kentler büyüdü, müşteriler ve vergiler arttı. Yasa, düzen gibi yeni modeller yeni kentlerin vazgeçilmez söylemleri oldu. Bunu topluma kabul ettirme görevini ordu yerine getirdi. Barok sermaye, borsa, bürokrasi ve mahkeme gibi yeni kurumları da yine bu dönemde sahaya sürdü. (Mumford, 2007, s. 453). Bu açıdan mimarlık güç ilişkilerinin yapı malzemeleri vasıtasıyla edindiği şekil ve simgelerin ifadesi olarak mekândaki yerini aldı. Bir nevi güç ilişkileri mimari yapı aracılığıyla mekânda ben de varım dedi (Alkan, 2009, s. 38).

Hiçbir ideoloji kurucusu hayatta iken ütopyasını pratiğe yansıtamamıştır örneğin ilk Sosyalist şehir, ilk Sosyalist devlet Marx'tan yarım asır sonra tarih sahnesine çıkmıştır (Davutoğlu, 2016, s. 88-89). İskenderiye kütüphanesinde bilimsel çalışma yapan, Hypatia 'nın hayatının konu edindiği "Agora" adlı filmde *Agora* (Amenabar, 2009) o dönemlerin en zengin kütüphanesidir ve paganların elindedir. Gruplar arası çıkan çatışma sonucu kütüphane Hristiyanların hizmetine bırakılır. Fakat onlar kütüphaneye girer girmez

her yeri yerle bir edip bütün kitapları yakarlar. Daha sonraki sahnelerde bir zamanlar kütüphane olan yer, artık hayvan ağılı olarak kullanılmaktadır. Bu da göstermektedir ki bir ideolojiyi yok etmenin diğer bir yolu mekâna “önemsiz” damgası vurarak mekânı değişime uğratmaktan geçmektedir.

Sonuç olarak, iktidarlar tarih boyunca ideolojilerini kabul ettirebilmek için kent mekânlarını kullanmışlardır. Kent mekânlarına inşa edilen yapılarda, iktidarlar kendi meşruiyetlerini sağlamlaştırarak, kendi güçlerini mekânda sergilemişlerdir.

2.1. İdeolojinin Kavramsal Çerçevesi Üzerine

İdeoloji sosyal bilimler içerisinde tarifi en zor kavramlardan biridir. Bununla birlikte bir ideoloji kavramı şu anlamları içermektedir: “Siyasi bir inanç sistemi.” “Yönetici sınıfın fikirleri.”, “Belli bir sosyal sınıf ve grubun dünya görüşü.”, “Yanlış bilinci yayan fikirler.”, “Bireyi sosyal bir grupta tutan aidiyet hissi veren fikirler.”, “Bir grubun çıkarı için söylenen fikirler.” Bu tanımlamalar siyasi olarak ideoloji kavramını ifade etmektedir. Aslen var olan fikir ve ideolojiler ise, insana ve topluma dünyanın anlaşılması ve açıklanması için bir bakış açısı sunmaktadır. Çünkü insanlar dünyayı olduğu gibi değil, olmasını istedikleri gibi görürler. Yani insanlar dünyaya sahip oldukları inanç ve fikirlere ait bir örtünün altından bakmaktadır. Bilinçli olsun olmasın herkesin bir inanç, değer ve fikir kümesi vardır (Heywood, 2009, s. 18-21).

İdeoloji kavramı birçok kavram gibi Fransız Devrimiyle doğan bir kavramdır. İlk olarak ideoloji terimini kullanan kişi Destutt de Tracy'dir (Ayhan, 2018, s. 67). Tracy'ye göre ideoloji doğru düşünme biliminin adıdır. Kilisenin dayattığı doğmacı doğrulara karşı hakiki doğruya ancak akılla ulaşılmaktadır. Ancak bilimin yardımıyla akıl

hurafelerden arındırılabilir (Çaha & Şahin, 2015, s. 19). Tracy, nasıl ki zooloji ve biyoloji türlerin bir bilimi ise ideoloji de aklın bir bilimdir demektedir. Fransız Devrimi'nden sonra gelen süreç 19. ve 20. yüzyıllar tam bir ideoloji çağıdır. Bu dönem geniş kitleleri harekete geçiren birçok rejimi yıkıp yerine yeni rejimlerin kurulduğu bir dönemdir. Yani kitlesel bir katılım bu çağlarda ortaya çıkmıştır. İdeolojiler az çok ilişkisi olmakla birlikte; felsefe, kültür, din ve mitolojiden farklıdır (Örs, 2014, s. 6-9). Buna rağmen ideoloji geniş kitlelere ulaşabilen, felsefenin somut hale gelmiş yapısı ve halk düzeyine indirgenmiş halini oluşturmaktadır (Özer, 2019, s. 24). Bu konuda Fransız antropolog ve etnolog olan Claude Levi Strauss Batının yaptığı en iyi şeyin mitosun yerine ideolojiyi getirmek olduğunu söylemektedir. Ona göre ideoloji bir toplumun hem haritasını vermekte hem de ait olduğu toplumda hareket etmeyi ve yaşamayı kolaylaştırmaktadır. Mitlerin, kültürlerin, dini geleneklerin ve felsefenin tam olarak açıklayamadığı ve yeni toplumsal ve siyasal durumu açıklayabilecek geleceği aydınlığa kavuşturacak kavram ideolojidir (Örs, 2014, s. 8-11).

İdeoloji, bireylere bilinçli gruplar tarafından aktarılan inanç, duygu ve tutumlardan ibarettir. Bu inanç, bilgi ve tutumlar bireyler üzerinde hegemonya, baskı kurma ve egemen ideolojiyi karşı tarafa aktarma amacı gütmektedir. Ayrıca ideolojinin var olan bir amacı da iktidar ve egemenlik bilincini toplumda oluşturma ve sürdürme çabasıdır (Özer, 2019, s. 23-24). Siyasal düşünce olarak kabul gören ideolojiler “izm”ler ile ilgilidir. Bunlara örnek vermek gerekirse Liberalizm, Marksizm gibi toplumun geleceğine yönelik projeleri bulunan ideolojik akımlardır. İnanç ve normlara yönelik olarak kabul edilen ideoloji, toplumu oluşturan bireylerin topluma ve siyasete ilişkin ortak inanç ve normlarını içermektedir. Bu daha çok siyasal kültür alanına girmektedir. Her toplumun ortak dil ve sembollerini içeren “bir üst dil” anlamına gelen siyasal iktidarın meşruiyet aracı olarak

kabul edilen ideoloji ise dillerin, sembollerin ve mitlerin ideolojisidir. Son olarak seçkin gücü olarak ideoloji ise toplumsallaştırma aracı olan inanç ve sembollerin gelecek nesillere ulaştırılması için rejimin meşruiyetini sağlayan bir araçtır (Örs, 2014, s. 14).

Sonuç olarak ideoloji, hâkim grubun veya sınıfın temsil ettiği veyahut inandığı düşünce fikir ve inanç sisteminin adıdır. İdeolojiler grup ve birey arasındaki bağı arttıran, ait olduğu gruba veya zümreye bir bakış açıcı kazandıran fikirlerdir. Fakat bazılarına göre bir ideoloji insana dünya görüşü kazandırırken, bazılarına göre kişiyi yanlış yöne yönlendirmektedir. Bu açıdan ideoloji de yanlış bilgi olarak anlam kazanmaktadır.

2.2. İdeoloji Kavramına Yaklaşımlar

İdeolojiler; iktidarların dünya görüşünü, fikirlerini, bakış açılarını rızanın imalatı yoluyla topluma ilettiği, meşrulaştırdığı kanallardır. Bu bakımdan ideolojiler, toplumu birleştirmekte ve iktidarın istediği şekilde topluma bir bakış açısı kazandırmaktadır. Bunu yaparken de zor kullanmaktan ziyade rızanın imalatı yoluyla hâkimiyet kurmaktadır. Gramsci ve Althusser'e göre de ideoloji baskıyla değil rıza yoluyla kendini kabul ettirmektedir.

İdeoloji deyince akla gelen ilk isim ideoloji fikrinin öncüsü Tracy'dir. İlk başlarda Napoleon Bonapart ve dönemin tutucuları Tracy'ye destek vermişlerdir. Daha sonraları desteklerini geri çekerek, Katolik Kilisesinin desteğini almak için ideoloji kelimesinin olumsuz bir anlamı olduğunu iddia etmişlerdir (Örs, 2014, s. 9-10). İdeolojinin negatif anlamı olan yanlış bilinç 19. Yüzyılda da aynı şekilde Marx'la devam etmiştir. Marx'ın ideoloji hakkında bir eseri bulunmamaktadır. Buna rağmen Marx ideolojiyi maddi şartların ortaya çıkardığı yanlış bilinç durumu olarak ifade etmiştir. İnsan bilincini maddi koşulların oluşturduğunu söylemektedir. Toplumsal bilincin ürünü olan din, devlet ve aile

gibi üst yapı kurumlarının ekonomik alt yapı sonucunda oluştuğunu ileri sürmektedir. Maddi bir gerçek vardır ve bunu yanlış kavratan ve doğru şekilde kavranmasını engelleyen şey de ideolojinin kendisidir. Yani Marx'a göre ideoloji dünyanın yanlış algılanmasına sebep olmaktadır (Çaha & Şahin, 2015, s. 20-21). Kısacası Marx'a göre, kültür ve ideoloji üst yapının bir ürünüdür (Yaylagül, 2018, s. 91).

Egemen sınıfın düşünceleri, her çağda egemen düşüncelerdir: Yani, toplumun maddi egemen gücü olan sınıf, aynı zamanda egemen fikri güçtür. Maddi üretim araçlarını elinde bulunduran sınıf, bu sayede aynı zamanda zihinsel üretim araçlarının da üzerinde denetim kurar; böylelikle zihinsel üretim araçlarından yoksun olanların düşüncelerini de, genel olarak, kendine tabi kılar. Egemen düşünceler, egemen maddi ilişkilerin fikri ifadesinden, düşünceler halinde kavranan egemen maddi ilişkilerden, yani o bir sınıfı egemen sınıf yapan ilişkilerden başka bir şey değildir; yani, onun egemenliğinin düşünceleridir (Marx & Engels, 2013, s. 52).

Marksist ve Leninist ideolojinin fikir babası sosyalist devrimci ve politikacı Lenin'dir. Lenin'e göre ideoloji kitleleri harekete geçirme gücü olan bir dünya görüşüdür (Çaha & Şahin, 2015, s. 22). Proletarya sınıfının başarılı olma şartının ideolojiden geçtiğini söylemektedir. Lenin; Marksizmi, proletaryanın üretim araçlarını eline geçirebileceği bir ideoloji olarak görmektedir (Örs, 2014, s. 20).

İktidarın egemenliğini sağlama aracı olan hegemonya ve ideoloji iktidarların gücünü ifade etmektedir (Tuncer, 2012, s. 36). Rızanın örgütlenmesi olarak ifade bulan hegemonya kavramının mucidi İtalyan Marksist Gramsci'dir. Ona göre ideoloji ve siyasetin örgütleyici odağı hegemonyadır ki bu şiddete başvurmadan bilincin inşa sürecini oluşturmaktadır (Barrett, 2004, s. 79-80). Gramsci'ye göre egemen sınıf kendi çıkarlarını korumak amacıyla, hâkim ideolojisini topluma kabul ettirmek için devlet eliyle bir üst yapı oluşturur. Bu üst yapının adı hegemonyadır. Zora ve şiddete başvurmadan, rıza yoluyla okullar ve sendikalar gibi devlet kurumları aracılığıyla bireylerin bilinçlerine bu üst yapının ideolojisi işlenmektedir. Hâkimiyet ve önderlik anlamına gelen hegemonya sayesinde

burjuvanın fikirleri, proletaryanın hayat görüşünü, bakış açısını etkilemekte ve sessizce topluma işlenmektedir. İdeoloji sanatta, edebiyatta ve günlük dilde gömülü halde bulunmaktadır. Gramsci gömülü olan bu semboller ve işaretler sayesinde gözü açılan proletarya, burjuva hegemonyasına karşı siyasi bir örgütlenme oluşturup kendi hegemonyalarını hâkim kılabilirler demektir (Heywood, 2009, s. 24). Ona göre ideoloji tarihsel bir gerçeklikten ibarettir. Bu da demektir ki proletarya siyasal iktidara hâkim olabilmek için, kültürel iktidarını sağlaması, ideolojisini kabul ettirmesi gerekmektedir. Bu açıdan ideoloji ise, Gramsci’de bir araç haline dönüşmektedir (Örs, 2014, s. 23).

Gramsci’den etkilenen Fransız Marksist filozof Althusser ise, bir siyasi ya da sosyal yapıyı anlamak için onun altında yatan yapısal öğelere bakmak gerekir demektir. Hükümet, polis, ordu ve yargı organları devletin baskı aygıtlarıdır. Ona göre, devlet sadece baskı araçlarından oluşmaz şiddet içermeyen ideolojik aygıtları da bünyesinde barındırır. Televizyon, basın, eğitim kurumları ve dinsel kurumlar devletin ideolojik araçlarını oluşturmaktadır. Bu araçlar devletin ideolojisini geleceğe taşımaktadır. Hâkim sınıflar ideolojilerini ancak ideolojik araçlar vasıtasıyla sürdürüp devam ettirebilirler (Örs, 2014, s. 24-25).

Devletin ideolojik aygıtlarını oluşturan eğitim sistemi, dinsel örgütler, sendikalar, aile ve medya gibi kurumlar kendilerinde oluşturdukları söylemlerce insana bir bakış açısı bir dünya görüşü kazandırmaktadırlar. Topluma bu şekilde ideolojik aygıtlar olarak hükmeden fikirler sayesinde toplum, artık onların istediği şekilde düşünür ve yaşar. Bu da devlet eliyle egemen sınıfların çıkarlarından başka bir şey değildir (Yaylagül, 2018, s. 116-117). Söz konusu olan iktidarın siyasetine boyun eğerek geçen hayatlardır. İktidarlar bunu devletin ideolojik aygıtları olarak gerçekleştirdikleri gibi semantik söylemlerle veya semiyotik göstergeler üzerinden sistematik olarak gerçekleştirmektedir. Bir toplumun

hegemonik olarak işlemlerini sağlayan iktidarlar bütünü sadece devlette toplanmamaktadır. Fakat devlet bu noktada önemli bir yer işgal etmektedir (Foucault, 2003, s. 48-70). Ona göre iktidar, ne devlettir ne egemen sınıftır. İktidar bir söylemdir. Foucault; iktidar, bilgi ve beden üzerinde durarak tarihin farklı dönemlerinde farklı öznelerin olduğunu söylemektedir. Beden, bilginin aktarıldığı iktidarın hükmettiği şey olmaktadır. İktidar ise bilgiyle birlikte üretilmektedir. Bütün bunları üreten de ideoloji değil söylemdir (Örs, 2014, s. 35-37). İdeoloji yerine kullanılması gereken kavram kesinlikle söylem olmalıdır. Her şeyin altındaki neden söylemi anlamaktan geçmektedir.

Sonuç olarak ideolojiye yönelik yaklaşımlar ideolojinin olumlu veya olumsuz olarak nasıl ve neden öyle algılandığı üzerinden bir çerçeve çizmektedir. İnsanlara bir bakış açısı kazandırmakta, dünya görüşü sunmaktadır. Gerek siyasi iktidar gerek ekonomik güç odakları olsun toplumu ikna etme yöntemi olarak ideoloji onlara bir kapı aralamaktadır. Toplum, bu şekilde rıza yöntemiyle hem ikna edilmekte hem de toplumsal hareketlilik sağlanmakta, hem de aidiyet hissiyle birlikte bir kimlik oluşturulmaktadır.

2.3. İktidar Bağlamında İdeoloji

İktidar başkalarını etkileyebilme, karşıdakine kendi fikirlerini kabul ettirebilme gücüdür. İki kişi arasında bile iktidar ilişkisi mevcuttur. Biri yöneten diğeri yönetilen olan çift yönlü bir kavramdır. İktidarın yaptırma gücüne sahip olması devletle ilişkilendirilmektedir. İktidarlar hâkimiyetleri sürecince toplumun onayına muhtaçtır. Onay alan iktidarlar meşruiyet kazanmaktadır. Onay almayan iktidarlar tiranlık ve diktatörlük olarak nitelendirilmektedir (Arslan, 2016, s. 31). Weber'ci iktidar anlayışına göre, istediğini gerçekleştirebilme iradesi belirleyici olmaktadır. Yani karşıdaki kişinin davranışları üzerinde baskı kurulmalı ya da kontrol oluşturulmalıdır (Tuncer, 2012, s. 22).

Hâkim olan bireyler, gruplar ve sınıflar kendi çıkarlarına uygun düşecek şekilde iktidarı yönlendirebilmektedir (Özer, 2019, s. 161). Egemen güç daima otoritesini onaylatmak için veya hükmetmek için, bunun yanında yanıltmak ve meşrulaştırmak için, ideolojiyi bir söylem olarak kullanır (Tuncer, 2012, s. 209). İdeolojinin meşrulaştırıcı, birleştirici ve rasyonalize edici, genelleştirici etkisi bulunmaktadır. Bu bağlamda meşrulaştırma egemen gücün kendi hâkimiyetini onaylatması anlamına gelmektedir. İktidarını meşrulaştıran güç ise olağan, doğal kabul edilir. Yani iktidar egemenliğini baskı gücü kullanmadan ideoloji vasıtasıyla meşrulaştırıp olağan kabul ettirmektedir. Yine ideolojiler, iktidara hâkim olan egemen sınıfın kendi ideolojisini devletin ideolojik aygıtları vasıtasıyla bireylere baskı kurmadan kabul ettirmektedir. Merasimler, törenler ve ritüeller vasıtasıyla iktidar ideolojilerini yansıttıkları mekânlarda, simge ve sembollerle ideolojilerini hem sağlamlaştırmakta, hem meşrulaştırmakta hem de devamlılığını sağlamaktadırlar (Tuncer, 2012, s. 37). Bu konuda Erdönmez'in ifadesi şöyledir:

Belirli amaçlar için anlamsal ifadelendirilmiş ve daha kolay hatırlanabilecek basitleştirilmiş simgeler imgelere dönüşmekte ve imgelere dönüşen bu bilgiler, uzun dönem belleğe kaydedilmektedir. İşlenmiş bilgi gerektiğinde benzer öğelerin görüntülerinin bellekte canlandırılmasına yardım edip, yeni öğelerin algılanmasına yol açmaktadır (Erdönmez, 2014, s. 74).

Yani ideolojilerin amacı, simgeler yoluyla verilmek istenen bilgiyi hafızaya sürekli hatırlatmak ve algılanma sürecini hızlandırmaktır.

Sonuç olarak ideolojiler iktidarın mekânlarında kol gezmekte, mekânlar da iktidarın ideolojisinin taşıyıcısı olmaktadır. İktidar ve ideoloji, egemen grubun çıkarlarını yansıtacak şekilde mekânsal düzenlemeler yapmakta, kentler kurmaktadır.

2.4. Siyasal İdeolojiler ve İdeolojilerin Mekâna Bakışı Üzerine

Her iletinin bir amacı, bir kodu ve bir ideolojisi vardır. Gündelik herhangi bir nesne veya olgu bile, belli bir bağlam ve çerçeve içerisinde farklı bir anlam ve ideolojiye bürünür (Can A. , 2012 a, s. 552).

Bütün yerleşim birimlerinin merkezi kabul edilen mekânlar, ait oldukları yerin karakteristik özelliğini taşımaktadır. Mekân olduğu bölgenin fiziksel ve sosyo-kültürel özelliğinden bağımsız değildir. Yaşam biçimi, kültürü, inancı, ideolojisi mekânın hem şekillenmesine hem de ruhuna yansımaktadır (Alver, 2017 d, s. 309). Bu sebeple tezin bu kısmında, ideolojiler kısaca açıklandıktan sonra ideolojilerin mekânları üzerinde durulacak ve ideolojilere göre mekânın nasıl düzenlendiği açıklanmaya çalışılacaktır.

2.4.1. Liberalizm

Liber kelime anlamı olarak özgür insan anlamına gelmektedir. Bu nedenle liberalizm iktidarın egemenliğinin azaltılması üzerine hak ve özgürlüklerin tanımlayıp artırılmasını talep eden siyasi ve ekonomik felsefe olarak tanımlanmaktadır. Felsefi açıdan özgürlük, eşitlik, rasyonellik ve bireysellik ilkelerini savunmaktadır. Liberaller cezalandırma korkusu yaşamadan kendi inanç ve özgürlüklerini savunmayı amaç edinmektedirler. Bunun sebebi ise insanların rasyonel olarak kendi iyiliklerine uygun davranışa ulaşma yeteneğine sahip olmalarından kaynaklanmaktadır. Liberalizm aynı zamanda fırsat eşitliğine kapı aralayarak soya dayalı statü ve ayrıcalıkların son bulmasını ilke edinmektedir. Liberallere göre herkes eşit ahlaki bir değere sahiptir (Berktaş, 2014, s. 50-51).

Liberallere göre birey ve onun özgürlüğü liberalizmin temel taşı niteliğindedir. Bireylerin özgürlüğüne dair en büyük engel ise siyasi otoriteden gelir, o sebeple siyasi

otoritenin etkisini kırmak gerekmektedir. Bunun yolu da anayasal düzen veya sınırlı yönetimdir. Yine bireyin özgürlüğünün ve refahının devamını serbest piyasa ekonomisine ve özel mülkiyete dayandırmaktadır. Dini ve ahlaki farklılıklardan kaynaklanan çatışmanın önlenmesi için din ve devlet işlerinin ayrılması ve birbirlerine karşı daima hoşgörü içerisinde olması gerekmektedir (Çaha & Şahin, 2015, s. 41). Liberalizm sanayileşmiş batının dünyaya haykırdığı bir ideolojidir. Yine bu ideoloji de devlet kurumu bireyler tarafından, bireylerin ihtiyaçlarını karşılamak ve onların çıkarlarına hizmet etmek için oluşturulmuştur. Onlar için devlete düşen görev, toplumsal hayatta rekabet halindeki birey ve gruplar arasında hakem rolünü görmektir (Heywood, 2009, s. 43-55).

Ülkemizde 1980 Turgut Özal döneminden itibaren serbest piyasa ekonomisine geçiş süreci başlamıştır. Bu süreçte Özal siyasi programına üç özgürlük alanı eklemiştir. Bunlar inanç ve vicdan hürriyeti, düşünce ve ifade hürriyeti, serbest teşebbüs hürriyeti. Kendi döneminde Özal bunlar etrafında politikalar üretmeye çaba göstermiştir. Ancak bu Özal'ın vefatıyla uzun süreli olmamıştır (Çaha & Şahin, 2015, s. 88). Özal dönemiyle birlikte o zamanlar da yasak olan Nescafe ve içki gibi ithal ürünler ülkemize girmiş önce vitrinleri sonraları da insanların hayallerini süslemeye başlamıştır. Bu süreçte liberalizmin eşitlik ilkesi gereği gelir düzeylerini arttırmayı başaranlar için hayaller gerçeğe dönmeye başlamıştır. Artık gündelik hayatta lüks bir yaşam tarzına geçilmiş ve bir zamanlar lüks olan ürünler sıradanlaşmaya başlamıştır. Bu gelişmelere paralel olarak işadamlarının, teknokratların ve yöneticilerin gelir düzeyinde bariz artışlar görülmüştür. Meydanlarda sık sık boy gösteren iş adamları, medya ortaklığı ile görüş ve fikirlerine başvurulmuş saygın kamusal bir figür haline dönüşmüştür (Bali, 2002, s. 18-20).

Kentler, liberalizmle birlikte toplumsal eşitsizliğin en derinden hissedildiği yerlerin başında gelmektedir. Kentsel kaynakların paylaşımında meydana gelen

adaletsizlik kent yoksulluğu kavramını ortaya çıkarmaktadır. Bu nedenle kent üzerinde söz söyleme hakkı üst ve orta sınıfın tekelinde olmaktadır. Bu da demektir ki yeni mekânsal organizasyonlar üst ve orta sınıfın çıkarlarına hizmet edecek şekilde düzenlenmekte olup, alt gelir grubu ile üst gelir grubu arasındaki uçurum gittikçe büyümektedir. Özellikle 2000 sonrası Türkiye’inde yaygınlaşan orta ve üst sınıf için inşa edilen güvenli siteler, neoliberalizmin toplumsal sınıfları belirgin bir şekilde ayırdığının göstergesidir (Sipahi, 2012, s. 111-112). Modern yapıdaki bu sitelerde satın alınan sadece bir konut değil, yeni bir yaşam tarzı da satın alınmaktadır. Nitekim bu konutlarda, fitness salonları, cafeler ve barlar gibi tüm ihtiyaçların karşılanacağı mekânların yanında boş zamanları değerlendirecek alanlar da bulunmaktadır (Bali, 2002, s. 115). Neticede vaat edilen hem seçkin hem nezih bir ortamdır. Mekânları rant alanına dönüştüren liberal kapitalist sistemde inşa edilen gökdelenler, rezidanslar da tıpkı güvenli siteler gibi aynı amaç için inşa edilmişlerdir.

Sonuç itibariyle liberalizm bireyselliği, eşitliği, özgürlüğü ve aklın kullanımını, sınırlı devlet otoritesini savunurken özel mülkiyeti de desteklemektedir ve bütün bunları liberalizmin temel taşları arasında saymaktadır. Bununla birlikte liberalizm, toplumu kutuplaştırmakta zenginleri zenginleştirmekte, yoksulları fakirlik ve sefaletle sürüklemektedir. Orta ve üst sınıfa yatırım yapan mekânlar inşa edilirken, yoksullar görmezlikten gelinmektedir. Kutuplaşmaların olduğu bir toplumda huzursuz bir gelecek, parçalanmış bir toplum, aidiyetin ve kimliğin olmadığı bir kent inşa edilmektedir.

2.4.1.1. Neoliberalizm

Neo-liberalizmin tanımlanması ve yeni bir ideoloji olup olmadığı konusundaki tartışmalar devam etmesine rağmen İngiltere’de iktidara gelen Thatcher’le özdeşliği herkesçe kabul edilen bir gerçektir. Neo-liberalizm 20.yüzyılın son çeyreğinde sadece

iktisadi gelişme açısından değil, siyasal hedef ve toplumsal örgütlenme tarzı olarak da hâkim mevzileri hızla işgâl eden, sosyal adalet amaçlarıyla iktisadî büyüme hedeflerini kapsayıcı bir ideoloji haline gelerek, refah devleti sisteminin müdahaleci ve paylaşımcı pratiklerinden radikal bir kopuşun öncüsü olarak, tüm dünyayı etkilemiştir (İnsel, 2004, s. 7).

Uluslararası şirketlerin, küresel sermayenin ve küreselleşmenin bir ideolojisi olan neoliberalizm; kent mekânlarını, toplumları, kimlikleri ekonomik ve politik olarak yeniden yapılandırma süreçlerini içermektedir. Kent mekânını kendi ekonomik ve politik anlayışı çerçevesinde kendi ideolojisine göre kurgulayan neoliberalizm, mekânı biçimlendirirken; metalaştırmadan ayrıştıran, ekonomik ve psikolojik boyutları olan pek çok projeyi uygulamaya koymuştur (Serter, 2018, s. 70).

Ülkemizde 1980'lerden itibaren etkili olmaya başlayan neoliberal ideoloji, mekân üretimi gerçekleştirirken aynı zamanda insanların yaşam pratiklerini de yönlendirmekte ve yönetmektedir. Neoliberal kent, kapitalist üretim ilişkilerinin hegemonya aracı olarak mekânı düzenlemekte ve tüketim ideolojisini topluma aşılacaktır. Bu yapı hem sosyal hayatta hem de toplumun tüketim alışkanlıklarında kendini göstermektedir. Neoliberalizm kent mekânlarında, üretim ilişkileri ve emek sömürüsü üzerinde kurduğu hegemonya ile alt sınıf ve üst sınıf arasındaki uçurumu derinleştirmektedir (Üçoğlu, 2015, s. 47-48).

Neoliberal kent yapılanmaları belli başlı politikalar üzerinden yürütülmektedir. Bunlar; eğitim, sağlık ve konut gibi kolektif hizmetlerin sunumunda piyasalaşmayı ve finanslaşmayı derinleştirmektedir. İnşaat gibi güçlü toplumsal aktörlere yönelik yatırımlar ve fırsatlar için alan yaratmaktır. Sermaye yatırımlarının ülkeye çekmek için mega yatırımlara ve projelere destek vermektir. Kentsel dönüşüm projeleriyle mekânı iskâna açarak

soylulaştırmaya maruz bırakmaktır. Toplumu kutuplaştıracak konut projelerine destek vermektir. Üst gelir grubu için güvenli siteler ve kentsel kapalı alanlar tasarlayarak ve üretimini teşvik ederek, ötekilerden izole edilmiş güvenli bir toplum yaratmaktır. Kamusal alanları ortadan kaldırarak, daha fazla kontrol biçimlerini hayata geçirmektir. Kentsel mekânı daha militarist ve güvenlikçi bir alana hapsedmektir. Kent yönetimini merkezileştirmektir (Geniş, 2020, s. 13).

Dünyayı tek piyasa sistemine dönüştüren büyük bir birikime sahip çokuluslu sermaye, yalnızca ekonomik yapıyı değil aynı zamanda kültürü de kendi egemenliği altına alarak kültür politikalarını tek merkezden yönlendirme yolunu tercih etmiş ve bu anlamda kendi çıkarları doğrultusunda kültür politikaları üretmiş ve desteklemiştir. Bu bağlamda evrenselci değerlerin karşısına, bireyi, yereli ve bölgesel olanı koyan neoliberal kültür politikaları farklılıkların desteklenmesi gibi bir yanılsama yaratarak, aslında sermayenin talep ettiği “tek piyasa” için homojen bir zemin oluşturmayı amaçlamıştır. Farklılıklara destek verilirken aynı zamanda küresel ölçekte yaşam tarzlarını ve tüketim kalıplarını birbirine benzeten, dünyanın her köşesini aynı ürünlerin pazarına dönüştüren politikalar uygulanmıştır. (Akbulut, 2012, s. 404).

Neoliberalizmin tüketim tapınaklarını oluşturan ve büyük sermaye yatırımıyla inşa edilen alışveriş merkezleri sermaye sahiplerine, büyük rant sağlarken tüketicilere de tüketim alışkanlığı kazandırmakta, onlara bir statü atfetmekte ve onlara alışverişten, yemeye-içmeye, eğlenmeye boş zamanlarını değerlendirmeye kadar pek çok alternatif sunmaktadır. Alışveriş merkezlerini kapitalist tüketim biçiminin kent mekânındaki en güçlü temsilcisi olmaktadır (Turut & Özgür, 2018 b, s. 578). Dolayısıyla toplumsal bağlamda, salt ürettikleriyle değil tükettikleriyle de bir kimlik yapısı oluşturmaktadır. Bireylerin edindikleri tüketim alışkanlıkları onlara statü kazandırırken aynı zamanda kimliklerini de etkilemektedir. Kimlikler mekân tercihlerine göre şekillenmekte ve bireylerin gelir durumunu, yaşam tarzını ve tercihlerini yansıtmaktadır (Aslaner Gegeoğlu, 2014, s. 71-72).

Küreselleşme modern ulus devletleri ve onun kimlik yapısını hedef almaktadır neoliberalizmle birlikte muhafazakâr partilerin iktidara gelmesiyle küreselleşme ideolojik ve politik bir kimlik kazanmıştır. Bütün toplumları etkileyen bu süreç en çok kimlik politikalarını etkilemektedir. Dolayısıyla küreselleşmenin önünde bir engel olarak görülen ulus devletler verilmek istenen mücadelede bir problem olarak algılandığı için bu sorunun giderilmesi hedeflenmekte ve günümüzde bunun savaşı verilmektedir. Bu çatışma ortamı küresel değer ve normların karşısında yerel kimliklerinin ön plana çıkarılmasını tetiklemiştir. Bu nedenle toplum bir kimlik karmaşası yaşamaya mahkûm edilmiştir. Bir yanda küresel değer ve küresel kimlik her tarafı kuşatmışken diğer yanda verilen yerel kimlik mücadelesi toplumu kimliksizleşmeye doğru sürüklemekte ve ötekileştirmeyi yaygınlaştırmaktadır (Duman, 2009, s. 107). Neoliberal sistemin geldiği son noktada da, toplum kimlik arayışı ile kimliksizleşme arasında gidip gelmektedir.

Kente özgü değerlerin neoliberalizm ve küreselleşmenin etkisiyle yozlaşması veya kaybedilmesi olarak ifade edilen kimliksizleşme sorunu da günümüz kent ve toplumlarının başlıca problemi olmaktadır. Küresel değerlerin her kente yayılması, yerelliğin yerini güncel küresel ve neoliberal değerlerin alması ve bu bağlamda, uygulanan politikalar gelişmekte olan kentlerde kimlik kaybına yol açmaktadır. Kent mekânlarında uygulanan mega projeler kent mekânlarının dokusunu bozmakta, doğayı, tarihi, kültürel mirası ve kentin sembol ve simgelerini yok etmektedir (Eryazıcıoğlu & Markoç, 2014, s. 2).

Bu bağlamda iletişim çağındaki hız ve teknolojik gelişmeler, kapitalist sistem ve kentleşmeyle birlikte farklı türden kültürel yapının yok edilmesine ve tek bir kültürün hâkim kılınmasına neden olmaktadır. Gelişmiş toplumlar bu sürece ayak uydururken, aynı zamanda yerellikleri ve özgünlükleri muhafaza etmekte; gelişmekte olan toplumlar ise,

küreselleşmenin rüzgârından olumsuz etkilenmekte ve yerel değerlerini kaybetmektedir. Yine kentlerde kamusal mekânlarda, bir kafeye veya alışveriş merkezine kullanım hakkı devredilen bölünmüş, tahsis edilmiş alanlar vardır. Bu mekânlar kentlilere değil, alanın kullanım amacına hizmet etmektedir. Bu tür mekânlarda kent de kimliksizliğe yol açan etmenlerdir. Dolayısıyla küreselleşmenin getirdiği tek tip hayat tarzı tüm yerleşim birimlerini kentleri ve kimlikleri etkilemektedir (Ulu & Karakoç, 2004, s. 62-66).

Neoliberalizmin yeni kent sakini olan sermaye, kent mekânlarını işgal ederek bu mekânları kendi lehine dönüştürmektedir. Kentin geleceğine karar verenler uluslararası sermayedarlar, tüccar ve sanayi lobileridir. Sermaye dışındaki aktörler yani yoksullar ve işçiler karar alma sürecine dâhil edilmedikleri gibi mekânsal olarak da dışlanmaktadır. Bu bağlamda alışveriş merkezleri sermayenin kent mekânlarına yaptığı en önemli yatırımlardan biridir. Bu merkezlerde tüketim bir ihtiyaç olmaktan ziyade bir haz, bir eğlence gibi algılanmakta veya öyle olması sağlatılmaktadır. Tüketimcilik sosyal, kültürel bir etkinliktir. Bu durumda tüketicini bu mekânlarda görünürlüğü demek onun prestij, güç, statü, sınıfsal konum ve aidiyet gibi göstergelerle tanımlanması demektir (Aytaç & Öztürk, 2018, s. 2038-2053).

Neoliberalizmin getirdiği yenilikler güvenli siteler, alışveriş merkezleri, gökdelenler, rezidanslar insanları dışarıdaki tehlikelerden uzakta tutan güvenli alanlar olarak lanse edilmekte ve tüketime sunulmaktadır. Bu mekânlar aynı zamanda toplumsal alanda bir statü farkı ortaya koymakta, varlıklarla yoksullar arasında belirgin sınırlar oluşmasına sebep olmaktadır. Bu sayede toplumun kaynaşması engellenmekte, toplum bireyciliğe, hedonizme, bencillığe ve narsistliğe itilerek tek tip toplum yapısı yaratılmaktadır.

Sonuç olarak, neoliberal ideolojinin siyasi ve ekonomik politikaları toplumu bölmekte, bireyselleştirmekte ve yalnız başına bırakmaktadır. Sermaye sahiplerinin çıkarları, homojen bir toplum yaratmayı amaç edinmektedir. Böylelikle ayrıştırdığı, parçaladığı toplumu aynı zamanda homojenleştirerek yerellikleri ve farklılıkları yok etmekte ve kimliksiz bir toplum oluşturmayı hedeflemektedir. Kapitalist sistem her defasında krizleri fırsata çevirmekte yeniden ve tekrar üretim için ürettiği uluslararası politikalarla piyasaya müdahale etmekte toplumu hatta tüm dünyayı yönetmektedir.

2.4.2. Muhafazakârlık

Muhafazakârlık, var olan siyasal, sosyal ve ekonomik sistemin korunması gerektiğine inanılan bir ideolojidir. Yıllar boyunca devam eden ve bugünlere gelen bu sistemler, gelenek ve kurumlar zorlu sınavlar vererek bu zamanlara ulaşmıştır. Kendi doğruluğunu defalarca ispatlayarak meşruluğunu ve geçerliliğini kanıtlamıştır. Deneme yanılma yoluyla edinilen bu tecrübelerden bir anda vazgeçmek hiç de akıllıca değildir (Örs, 2014, s. 117).

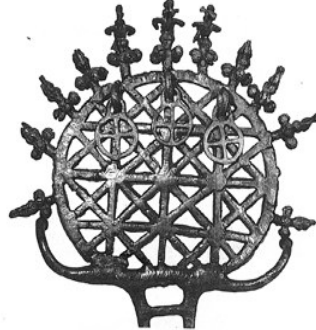
İlk defa 19. yüzyılın başlarında kullanılmaya başlanan ideoloji olarak muhafazakârlık, Batıda Fransız Devrimi'ne ve Modernleşmeye bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Muhafazakârlara göre toplumsal eşitlik bir hayalden ibarettir. Toplumu oluşturan gruplar ve sınıflar farklı farklı işlevlere sahiptir. Bu sebeple eşitlik söz konusu değildir. Yine onlara göre otorite olmazsa olmazlardandır. Toplumun iyiliği için, sınırları aşmadığı müddetçe, otoritenin bilgeliği ve desteği doğru bir yol çizmeye yardımcı olmaktadır. Muhafazakârlar için bir diğer köşe taşı da mülkiyettir. Onlara göre mülk sahibi olmak demek başkalarına karşı saygıyı beraberinde getirmektedir. Toplumsal düzeninin ve

hukuksal düzenin korunmasında, mülkiyet önem arz etmektedir (Heywood, 2009, s. 83-94).

Değişim karşısında geleneğe vurgu yapan, yerleşmiş olan adetlerin ve kurumların devam etmesini talep eden, bu anlamda bir nevi geleneklere kutsallık atfeden tecrübe ve bilgeliğin önderliğini kabul eden ideoloji muhafazakârlık olarak tanımlanmaktadır. Muhafazakârlara göre insan sınırlı bir varlıktır akıl da öyledir. İnsan akıyla her şeyi bilmeyebilir yanılabilir. Dolayısıyla bu noktada en güvenilir kaynak deneyim ve tecrübeye dayanan gelenekler ve kurumlardır. Gelenek bilgeliğin temel dayanağıdır. Aynı zamanda bireye aidiyet hissi de vermektedir. Bu demektir ki bireyin önceliğinden çok toplumun önceliği önemlidir (Akıncı, 2015, s. 109-153).

Muhafazakâr ideoloji devrim yerine, evrimi kabul etmektedir. Evrimden kasıt ise zaman içerisinde kendiliğinden oluşan demektir. Çünkü muhafazakârlara göre insan akli tanrının düzeni karşısında oldukça sınırlıdır. Her şey tanrısal bir düzen içerisinde evrimleşmektedir. Muhafazakâr kentlerin kırmızı çizgisi olan mahremiyet, açık kamusal alanları kısıtlamakta ve özel mülkiyete dayalı bir hayat sunmaktadır. Muhafazakârlık ve neoliberalizm 1980 Türkiye'sinde siyasi hayatın aktif kavramları arasında yerini almakta ve kent mekânlarında hissedilmektedir. Özellikle 1980 sonrası dönemde muhafazakâr karakterli informel bir yapı doğmaktadır. Bu sebeple, toplumun bir amacı varsa bu informel yapıya yakın olması gerekmektedir. Kayseri, Konya, Sivas gibi şehirler 1989 seçimlerinden sonra muhafazakâr bir parti olan Refah Partisi yönetimine geçmiş ve yeni bir dönüşümün başlangıcı olmuşlardır. Bu şehirlerde cadde, sokak, park isimlendirmeleri ve diğer yerel uygulamalar muhafazakâr çerçevede gerçekleşmiştir. Bu muhafazakâr belediyeler kenti İslami sembol ve yaşam tarzına göre tasarlamakta ve mahremiyet

vurgusunu ön plana çıkaran uygulamalar, kent mekânında yerini almaktadır (Serter, 2018, s. 30-269).

Resim 1 Hitit Güneşi

<http://www.diken.com.tr/ankaranin-yeni-belediye-baskani-hitit-gunesine-donmeyi-gundemine-aldi/>

Resim 2 Yeni Ankara Amblemi

<http://www.diken.com.tr/ankaranin-yeni-belediye-baskani-hitit-gunesine-donmeyi-gundemine-aldi/>

Bu uygulamalar bazen dikkat çekici seviyede gerçekleşmekte ve toplumun belli kesimlerinin tepkisine sebep olmaktadır. Bunlardan biri de, Melih Gökçek'in Ankara'nın simgesi olan Hitit Güneşi'nin yerine, kısa bir tarihi geçmişe sahip olan, alışveriş merkezi ve cami sembolü içeren bir simge seçmesidir. Devamında Cumhuriyet Devrimini geleneksel olandan ve kültürden bir kopuş olarak tanımlayan (Serter, 2018, s. 216), Adalet ve Kalkınma Partisi kendini muhafazakâr demokrat olarak nitelendirmektedir. Fakat çağdaş ve yenilikçi bir parti olduklarını da sık sık deklare etmektedir. Bunun yanında temel hak ve özgürlükler de en çok vurguladıkları söylemlerden biridir (Poyraz, 2013, s.

335-336). Devletin üretim noktasında geri durması ve sermayenin etkinliğinin artırılması gerektiğini söyleyen AK Parti neoliberal-muhafazakâr bir parti olarak yolunu çizmektedir. Bu neoliberal-muhafazakâr ilişkinin sonucunda, kentler kapitalist sistemin mantığı olan; özelleştirme, piyasalaştırma ve kuralsızlaştırma çerçevesinde toplumun genelinin faydası gözetilerek inşa edilen kamusal alanlar, sermaye kesiminin lehine olacak şekilde bir düzenlemeden geçmektedir. Bu durumda da kamusal alanlar metalaşma ve piyasalaşmanın akışına bırakılmaktadır. Bu süreçte kullanılan mekân olan ev, mahalle ve şehir kullanım değerinden çok değişim değerine emanet edilmektedir. Özelleştirme de işin içine girince bütünüyle kent homojenleştirilerek ayrıştırılmaktadır (Serter, 2018, s. 75-217).

Sonuç olarak muhafazakâr ideoloji, liberalizmin aksine, akıla değil tecrübenin bilgeliğine inanmaktadır. Bu akılı kullanmamak anlamına gelmemekle birlikte, sadece akla dayanan bilgeliğin yanıltıcı olabileceğine olan inançtan kaynaklanmaktadır. Yine otorite ve mülkiyet de toplumun huzuru ve düzenin devamı için önem taşımaktadır. Muhafazakâr ideolojiye göre toplumsal eşitlik bir safsatadan ibarettir. Bununla birlikte ülkemizde muhafazakâr-neoliberal ideoloji birlikteliği, kent mekânını kuralsızlaştırıp, özelleştirerek, özel mülkiyeti de referans noktası olarak seçmekte ve belli kesimlere hitap eden alanlar üreterek kamusallığı en aza indirmektedir. Sermaye kesiminin çıkarları tıpkı liberalizmde olduğu gibi korunup gözetilmektedir.

2.4.3. Sosyalizm

İnsanlık tarihi boyunca tarım devrimi ve sanayi devrimi tüm toplumsal ve siyasal düzenin sil baştan şekillenmesinde önemli rol oynayan iki radikal gerçekliktir. Fransız Devrimi ve Sanayi Devrimi insanlık tarihinde köklü bir değişimin başlangıcıdır. Bu süreçte geleneksel toplumsal süreç yerle bir olmakta, ekonomi ve siyasi arenada köklü değişimler ve dönüşümler gerçekleşmektedir. Marx ve Engels'in ifadesiyle katı olan her

şey buharlaşmaktadır. Bu bağlamda oluşan ideolojilerden biri olan sosyalizm, eşitlikçi bir toplum yapısının yanında özel mülkiyetin karşında duran bir düzen arayışı olarak tanımlanmaktadır (Duman, 2015, s. 163). Bu çifte devrimin neticesinde tarihin hem akış yönü, hem akış hızı değişime uğramaktadır. Bilinen her şey değişip yok olup gitmektedir. Sanayi devrimi köyü kente taşımakta, fabrika gibi bir mekânda buluşturmakta, toplumsal bir sınıf olan işçi sınıfını var etmektedir. İşçi sınıfı sanayi devriminin en temel ürünüdür (Örs, 2014, s. 166). Yine bu sosyalist ideolojinin en önemli ismi Marx'tır. Marx'ın sosyalizmi; Fransız Sosyalizmi'nden, Alman Felsefesi'nden (Hegel) ve İngiliz İktisadı'ndan (Ricardo) beslenmektedir (Duman, 2015, s. 167). Marx, özel mülkiyetin olmadığı, kapitalist düzenin getirdiği sınıflı toplum yapısını yerine, sınıfsız bir toplumu öngören komünist bir toplum hayali kurmuştur. Fakat pratikte bunun nasıl olacağına dair, çok bir söylemi de bulunmamaktadır (Heywood, 2009, s. 128).

Sosyalizm, sanayi kapitalizminin hız kazanmasıyla 19. Yüzyıl Avrupa'sında meydana gelen sosyal ve ekonomik yapıyı karşısına alan görüşler olarak ifade edilmektedir (Heywood, 2009, s. 119). Yine modern manada sosyalizm, üretimin makineleşmesi neticesinde kapitalist üretim ilişkilerinin yaygınlaşmasına ve örgütlenmesine gösterilen bir tepkinin adıdır. Başka bir ifadeyle liberal piyasa toplum yapısının karşına eşitlikçi bir toplum yapısı koyma çabasıdır. Marksizm, sınıf ve çatışmaların olmadığı, kapitalist sömürünün zincirlerinden kurtulmuş, eşitlikçi ve burjuvanın ve onların çıkarlarını savunan bir devletin olmadığı bir dünya düzenini ifade etmektedir (Duman, 2015, s. 164-169).

Kentsel yapı olarak sosyalizmin kentlerinde ev ve arsalar kamuya aittir. Yine bu kentlerde şehrin farklı noktalarında konfor bakımından bariz farklılıklar bulunmamaktadır. Bu bölgelerde eşit kamu hizmeti sunulmaktadır. Bu sebeptendir ki sosyalist ülkelerde gecekondü mahallesi, varoş semti gibi kavramlar bulunmamaktadır. Bu

Ülkelerin Şehirleri ticaret ve alışveriş merkezi olmanın ötesinde kültürel ve siyasi bir üst konumundadır. Şehir merkezlerinde kamu binaları, park ve restoranlar, müzeler ve hediyeelik eŐya satan dkknlar bulunmaktadır. Birçok planlama merkezden yapıldığı için halkın Şehir planlamasında söz hakkı yoktur. Halkın öncelikle konut ihtiyaı giderilir ki bu noktada, iş yerine yakın yerlerde bir konut tercih edilmektedir. Sonrasında ise çocuklar için parklar, insanların vakit geçirmesi için bahçeler yapılmaktadır. Cadde ve sokaklar çok geniş planlanmaktadır. Bu sebeple park sorunu gibi bir sorun bulunmamaktadır. Apartmanlar “U” ve “T” Şeklinde planlanmaktadır. Bu binaların boŐlukların da oyun parkları, spor alanları ve park alanları yapılmaktadır (zden, 2005, s. 19-22).

Yine sosyalist kentlerde doğa çok tahribata uğratılmamaktadır. Sağlık hizmetleri ücretsiz sunulmakta ve bu hizmet binaları yeşil alana yakın yerlere kurulmaktadır. Çocukların ve yaşlıların kullanacağı bakım evleri ise ana arterlerden uzak noktalara inşa edilmektedir ki gürültü ve hava kirliliğinden uzakta olsun (Eryıldız, 2017).

Sonuç olarak sosyalist ideoloji, muhafazakârlık ve liberalizm gibi özel mülkiyeti tercih etmemektedir. Özel mülkiyetin bireysel çıkarları öncelik verdiğini savunmaktadır. Oysa sosyalizm toplumsal bir çıkardan bahsetmektedir. Liberal ekonomi ile birlikte sınıfsal bir toplum yapısı oluŐmakta ve buna özel mülkiyet de eklenince gelir burjuvanın elinde toplanmaktadır. Bu durumda proletarya sadece emeğinin karŐılıĐını almakta kardan pay almamaktadır. Bu aŐamada, Marx proletaryanın bilinçlenmesini ve örgütlenmesini arzu etmekte ve burjuvaya karşı devrimci bir g oluŐturmasını öngörmektedir. Daha sonraki süreçte burjuvanın sahip olduğu yetkiler proletaryanın eline geçmekte ve bir proleter devrim gerçekleşmektedir. Bunun sonucunda ise eşitlikçi, sınıfsız ve devletsiz bir toplum oluŐmakta ve komünizm ile bu süreç tamamlanmaktadır.

2.4.4. Faşizm

Faşizm Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra doğmuş bir ideolojidir. Totaliter bir siyaset ve devlet anlayışına sahiptir (Beriş, 2015, s. 289-305). Totaliter rejimler tüm toplumu kapsayan ideolojiler içermektedir. Bu tür rejimlerde ekonomik, toplumsal ve kültürel tüm mekânizma siyasetin haliyle devletin, iktidarın kapsayıcı alanının altında bulunmaktadır. Korku ve kontrol bu rejimin ömrünü uzatmaktadır. Modern bir ideoloji olmasına rağmen, modernliğe karşı bir ideolojidir (Örs, 2014, s. 487-510). Aydınlanmanın getirdiği değerlere, düşüncelere, modernizm ve onun ekseninde gelişen siyasal düzene bir başkaldırı mahiyetinde gelişmiştir (Heywood, 2009, s. 223).

Faşizm kendi içerisinde tutarlı bir ideoloji olmasından öte duygulara hitap eden bir ideolojidir. Bir nevi propaganda ve eylem içermektedir. Toplumsal çatışmalar birlik ruhuna sahip olunursa gerilemektedir düşüncesi onların toplumsallığa verdikleri önemden kaynaklanmaktadır. Ekonomik sıkıntı içinde olan geleneksel değerlerini kaybetmiş, kendilerine gidilecek bir yol ve güvencikleri bir lider arayan toplumlar için faşizm sığınılacak bir liman olmuştur (Örs, 2014, s. 484-492). Bu sebeptendir ki faşizm sağ bir ideoloji olarak kabul görmüştür.

Faşizm; eşitliğe, evrenselliğe ve rasyonelliğe, katılımcı geleceğini belirleyen toplum yapısına bir tepki içermektedir (Örs, 2014, s. 493). Entelektüel olmayan şiddet içeren söylemleri ve sloganları vardır. Mitingleri ruhani bir atmosferde geçer. Akıl adeta yok sayılır. “İnanmak” ve “itaat etmek” faşizmin temel taşıdır. Neye inandığının veyahut inandığın şeyin doğruluğunun bir önemi yoktur lider bunu diyorsa o zaten doğrudur. Faşist devletlerde muhalefetin hayat hakkı yoktur o sebeple, tek partili bir yapı hâkimdir. Tüm devlet görevlerine faşist parti üyeleri atanmakta, parti ideolojisi ile devlet ideolojisi bütünleştirilerek farklı sesler kesilmektedir. Yasama, yürütme ve yargı

parti tekelindedir. Yine faşist partiler militer yapıda örgütlenmektedir. Bu Nazi Almanya'sında ve Mussolini İtalya'sında da böyledir (Örs, 2014, s. 493-497)

Faşistler her daim neyi desteklediklerinden daha çok neyin karşısında durduklarını açıklamışlardır. Karşıtlık üzerinden kendi düşüncelerini beyan etmişlerdir. Bu sebeple faşizm; anti felsefik, anti rasyonel, anti liberal, anti muhafazakâr, anti kapitalist ve anti bireycidir. Dolayısıyla faşizm, var olan politik ilkeleri ve ahlakı reddetmekte, hiçbir şeye inanmayan bir yapı sergilemektedir (Heywood, 2009, s. 227). Faşizmin merkezinden biri olan İtalya'da Mussolini liderliğindeki Ulusal Faşist Parti iktidara geldiği dönemlerde, Tarihçi Antonio Cederna'ya göre, önünde ne varsa hiç merhamet göstermeden yok etmiştir. Görkemli projeleri için büyük caddeler ve kaotik meydanlar inşa etmiştir. Yollar izole bir mekân yaratmak amacıyla değiştirilmiştir ki, anıtlar daha iyi izlenip yorumlanabilsin. Roma'nın tarihi merkezi dönüşmek dönüştürmek maksadıyla boşaltılmış, tarih sahnesinden çıkarılmış ve bu boş alanlara da yeni görsel anlatıları eklemek için alan düzenlemesi yapılmıştır. Bu yöntemlerle faşist rejim kentin kendisine kendi imzasını bir süreliğine de olsa atmıştır (Kallis, 2012, s. 42-79). Faşist şehrin planlaması demek, Doğu Afrika sokak planlarının imha edilerek, Faşist rejimin yapılanması için binalar, anıtlar ve ana caddeler inşa etmek üzerine, yeniden yapılanması demektir (Garvin, 2020, s. 120).

Yine Almanya'da olsun, İtalya'da olsun Faşist yönetimler gücünü mekânda göstermenin yolu olarak geniş meydanlar, ihtişamlı binalar ve büyük anıtlar inşa etmişlerdir. Büyük kulelerin yanında dikdörtgen ve cephesi keskin yapılar inşa edilirken yine kontrolü ve korkuyu elinde tutmanın bir yolu olarak büyük yazıların olduğu meydanlar inşa edilenler arasındadır. Hakeza Faşist partinin binası da çevreye uyumlu olarak büyük camlarla kaplanmıştır. Bunlara ek olarak Nazi Almanya'sında olimpiyatların gerçekleştirilebilmesi için Büyük Alman Stadyumu inşa edilmiştir. Bütün bu mimarilerin

amacı mekânda gücünü göstermenin yanında yeni bir ulus yaratma çabasını da destekler niteliktedir (Ertan, 2021).

Sosyalizm ve Faşizme dair son bir nokta da, Stalin en yakınında bulunup kendisine destek veren hiçbir Bolşevik'in fikrini istememektedir. Çünkü kendisi çok iyi bir mareşal olduğu gibi çok iyi bir mimardır da. Haliyle kimsenin ne sanata ne politikaya el atmasına gerek yoktur. İşin gerçeği çağdaş despotların hepsi aynı şekilde düşünmektedir. Mussolini İtalyan mimarisini en iyi bilen, yeniden var edendir. Hitler, Almanya savaşı kaybetmeseydi kendinin kesinlikle mimar olacağı inancını taşımaktadır. Despotların hepsi kendilerinin mimar olduğunu düşünmektedir. Çünkü biçimlendirmek istedikleri toplum için yaşanılacak mekânları ve kentleri tasarlayan da kendileridir (Bumin, 2016, s. 140-141). Lefebvre'nin bu konuyla ilgili bir ifadesi şu şekildedir; hayatı değiştirmek istiyorsanız önce mekânları değiştirmelisiniz.

Sonuç olarak faşist ideoloji, modernizmin getirdiği karşıt ilkeler doğrultusunda kendini tanımlamaktadır. Bireyciliğin, rasyonelliğin, kapitalizmin, liberalizmin ve muhafazakârlığın karşısında duran bir söylemi vardır. Bununla birlikte gücünü bir korku imparatorluğu üzerinden sergilemektedir. Kent mekânlarında da güç ve iktidarını sağlama almaktadır. İdeolojisine uygun mekânlar inşa etmektedir. Faşizm propaganda ve söylem dili üzerinden, toplumu ikna etmekte ve topluma egemen olmaktadır.

2.4.5. Feminizm

Feminizm 20. Yüzyılın kavramları arasında bulunmaktadır (Heywood, 2009, s. 247). Kadınların erkeklere göre ikincil bir konumda bulunduğunu, ezildiğini, görmezlikten geldiğini, haklarının yok sayıldığını, sömürüldüğünü yine erkeklere göre hem

dezavantajlı hem de eşitsiz bir durumda olduğunu iddia eden bir ideolojidir (Çakır, 2014, s. 415).

Kadınlar cinsiyetleri sebebiyle avantajlı durumda değildirler. Özellikle modern feministlere göre, kamusal alan özel alan ayrımı tam bir felakettir, kadını eve hapsedmekte siyasetten soyutlamaktadır. Oysaki evde eşler ve çocuklar arasındaki ilişki de bir siyasettir. Eğer siyaset akademik çevrelerin dediği gibi kamusal alanda gerçekleşiyorsa, kadınlar özel alanlara hapsedilerek siyasetin dışında tutulmaya çalışılmaktadır. Onlara biçilen rol ev hanımı ve annelik rolüdür. Bu noktada feministlerin amacı kamusal erkek, özel kadın algısını yok etmeye yöneliktir (Heywood, 2009, s. 247-251). Eril iktidarı tekelcilik noktasında da eleştiren feministler, eril iktidarın her yanı sardığını ve kadını her yönden sınırlandırdığını ifade etmektedir (Çakır, 2014, s. 467). Yine benzer noktada ataerkil yapıyı da eleştirerek kadının ikinci plana atılmasının nedeninin evdeki iktidar savaşından kaynaklandığını her defasında beyan etmektedirler (Heywood, 2009, s. 251). Bu bağlamda kentler eril bir mekân ve eril bir tahakkümün yoğun hissedildiği yerlerdir. Kadınlar bu sebeple, kent mekânlarında istedikleri gibi rahat hareket edememektedir. Bunun en bariz örneği kentteki halkı temsilen seçilen, milletvekilleri, belediye başkanları ve kentin üst düzey bürokratları arasında kadınların sayısının son derece düşük olmasıdır. Kadın ve çocuklara yönelik projeler bu nedenle, politikalar ve kent düzenlemeleri de yeterli sayıda ve yeterli kalitede üretilmemekte ve kentler eril hâkimiyete devredilmektedir (Cangöz, 2019, s. 228-229).

Feminizmde kadın özne rolündedir. Haliyle kurtarılmayı beklemek yerine eyleme geçmek, köklü değişimler yapmak zorundadır. Amaç kadına atfedilen toplumsal düzeni değiştirmek, cinsiyetten kaynaklanan sınıfsal farklılıkları ortadan kaldırmak ve toplumsal düzenin yeniden şekillenmesinde aktif rol almaktır. Cinsiyetlerinden dolayı

değersizleştirilen kadınlar, ikinci plana itilmekte ve verilen bunca mücadeleye rağmen hala öldürülmektedirler. Bu da demektir dezavantaj hala devam etmektedir (Altuntaş, 2015, s. 343-385). Feminist olarak cinsiyet bağlamında mekâna yaklaşan Alkan'a göre mekânın düzenlenmesi toplumsal hayatın içerisinde kişiye verdiği role göre bir düzenlemeyi içermektedir. Yani cinslere dayatılan toplumsal rollerin içselleştirilmesi üzerinden bir mekânsal düzenlemeden bahsetmektedir. Devamında ise mekânı iktidar biçimlerini oluşturan veya var olan iktidarı güçlendirecek tarzda çeşitli düzenlemeler yoluyla oluşturulan bir yer olarak tanımlamaktadır (Alkan, 2009, s. 79). Ona göre mekân bir iktidar aracıdır.

Alkan'a benzerlik noktasında feminizm ve kente değinen Liz Bondi'ye göre, erkeklik kamusal alan ve şehir arasında kalan bir kavram olurken, kadınlık özel alan ve banliyö arasında kalan bir kavramdır. Erkek ve kadının ilkeleri şehir merkezinde savaş halindedir. Şehir kuleleri ve sanayisi ile erkeksi iken; bölgeler belirsizliği, labirentliği ve çevreyi sarması, kucaklaması ile kadınsıdır (Bondi, 1998, s. 162-165). Bu noktada denilebilir ki, özünde kamusal alan, özel alan ayrımı bile bir cinsellik barındırmaktadır.

Park ve sokaklarda kadınların rahatça dolaşabilmelerini içeren, kafeleri, lokantaları kullanabilmesini sağlayan, gece geç saatlerde evlerine dönebilmeleri için aydınlatmalar, düzenlemeler ve tarifeler yapılması kadınların kamusal mekânlarda ve kentlerde var olduğunu gösteren yeni dönem düzenlemeleri içermektedir (Duman, 2017, s. 245). Bununla birlikte mekânın toplumsal inşa süreleri eril ve dişil ayrımlarla iç içedir. Gerçek hayattaki eril ve dişil roller toplumsal mekânın tanzimine yansımaktadır. Toplumsallığın kurulduğu yapılar, süreçler ve kurumlar cinsiyetçilik barındırmaktadır. Mekân üretimi ve mekân üzerindeki pratikler bu yapı üzerine kurulmaktadır. Bu sebeple erkeklere ait mekânlar ve kadınlara ait mekânlar vardır. Kendilerine biçilen rollere ve

statülere göre. Bu her toplumda var olan bir gerçekliktir. Özellikle bizim kültürümüzde var olan ‐aile yeri‐ tabiri bu duruma bir örnektir (Aytaç, 2017, s. 267-269).

Sonuç olarak feminizm kadının değersizleştirilmesine, her defasında görmezlikten gelinmesine verilen bir tepkidir. Cinsiyeti nedeniyle kadın sadece özel alanla sınırlı tutulmamalıdır. Eril bir toplum yapısında ve ataerkil bir toplumda kadının yeri sorgulanmaktadır. Kadın başının çaresine bakacak gücü kendinde aramalıdır. Erkeğin yardımına muhtaç değildir gibi ilkeler feministlere temel dayanak oluşturmaktadır

2.4.6. Anarşizm

Anarşi, sözcüğü Yunanca bir kelime olup kurlsızlık anlamına gelmektedir. Var olan oturmuş bir düzenin yıkılması manasında, Fransız Devriminden beri kullanılmaktadır. Gündelik kullanımda anarşi, kargaşa ve düzensizlik anlamlarını ihtiva etmektedir (Heywood, 2009, s. 199). Anarşizm; güce, baskıya, zorlamaya, tahakküme ve hiyerarşik bir oluşuma karşı duran bir ideolojidir. Var olan bütün toplumsal ve siyasal düzenin karşısında durmaktadır (Tok & Koçal, 2015, s. 395). Devlete, devlet kurumlarına, hukuka karşıtlık içermektedir. Anarşistler, baskının ve zorlayıcılığın olmadığı, insanların gönüllülük esasına göre işlerini yürüttükleri devletsiz bir toplum hayalini kurmuşlardır. Onlara göre devlet sadece kötü olanı içerisinde barındırmaz gereksizliği de içerisinde barındırmaktadır. Her ne kadar hedef olarak devlet ve devlet kurumları gösterilse de anarşistler tüm kurum ve düzene karşı bir muhaliflik beslemektedirler (Heywood, 2009, s. 201-205).

Bir başka anarşizm tanımını da şu şekildedir, insanların arasında hiyerarşik bir düzen ilişkisi bulunmadan, eşitlikçi ve dayanışmacı bir biçimde örgütlenen bir kuramdır (Tok & Koçal, 2015, s. 397). Anarşistlere göre hükümet edeni, yöneteni olmayan bir

toplum olarak sadece ahlak kurallarıyla ve sağduyu ile hiçbir zorlama olmaksızın üyeler hayatlarını devam ettirebilmektedir (Benlisoy, 2014, s. 362). Bu noktada dini de devletin destek noktası olarak görmekteler ve kralların kendi iktidarlarını yasal kılmak için dini kullandıklarını dile getirmektedirler. Özgür olan bireylerin devlet düzenlemesi olmadan kendi hayatlarını devam ettirebileceklerine inanırlar (Heywood, 2009, s. 206). Onlara göre devlet istediği kadar demokratik olsun, kendi içinde tahakkümcü ve özgürlükleri engelleyicidir. Bu yüzden en iyisi devletsiz bir toplum olmayı başarabilmektir. İnsan toplumsal bir varlıktır. Doğal olarak devlet gibi bir kuruma ihtiyaç duymadan toplumsal arenada pekâlâ yaşamlarını sürdürebilirler (Benlisoy, 2014, s. 354-367).

Anarşizm devlet kurumuna karşı olduğu gibi devletin mekândaki dayatmacı politikasına da karşıtlığı içermektedir. Yani yerel halkın kendi mekânlarında, kendi kentlerinde yerel konularda kendi kararlarını vermesini ve düzenlemeye katılımını desteklemektedir. Bu durumda mimaride bir katılımcı yorumun varlığı anarşistlik barındırmaktadır (Koç & Gür, 2019, s. 52). Anarşizm kapitalist kentleşmenin karşında bir kent yapılaşması talep etmektedir. Büyük birbirini yok eden şehirler yerine küçük şehir yapılaşması tercih etmektedirler. Yine insanların sorunlarını agoralar gibi şeffaf bir şekilde tartışıp sonuçlandırılabilir açık mekânlar olsun istemektedirler (Koç & Gür, 2019, s. 58).

Sonuç olarak anarşizm, devleti hiyerarşik yapıyı reddetmektedir. İnsanları tahakküm ve baskı altında tutan, tüm yapılaşmayı insan doğasına aykırı bulmaktadır. İnsan özünde iyidir, toplumsal olarak iyi olanı bulacaktır. Aile yapısı da tıpkı devlet gibi kabul görmeyenler arasındadır. Toplumsal ve organik bir yapı onlar için en doğru olandır. Özel mülkiyet kapitalist sistemin bir mantığıdır ve devlet gibi baskıcı bir yapı tarafından kontrol

edilir. Bu sebeptendir ki bu boyun eğmeyi zorlamayı ve baskıyı getirir. Oysaki mülksüzleşmek toplumsal açıdan, toplumun iyiliği için en doğru tercihtir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İDEOLOJİ BAĞLAMINDA MEKÂNIN DÖNÜŞÜMÜ

Burjuva toplumunun bugün var ettiği her şey yarın yıkılmak amacıyla inşa edilmiştir. Marx'ın dediği gibi katı olan her şey buharlaşmaktadır. Dolayısıyla makineler, onların başında bulunan işçiler, işçilerin yaşadığı evler ve mahalleler hatta kasabalar ve şehirler ertesi gün yıkılmak, parçalanmak ve dağıtılmak üzere inşa edilmektedir. Çünkü kapitalizmin mantığı bunu gerektirmektedir. Kriz dönemleri ancak bu şekilde aşılabilir. Modern yaşamda her şey “anlık olmayı” gerektirmektedir. Bu sebeptendir ki, yarına ait bir öngörü bulunmamaktadır. Modern zamanı ve ekonomiyi yöneten sistem sürekli bir devinim içerisinde bulunmakta, yaşamları tekrar ve yeniden dönüştürmektedir. Modernizm ve kapitalizmin gereği olarak, bugün üretilen her değer yarın yerini başka bir değere devretmeye hazır durumdadır (Yırtıcı, 2009, s. 32-35). Böylesi bir anlayış 1980 sonrasında daha da derinden hissedilmektedir. Yine bir başka açıdan durum şu şekilde ifade edilmektedir. Kapitalizmin baştaki kuruluş mantığı “üretim” üzerine iken, ilerleyen süreçte bu “tüketim”e evrilmiştir. Teorisyenlere göre bu durum kapitalizmden postmodern kapitalizme geçiş sürecidir. Bu noktada Batı dışı toplumlar kendi kültürlerinden bu geçiş sürecinde uzaklaşmakta adeta yersiz yurtsuz kalmaktadır. Madalyonun diğer yönünde ise postmodern kapitalizme adapte olan bu toplumlar yeniden yurtlanmakta ve yeniden kodlanmaktadır (Sarıbay, 2004, s. 107).

Bununla birlikte modern öncesi dönemlerde ise, durum şimdikinden oldukça farklılık arz etmektedir. Toplumsal etkinlik, zaman ve mekân arasında bir uyum

bulunmaktadır. Modern öncesi dönemlerde insanlar dünyayı ayak, karış, adım gibi beden ölçüleriyle ölçmekte, sepet, kova gibi kendi imalatları olan eşyalar ile ürünlerini pazarlamakta ve şafakla alacakaranlık arası bir mesafeyle arazilerini ölçmektedirler (Yırtıcı, 2009, s. 59). Modern toplumlar ise, modern öncesi toplumlara göre saat-zamanına daha çok güven duymaktadırlar. Bu toplumlar da zaman soyut bir biçim almakta bölünebilir, ölçülebilir ve ölçümlenebilir olmaktadır. Bir şekilde zaman ve mekânın içleri boşaltılarak sadece hesaplanabilirlik üzerinden konumlandırılmaktadır (Urry, 1999, s. 15). Hakeza, modern toplumun zamanı ve mekânı soyuttur. Ölçü ve tartı araçları standarttır. Zaman ve mekân doğaya değil ekonomiye tabidir. Günler haftalar ve aylar, yıllık izinler gibi zaman istediği gibi bölünebilmektedir. Üretimin temposu ise, artık mevsimlere bağlı kalmamaktadır (Yırtıcı, 2009, s. 74). Tüm bunların yanında günlük hayatın içerisinde var olan bir gerçek de zamanın adeta bir sır olmasıdır. Onu ölçmek için takvimler yapılır, saatler yapılır... Aslında hiçbir şey onu ölçmeye yetmez. Çünkü bazen bir saat bir ömre bedel olurken, bazen bir saat göz açıp kapatana kadar geçen bir süredir. Bu enteresan durum insanın o an yaşadıklarıyla ilişkilendirilir. Var olan zaman yaşamın kendisidir ve yaşam kalpte atmaktadır (Ende, 2017, s. 65).

Sonunda kentin görüntüsü yavaş yavaş değişmeye başladı. Eski mahalleler yıkıldı, yeni evler yapıldı. Gereksiz bulunan şeyler kaldırıldı. İçlerinde oturacak kişilere uygun olup olmadıklarına bakılmadan herkes için örnek evler yapıldı. Aslında her aileye ayrı bir model yapmak gerekirdi ama tek tip evler hem ucuz oluyor hem de çok daha kısa zamanda bitiriliyordu. Kentin kuzeyinde şimdi dev gibi yeni binalarla bir mahalle kurulmuştu. Birbirinin tıpkısı olan, kışla gibi dört köşe yapılar sıra sıra uzanıyordu. Evler aynı olduğu için sokaklar da birbirine benziyordu. Burada yaşayan insanların hayatları da aynı şekilde son derece düzgündü. Çünkü burada her şey hesaplı, her şey planlıydı. Her santim ve her an (Ende, 2017, s. 80-81).

Modern öncesi dönemlerde, tarım toplumunda mekân, insani ilişkilerin, sosyal ve kültürel üretimlerin merkezi iken, kapitalist toplumda, mekân; meta değeri, değişim ve

mübadele değeri olan, yine insanın var ettiği ama insana egemen bir alandan oluşmaktadır. Moderniteyle birlikte mekân; değer, zaman ve araç olarak ifade edilmektedir. Benjamin Franklin'in dediği gibi "Vakit nakittir!" Çünkü mekânın etkisini kırmak için, zaman verilen mücadelede "mesafeleri kısaltan", "uzaklığı yok eden" bir araç olduğu andan itibaren nakde dönüşmektedir (Bal, 2015, s. 253). Mekân değer olarak kabul edildiğinde zaman araç olmaktadır, değeri artırmak için araçları keskinleştirmek gerekmektedir. Bu noktada zaman ve mekân eskisi gibi durağan değil akışkan dinamik olmalıdır (Bauman, 2017, s. 171). Bunun ifadesi Lefebvre'de, zamanın bir nesne gibi alınıp satıldığı ve iktisadi olarak değer kazandığı eğer doğruysa vakit nakittir. Bu durumda gerek politika, gerek iktisat, gerek mekân hepsi zamana tâbi olmaktadır. Yadsınamaz bir gerçek daha vardır ki, her toplumda mekâna zamanın yansıması güç ve iktidar ekseninde gelişmektedir. Yani güce sahip olanlar mekânı ve zamanı kullanma ve dizayn etme hakkını zaten elinde bulundurmaktadır (Bal, 2015, s. 253).

Bir mekânı anlamamanın yolu onun simgesel olarak anlamını bilmekten ve bilişsel zihin aracılığıyla davranış üzerindeki etkisini anlamaktan geçer (Harvey, 2003, s. 40). Oysaki bu durum modern dönemler de kapitalist sistemle birlikte mekânın; fethedilip, yağmalanıp, talan edilip, sermayenin hizmetine sunulmak için yeniden düzenlenip bir yer haline gelmesiyle değişime uğramaktadır (Mukul, 2010, s. 10). Ekonomi toplumsal yapıyı belirlemekte ve sürekliliğini sağlamaktadır. Mekân ise bu süreçte kapitalizmin gereği olarak alt yapıya dönüşmektedir. Alt yapısal olarak algılanan bu mekân, servis alanı olarak hizmet etmektedir. Mekâna özgü özellikler ve yerellikler arka plana itilerek, kapitalizmin kârlılığını artıracak şekilde dizayn edilmektedir. Bu durumda mekân, niteliksel özelliklerinden sıyrılmış olarak niceliksel bir anlam ifade etmektedir. Bugün tüm dünyada insanlar aynı şeyleri yiyip, aynı şeyleri giyiyorlar; aynı şeyleri kullanıp, aynı şeylerden

zevk alıyorlar. Bütün bunların sebebi ise mekânın alt yapısal olarak dönüşümünden kaynaklanmaktadır. Kapitalizmin bütün bir coğrafyaya kendi arzuları doğrultusunda zaman ve mekân anlayışını yerleştirmesinden kaynaklanmaktadır. Bu nedenle, birbirinden çok uzak coğrafyalarda bile aynı zaman ve mekân anlayışı ve aynı ekonomik sistem mevcuttur. Çünkü küreselleşme olgusu bunu kaçınılmaz kılmaktadır (Yırtıcı, 2009, s. 59-98).

Tüketim alışkanlıklarındaki standart kalıplar benzer mekânları farklı coğrafyalarda yeniden üretmektedir. Bugünün modern tüketim toplumunun mekânlarını, alışveriş merkezleri ve hipermarketler oluşturmaktadır. Bu mekânlar tüm farklılıkları ortadan kaldırmakta aynılaşmaya kapı aralamaktadır (Tuncer, 2012, s. 127). Küreselleşme ve kapitalizmle birlikte hayatımızda yer eden iki kavram mekân ve zamandır. Bu bağlamda 1980 sonrası dönem ülkemizde de küreselleşme etkisinin hissedilmeye başlandığı bir dönemdir. Bunun yanında, kent mekânları sadece işlevsel olarak değil, taşıdıkları simge, gösterge ve kodlarla kentin yaşanılabilir bir yer olabilmesi için, yeniden üretim ve dönüşüm için de birtakım roller oynamaktadır. Vatandaşların gündelik yaşamını sürdürebilmesi için kentte var olan ve rolü olan mekânlar vardır; bu mekânlar tiyatrolar, sinemalar, oteller, kütüphaneler, kafeler, kahvehaneler, restoranlar ve pastaneler gibi uzayıp gitmektedir. Bu mekânlar; kaçış noktası, boş zamanı değerlendirme, yürüme, çevreye bakma ve tanıma, yeme içme gibi aktiviteler içermektedir. Bu mekânlar kente ve kentliye bir rol biçmekte, bir kimlik atfetmektedir. Ayrıca modernizmle birlikte kentsel mekânlar sadece hazzı ve ihtiyaçları gideren bir mekân olmanın ötesinde bireylere, sınıf, cinsiyet, etnisite, statü gibi belirleyici toplumsal işaretler de atfetmektedir. Bireyler öykündükleri statülere, sembollere ulaşmak için bu mekânda bulunurlar. Üstelik Bu mekânlarda bulunarak bu bireyler sadece maddi şeyleri tüketmezler simge ve sembolleri, göstergeleri de tüketirler (Aytaç, 2017, s. 251-256). Bu sebeple tüketim, modern toplumun

en önemli göstergesi haline gelmektedir. Yine aynı modernite kenti yoğun nüfusa uğratarak pahalılaştırmakta ve var olan mekândaki yapı üzerinden kazanç sağlama zihniyetini öğretmektedir (Bergen, 2016, s. 188). Kat irtifakı hakkı ile insanları apartmanlara sıkıştırmakta, topraktan ve müstakil evlerden uzaklaştırmaktadır. Bunun neticesinde yoğun nüfuslu ve sürekli genişleyen kentler ve kent sorunları baş göstermektedir. Çok nüfus kapitalizm için, iş gücünün ucuza gelmesi ve tüketimin artması demektir ki bu durumda asıl kazananlar yine aynıdır, kapitalist zihniyeti var eden egemen güçlerdir.

Tezin bu bölümünde, mekân ve kentin semantik ve semiyotik göstergeleri olarak kabul edilen, başkentler, meydanlar, mezarlar ve anıt mezarlar, cadde ve sokaklar, alışveriş merkezleri, kentsel dönüşümler-güvenlikli siteler ve millet bahçeleri bağlamında kentin geçirdiği değişimler ve dönüşümler neoliberalizm, küreselleşme ve kapitalizm ekseninde irdelenmeye ve açıklanmaya çalışılacaktır.

3.1. Başkentler

İdeolojilerin dönüştürdüğü kentlerin başında başkentler yer almaktadır. Bir başkent demek toplumsallığın, siyasanın ve ekonominin merkezi demektir. Her iktidar ideolojisini gerçekleştirmeye başkentten başlamaktadır. Unutturmak ve hatırlatmak üzerine kurgulanan başkentler en çok değişim ve dönüşüm geçiren kentlerin başında gelmektedir. Her iktidar bir öncekinin izlerini silerek mekâna yerleşir ki bu türden bir dönüşüm, toplumu ve mekânı çabuk değiştirip dönüştürmenin en kısa yoludur.

Bazı başkentler ideolojinin mekâna yansımasının bir ifadesi olarak tamamıyla yeniden inşa edilmektedir. Ülkemizde de yeniden inşa etme eylemi için başkent olarak Cumhuriyet döneminde Ankara mekân olarak seçilmiştir. 1923 Cumhuriyetin ilanı ile yeni

düzenin mekânsal örgütlenmesini gerçekleştirmek amacıyla bir modernleşme projesi olarak atılacak ilk adım Ankara'yı yeni kurulan hükümetin başkenti yapmaktır. Direnişin bizzat kendisi bu kenti kurmakla, bu kenti başkent yapmakla işe başlamıştır. Ankara Anadolu'nun göbeğinde modernleşmenin bir simgesi olarak dizayn edilecek ve tüm vatana verilmek istenen mesaj buradan iletilecektir. Yeni Türkiye'nin yeni başkenti de Avrupa başkentleri gibi modern yapısı, geniş cadde ve bulvarlarıyla ve çağdaş vatandaşlarıyla batı uygarlığına yakışır bir şekilde olmalıdır (Kılınç, 2017, s. 121-123). Zira ölçüt Batılı gibi düşünüp Batılı gibi yaşayıp, çağdaş ve modern olmaktır. Mimarlık cumhuriyetin ilk yıllarında politikanın vazgeçilmezleri arasında yer almıştır. Bu yüzden kentin imarı için başlangıç noktası mimaridir.

Ankara'nın kentsel olsun kültürel olsun modernleşme noktasında öncü bir konumda olduğunun bir kanıtı da kentsel kamusal mekân isimlerinde görülmektedir. Bu bağlamda yeni kurulan bir ulusun, yeni başkentin ve yeni mekânın adı da "Ulus" tur. Yani "Ulus" sıfırdan yepyeni sağlıklı bir ulus yaratma projesinin ilk adımıdır. Bu açıdan Ankara'da "Ulus" ulusal mücadelenin kazanıldığı yer; "Kızılay" da cumhuriyet ideolojisinin yeşerdiği yerdir. "Sıhhiye" de cumhuriyet ideolojisinin kurumsallaşmasının, toplumsal ve sosyal proje olarak kamusal mekânın ve mimarinin yerleşmesinin ilk örneğidir. Bu sebeptendir ki o günkü yönetimin hareket noktası; sağlıklı bir toplum, sağlıklı bir birey ancak sağlıklı kentlerden ortaya çıkar düsturunu hayata geçirmektir (Kılınç, 2017, s. 130-139).

Resim 3 Ulus Meydanı

<http://mimdap.org/2018/09/tarih-ycinde-ankaranyn-kalbi-ulus/>

Bu dönemlerde Ankara'nın yeni başkent olarak planlaması için yarışma düzenlenmiş ve kazanan Hermen Jansen olmuştur. Jansen'in planı kale etrafında şekillenmekte, Eskişehir ve Yenişehir olarak planlanmakta ve hükümet binaları bir arada toplanmaktadır. İdeoloji olarak ülkedeki birliği ve bütünlüğü temsil etmektedir. Bu alana Hükümet Mahallesi adı verilmekle birlikte otoritenin dayanağı olan, bağımsızlık ve birlik fikri vurgulanmaktadır. Atatürk Bulvarı da yine bu projenin omurgasını oluşturmaktadır. Bakanlıkların bulunduğu bu geniş alan otoriteyi öne çıkaracak şekilde planlanmıştır. Yine binaların geometrik biçimleri ve büyüklükleri de hiyerarşiyi dile getirmektedir (Bergen, 2016, s. 270). İktidarlar izlerini ve ideolojilerini mekâna yerleştirerek görünür kılınmayı hedeflemektedirler. Bu sadece görünmek istemek değil, kanıksanmak, kabul görmek ve meşruiyeti sağlamlaştırmak demektir.

Resim 4 Bayındırlık Bakanlığı
<https://www.arkitera.com/haber/gecmisin-modern-mimarisi-ankara-1/>

Yeni Türkiye'nin 1923 devrimi ulus devlet projesinin ilk adımı olarak tanımlanmıştır. Bu yüzden yeni rejimin kimlik oluşturma savaşı bir dizi inkılâp içermektedir. Osmanlının heterojen kimliği yerine homojen bir kimlik ile geçmiş ve geleceği bağdaştıran yeni bir kimlik üretilmelidir. Bu bağlamda modernleşme ve ulusallaşma projesi kapsamında sosyal, politik ve ekonomik ilkelere yönelik kararlar alınmıştır (Yalım, 2017, s. 167).

Bunlardan biri de modern yurttaş kimliğinin üretimi amacıyla Cumhuriyet'in onuncu yıl anısına *Ankara: Türkiye'nin Kalbi* filmidir (Batuman, 2019, s. 21). Bu belgesel filmde yeni Ankara'nın fotoğrafları gösterilmiştir. Bu fotoğraflarda ise Ankara şu şekilde okunmaktadır. İçinde yaşanılabilir bir kentten çok temsili mekânların diziliminden oluşmaktadır. İçinde vatandaşı barındırmaktan ziyade, kendisinin mimari temsiline bakılacak bir nesne olarak gösterilmektedir. Yine bu dönemlerde mevcut Ankara fotoğraflarıyla basılan kartpostallarda ideolojik olarak birçok anlamı içerisinde

barındırmaktadır. Kartpostallar kentsel mekân ile özdeşleşme noktasında oldukça verimli bir araçtır. Bu kartlara bakanlara görseldeki mekânlarla özdeş bir özne inşa edilme mesajı iletilmektedir. Bu kartpostalların yurtdışında anlamı Batılılara Ankara'nın modern bir ülke olduğunu, Türklerin de Avrupalıların dengi olduğunu göstermektir. Yurtiçinde anlamı ise yurttaşları bu imgeyle özdeşleştirmektir (Batuman, 2019, s. 21-54).

Kemalist ideoloji ile birlikte yeniden şekillenen Ankara yönünü batıya dönmektedir. Yeni inşa edilen bu başkentte mekânlar ve kamusal mekânların yanında siyasi ve sosyal dönüşümler de inşa edilmektedir. Kent bir taraftan modern bir ulus olma yolunda ilerlerken bir taraftan da endüstriyel açılımını gerçekleştirmektedir. Bununla birlikte var olan bir başka sorunda inanç, etnik ve diğer toplumsal süreçler olmaktadır. Bu ideoloji, yukarıda da ifade edildiği gibi çok etnikli bir yapıdan milliyetçi tek bir ulus oluşturma projesini hayata geçirmeyi hedeflemektedir. Yeni kurulan devlet bu ulus üzerine inşa edilmektedir. Osmanlı'dan farklı daha seküler bir yapı oluşturulmaya çalışılmaktadır. Kadın figürü toplumsal hayatta ve kamusal alanda aktif hale getirilmektedir (Özer & Özen, 2019, s. 62-64).

Cumhuriyet Döneminin ilk anıtı olan ve Ulus Meydanı'na dikilen Zafer Anıtı'nda da gösterilen imgelerde yine kadın üzerinedir. Bu anıtın imgeleri Mustafa Kemal, iki asker ve bir Anadolu kadınıdır. Bu imgeler içerisinde kadın figürü dikkat çekmektedir. Çünkü kadın önemlidir. Kadının Kurtuluş Savaşındaki katkısı yadsınamaz bir gerçektir. Bununla birlikte verilmek istenen asıl mesaj Anadolu kadınının altında yatmaktadır. Nitekim Anadolu kadını, Osmanlı kadınına karşı verilmiş bir savaştır. Osmanlı kadını erkeğin tahakkümü altında ezilen Müslüman bir kadın iken, Anadolu kadını kendi özgürlük savaşını vermiş, kendi ayakları üstünde durabilen, medeni, modern

bir kadındır (Yalım, 2017, s. 202-203). Bu nedenle Zafer Anıtı'ndaki o kadın Anadolu kadınıdır.

Resim 5 Ulus Meydanı Yeni Ankara

<https://www.evrensel.net/haber/361972/yeni-ulus-kent-meydani-projesine-tepki-kent-merkezini-katleder>

Cumhuriyet tarihi ile birlikte ülkemiz iki kez ulus oluşturma projesine şahitlik etmiştir. Bunlardan ilki Osmanlı'nın yerine kurulan Yeni Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin Mustafa Kemal önderliğindeki ulus oluşturma projesidir ki buna yukarıda değinilmiştir. İkinci ulus oluşturma projesi ise Adalet ve Kalkınma Partisi dönemine aittir. Cumhuriyet dönemi ulus projesi; milliyetçi, sekülerist, batıcı, modernlik gibi bileşenleri içermektedir. Adalet ve Kalkınma Partisi dönemi ulus oluşturma projesi ise, milliyetçi ifadelerden uzakta İslami tebaa anlayışı temelinde, geleneksel ulus inşa etme projesidir. Bu demektir ki ulus inşası rejim inşasıyla birlikte başlar, ulus egemenliğini temsil eden bir mimariyle iktidarlar siyasal zemine sağlam basarlar (Batuman, 2018, s. 202). Bunun örnekleri cumhuriyet döneminde Ankara'nın başkenti inşa sürecinde görülmüştür. Hangi ideoloji, hangi iktidar olursa olsun kendi meşruiyetini kabul ettirmek için mimariyle eş zamanda, ulus oluşturma projelerini de hayata geçirmektedir. Bu Sovyet Rusya için de böyledir. Türk

Cumhuriyetleri için de böyledir, ülkemiz için de geçerli bir siyasadır. Cumhuriyet döneminde ilk ulus projeleri sekülerist tek tip eğitim sistemiyle başlayan bir süreçtir. Adalet ve Kalkınma Partisi ulus oluşturma projeleri ise, Osmanlı-Selçuklu mimari tarzında ilk örneklerini göstermeye okullar ve adliye binasından başlamıştır (Batuman, 2018, s. 203). Yine her iki projenin de başlangıç noktası da ideolojik bir tercih içermektedir.

Ankara'yla birlikte Cumhuriyet döneminde, Osmanlının başkenti olan İstanbul için de bir yenileşme, yeniden kurma hareketi başlatılmış ve Henri Prost ile Le Corbusier'in projeleri yarıştırmıştır. Mustafa Kemal, Corbusier'in projesine sıcak bakmamıştır. Çünkü onun projesi var olan tozu, toprağı, ahşabı, tarihi dokuyu ve İstanbul'un yeşilliğinin korunması üzerinedir. Prost, 1937-1953 yılları arasında İstanbul şehir planlamasının emanet edildiğı kişidir. Ona göre, yeşil ve bahçeli bir şehir köy demektir, bu yüzden göğe doğru uzanan gücün göstergesi kabul edilen yüksek binalar modernliğin simgesi olarak her yere inşa edilmeli, eskinin izleri mekândan ve hafızdan silinmelidir. Amacı Paris gibi bir örneğı de İstanbul'da hayata geçirmektir. Bu amaç uğruna birçok tarihi bina yıkılmıştır. Geniş caddeler açılmış bu caddelere beş altı katlı yan yana apartmanlar dikilmiştir. Böylelikle bu tarihlerden sonra yık yap hareketi hız kazanmıştır. Bu sebeple cumhuriyet döneminde İstanbul'u ilk imar eden Henri Prost olmuştur (Gönüler, 2017, s. 175).

Demokrat Parti iktidarıyla birlikte, Cumhuriyet döneminden sonra üstü örtük bir sorun olarak bırakılan İstanbul Ankara polemiğı yeniden uyandırılmıştır. Bu süreçte geçmişle olan bağların etkisinden kurtularak yepyeni bir hegemonya kuran Ankara ile Osmanlı'nın İstanbul'u tüm gösterişiyile karşı karşıya getirilmiştir. Dolayısıyla Cumhuriyet döneminde Ankara'ya yapılan yatırımlar artık Demokrat Parti dönemiyle birlikte İstanbul'a yapılmıştır. 24 Ocak 1980 kararlarından sonra neoliberalizmin etkisiyle kent

mekânları kullanım değerinden çok değişim değerine emanet edilmiştir. Ki bu süreç de 2003 yılından sonra Adalet ve Kalkınma Partisi iktidarı döneminde uygulanan hükümet politikaları ve kentsel dönüşüm ile birlikte gerek Ankara gerek diğer kentlerde hızlı bir dönüşüm ve değişim sürecini başlatmıştır. Kentsel dönüşüm politikaları kentin varsılları ve yoksulları arasında belirgin bir çizgi oluşturmuş, toplumu sınıflara bölmüştür. Kolektif tüketim yerine kimine sosyal yardımlar kimine rantsal kazançlar dağıtmakta ve kamusal alan ortadan kaldırılmaktadır. Artık birçok yapı ve mekâna kaynak gözüyle bakılma durumu; kenti tarihinden koparmakta, kamusal alanları yok etmekte, kimliksiz mekânlar ve toplumlar oluşturmaktadır. Neoliberal politikalarla birlikte ivme kazanan alışveriş merkezleri, gökdelenler, kapalı siteler ve otobanlar Ankara'nın hafızasını yeniden inşa etmektedir (Dursun & Poyraz, 2014, s. 62-85).

Resim 6 Ulus Meydanı Eski Ankara

<https://tr-tr.facebook.com/EskiAnkaraResimlerii/posts/ulus-meydani-1930/1809804085753225/>

Kısacası Ankara ideolojinin şekillendirdiği baştan kurguladığı başkentlerden sadece biridir.

Kent ve mekânın şekillenmesinde etkin olan bir diğer ideoloji de Komünist bir ideoloji olan Sovyet ideolojisidir. Sovyet ideolojisine göre mimari toplumu dönüştüren bir

etkiye sahiptir. Bu sebeple bireylerin ve toplumun bir kalıba sokulması için toplu konutların, geniş bulvarların, seslerini duyurabilecekleri meydanların ve liderlerin heykellerinin mekânda yansıtılması ve gösterilmesi gerekmektedir. Sovyetler Birliği'nde tüm toplumsal pratiklerin uygulanma amacı bir Sovyet kimliği oluşturmak üzerine uygulanan devlet politikalarını içermektedir (Can, 2012 b, s. 1147-1150). Bu nedendir ki Sovyetler Birliği döneminde inşa edilen anıtların hepsi Sovyet ideolojisi ve sosyalizm ilkesine dair söylemler içermektedir. Sovyet ideoloji hegemonyasını inşa etmek için kentsel mekânlarda en çok anıtları kullanmaktadır (Ayhan, 2018, s. 207).

Sosyalist devrimden sonra yeni ideolojinin yerleştirilmesi amacıyla her türlü yapısal değişikliklerle birlikte şehir yapısında da bir değişime gidilmiş ve "Sosyalist Kent" denilen tür gerçekleştirilmiştir. Kentte toplumsal günlük gerçeklik ile Sovyet ideolojisinin karşılıklı etkileşimi için dinamik eylem alanları oluşturulmuştur. Kapitalist sisteme karşın Sosyalist sistemde kent merkezleri özellikle dikkate alınmış ve ideolojik propaganda alanları olarak tasarlanarak, sosyalist değerler ile donatılmıştır (Can, 2012 b, s. 1148).

Sosyalist kent, Sosyalist ideolojinin kendisini yaratmak istediği yaşam şeklini yayma araçlarından biridir. Yani Sosyalist kent siyasal, ideolojik bir olgu toplumu dönüştürmek için kurgulanan bir projedir. Sosyalist kent, hem kırı hem de kenti olumlayacak şekilde bir plan içermeliydi, aynı zamanda insan ve doğa arasındaki bağın korunması da öngörülmekteydi. Bir taraftan da eğitim, sağlık, sosyalleşme alanları gibi mekânlar da toplumsal hayatı merkeze alacak şekilde konumlanmalı ve planlanmalıydı. Ayrıca yeni kurulacak kentlere de sosyalist kent model olacak ve sosyalist ideolojinin yayılması hızlanacaktı. Plan ve programların ana sorunsalları bu şekildeydi, nihayetinde bu zamana kadar nasıl bir sosyalist kent olması gerektiği sorusu hiç sorulmamıştı (Sevim, 2020, s. 70).

Nasıl bir kent tartışmalarının sonucunda varılan nokta ise, 1935 Moskova planına göre şu şekildedir: Sınırlı bir kent büyüklüğü, konutların devlet kontrolünde olması, yeni konut alanları için planlı hareket, ortak tüketimde mekânsal eşitliğe verilen önem, işe gidiş ve geliş sürelerinin sınırlandırılması, yeşil alanların artırılması ve kent merkezlerinin sosyalizmi sembolize edecek şekilde planlanması esas alınmıştır (Sevim, 2020,s.72).

Sovyet ideolojisinin kurgulandığı mekânların ve başkentlerin başında Moskova gelmektedir. Moskova Komünist ideolojinin başkentidir. Aynı zamanda toplumun da kent gibi imar edilmesine yönelik kurgulanan başkentlerden biridir. Sosyalist kentler, sınıfsız bir toplum olarak düşünüldüğü için planlanan yerler veya çeşitli mahalleler arasında herhangi bir fark bulunmamaktadır. Çünkü sınıfsız bu toplumda tüm bireylerin oturma alanları standart ve herkesin ihtiyaçlarını karşılayabileceği şekilde öngörülmüştür. Bunun yanında topraktaki özel mülkiyet hakkına da son vermişlerdir, bu nedenle topraktan elde edilen rantı, toplumsal refah için kullanmayı seçmişlerdir (Keleş, 1976, s. 37-39). Böylelikle kent planlanmasının uygulanabilirliği kolaylaştırılmıştır.

Mimarlar ve planlamacılar yeni bir toplumun oluşması için kilit rol oynamışlar ve planlarını uygulamaya koymuşlardır. 1920'lerin Sovyet mimarlarına göre bir kentin planlanması imar edilmesi demek, istenilen ve uygun insan tipinin yaratılması anlamına gelmektedir. Bu nedenle gerek şehircilik gerek kenti planlama mimarlık için önemli mekânsal araçları oluşturmaktadır. Bu mekânsal araçlarla yeni bir devrim toplumu kurulacak ve bu toplum geleceğinde şekillenmesinde önemli rol oynayacaktır (Çınar, 2004, s. 82-83). Bugün bile Moskova da dikkat çeken Moskova Metrosunun her biri farklı istasyonu, anıt ve heykelleri, duvar rölyefleri, aydınlatmaları, bir zamanlar var olan sosyalizmin izlerini yansıtmaktadır (Alptekin, 2020, s. 66). Aynı şekilde Stalin döneminde

inşasına başlanan metro, Sovyet ideolojisinin, Sovyet sanat ve mimarisinin mekâna yansımasıdır.

Resim 7 Moskova Metroyu

<https://www.iha.com.tr/foto-tasarim-harikasi-moskova-metroyu-6770/>

Komünist ideolojinin mekâna yansımasına dair bir fotoğraf da Kızıl Meydan'a aittir. Meydan, siyaset ve meydan kent kimliği ilişkisinin bir örneği olan Kızıl Meydan, 1989 siyasi olaylarının öncesinde tam bir güç ve gösteri sembolüdür. Meydan bugün bile Sosyalist devlet deneyiminin en bariz simgesidir. Sovyet dönemlerinde Kızıl Ordu'nun güç gösterilerinin sergilendiği, geçit törenlerinin yapıldığı bir alandır (Taşçı, 2014, s. 216-217)

Resim 8 Moskova Kızıl Meydan
<https://yolculuknereye.net/moskova/>

İdeolojik başkentlere bir örnek de Kırgızistan'ın başkenti Bişkek'tir. Bişkek komünist ideolojinin mekânda yansıması en çok hissedilen başkentlerden biridir. Anıtsal yapılarıyla ünlü Bişkek Sovyetler Birliği' nin izlerini taşımaktadır. Geniş yol ve meydanlar, birçok anıt, Sovyet tarzında blok halinde inşa edilmiş konutlar ve büyük yeşil bir alandan oluşan parklar.

Resim 9 Sovyet döneminden kalma bir park olan, Oak Park (Meşe Parkı)
<https://blog.biletbayi.com/biskek-gezilecek-yerler.html/>

SSCB dağıldıktan sonra özgürlüğüne kavuşan ülkeler, SSCB'den kalan anıt ve heykelleri kamusal alandan kaldırarak, yerine yeni iktidarı, yeni rejimi ve ulusu simgeleyen anıt ve heykelleri kamusal alanlara dikmişlerdir (Ayhan, 2018, s. 50). Bişkek'de 1991 yılında özgürlüğüne kavuştuktan sonra artık kendi sembollerini kent mekânlarına yerleştirmiştir. Manas Heykeli, Ala Too Meydanındaki at üzerindeki heykel ki, bu heykel Lenin'in heykelinin yerine sonradan Kızgızlarca dikilmiştir. Bu da göstermektedir her iktidar kendi mekânını var etmekte, önceki iktidara ait izleri silmektedir.

Resim 10 Bişkek Ala Too Meydanı
<https://blog.obilet.com/biskekte-gezilecek-yerler/>

Kırgızistan'ın özgürlüğünü eline almasıyla birlikte değişen iktidar, komünist sistemden liberal sisteme geçmiştir. Bu tarihten sonra da şehrin çehresi değişmeye başlamıştır. Artık kamusal alanlarda Sovyet ideolojisine ait sembollerin yerini, Kırgızların tarihine ve kültürlerine ait simge ve semboller almıştır. Sovyet yönetimince değiştirilen cadde ve sokak isimleri de Kırgız ideoloji çerçevesinde yeniden elden geçirilmiş ve değiştirilmiştir. Bişkek sokaklarında, artık Rusça değil, Kırgız Türkçesi konuşulmaya başlanmıştır (Ercilasun, 2014, s. 391-393).

Kendisi aslen başkent olmasa da dünyanın ve kapitalist ideolojinin başkenti kabul edilen New York da diğer bir ideolojik kenttir. New York yeni bir devlet olan ABD'nin devlet bilincini inşa ettiği bir merkezdir (Başaran, 2020, s. 128). Ekonomi alanındaki egemenliği New York'u değiştiren, dönüştüren ve geliştiren bir etken olmuştur. New York aynı zamanda dünyanın çeşitli bölgelerinden gelen göçmenler için bir çekim alanı olmaktadır. İçerdiği sanayi ve kültür kurumlarıyla birlikte kapitalizmin merkezidir (Weil, 2013, s. 107-321). New York'un simgesi kabul edilen gökdelenler bir nevi

ekonomik gücün, parasal hâkimiyetin ve küresel ve kapitalist kentlerin göstergesidir. Bu gkdelenlere birkaç görsel eklemek gerekirse Şüphesiz bunlardan biri Rockefeller Center'dır. New York'un Manhattan semtinde yer alan bir iş merkezidir.

Resim 11 Rockefeller Center

<https://gezipgordum.com/new-york-gezilecek-yerler/>

Diğer örnek 1931 tarihinde inşa edilen, Dünya'nın o zamana kadar ki en yüksek binası kabul edilen Őimdinin iş merkezi olan Empire State Binasıdır. New York'ın sembollerinden biridir

Resim 12 Empire State
<https://www.arkitektuel.com/empire-state-binasi/>

New York'un önemli bir simgesi de 1886 yılında Fransızlar tarafından Amerikan halkına hediye edilen Özgürlük Heykeli'dir. Heykelin tepesindeki özgürlük meşalesi Amerikan halkının konukseverliğinin yanında, ekonomik gücün, ticari, mali ve sınai nüfuzun meydana çıkardığı manzarayı da aydınlatmaktadır. Heykel daha geniş bir ufka bakabilmek için sırtını kente dönmüştür. Aynı zamanda New York ve Londra'nın dünya üzerindeki egemenlik yarışının da bir simgesi olarak kabul görmektedir.

Resim 13 Özgürlük Heykeli

<https://www.sozcu.com.tr/hayatim/seyahat/osmanlidan-abdye-ozgurluk-heykelinin-hikayesi/>

New York, bir liman kenti olması, sermayesini artırmış ve onu bir finans merkezine çevirmiştir. 20. Yüzyıldan itibaren artan sermayeyle birlikte kıtanın bankası haline gelmiştir. Dolayısıyla bu durum kentin cazibesini artırmıştır. Artan nüfus yoğunluğuna çözüm dikey mimaride aranmıştır. Bu nedendir ki New York bir gökdelen kentidir (Körün, 2021).

Küresel kentlerin bir özelliği olarak New York dünya ekonomisine yön veren bir kenttir. Çok uluslu şirketlerin merkezi burasıdır. Bunun yanında hizmet sektörünün de merkezi konumundadır. Reklamcılığın, basın yayının, sigortacılığın, eğlencenin, kültürün, sporun, turizmin, iletişimin, ulaşımın, modanın, medya ve sanatın ve finansın merkezidir. Bilgi ve teknoloji uzmanlaşmış iş gücü de bu kentte yer almaktadır (Yılmaz, 2019, s. 471) . Bunun yanında neoliberal sistemin ve tüketim kültürünün başkenti de New York'tur. Aynı zamanda çekim alanı yüksek bir kent olduğu için farklı kültür ve kimliklere ev sahipliği yapan bir kenttir.

Sonuç itibariyle; başkentler bir ülkenin gözde kentleridir. Gösterilmek istenen, sergilenmek istenen ne varsa buralarda yapılmaktadır. İktidar değiştikçe başkentlerin çehresinin değişmesi de başkentlerin makûs talihidir. Çünkü her iktidar kendine meşruiyet sağlama aracı olarak gördükleri mekânları yeniden imar etmektedir. Mekân üzerinden ideoloji ve iktidar okuması, iktidarların mekânlara bıraktığı mesajlar üzerinden alıcılara gönderilmektedir. Bu mesaj; bazen bir anıt, bazen bir meydan, bazen de kentteki mimari bir örnektir. Kısacası kamusal alanda verilen her şey bir mesaj olarak gönderilmekte ve algılanmaktadır. Bunun en belirgin örneklerini de başkentler oluşturmaktadır.

3.2. Meydanlar

Kent mekânları tarihten bugüne bir kentin kimliğini, ideolojisini yansıtan mekânlardır. Tarihin agoraları, forumları bugün karşımıza meydanlar olarak çıkmaktadır.

Meydanlar, halkın toplanabileceği, eğlenebileceği, sosyalleşip bütünleşeceği alanlardır. Her ideolojinin bir nevi kendi meydanı, kendini ifade ettiği, kendini bulduğu mekânı vardır. Bugün Taksim Meydanı Cumhuriyet Halk Partisi için ne ise, Adalet ve Kalkınma Partisi için Yenikapı Meydanı da aynı anlamı ifade etmektedir.

Resim 14 Taksim Meydanı

<https://www.haberturk.com/son-dakika-haberler-taksim-meydani-ve-istiklal-caddesi-ndeki-son-durum-havadan-goruntulendi-2639595>

Meydan; insanların saat verip buluştukları, karşılaştıkları, sohbet ettikleri, bir amaç için toplandıkları, gösteri düzenledikleri, önemli kararların alınmasına beşiklik eden yerler olmanın yanında, idam gibi hukuki yaptırımın gerçekleştirildiği kamusal alanlardır. Esas olarak basit bir toplanma yeridir, nadiren de pazar yeri olarak kullanılmaktadır. Fakat kamuya ait binalar ve dinsel merkez meydanın çevresinde konumlanmaktadır. Bu açıdan bakılınca meydan basit bir toplanma merkezi olmanın ötesinde, kentin maddi başarılarının, maneviyatının ve siyasi başarılarının anlam bulduğu yerdir (Braudel, 2007, s. 120).

İktidarların ister geleneksel toplumlarda, ister modern toplumlarda olsun belli ritüelleri vardır. Toplumun daima hatırlamasını istedikleri ve hatırlattıkları ritüeller kurtuluş günleri, kuruluş günleri, yıldönümleri gibi. Bu ritüelleri gerçekleştirdikleri mekânlar vardır meydanlar, tapınaklar ve anıtlar bunlardan sadece bir kaçıdır. İktidarlar güçlerini ve kudretlerini hissettirdikleri bu mekânları ve ritüelleri geçmişte olduğu gibi

şimdilerde de çok önemsemektedir. Eski ritüelleri bu mekânlarda korurken, yine bu mekânlarda yeni ritüeller oluşturmayı amaç edinmektedir (Çağan, 2012, s. 123).

Yirminci yüzyılın başında dinsel kimlikli bir imparatorluğun yerine kurulan laik bir devletin yaşatılması için belli ritüeller oluşturulması amaçlanmıştır. Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti, kendi ideolojisi doğrultusunda vatandaşlar yetiştirmek için bu ritüelleri uygulamaya koymuş ve Cumhuriyet Bayramı, Çocuk ve Gençlik Bayramı, Zafer Bayramı gibi anma günü etkinlikleri düzenlemiştir. Bu etkinlikler için büyük meydanlar, anıtlar, stadyumlar ve okullar gibi mekânlar seçilmiştir. Bu törenler iktidarların anma, yüceltme ve kutsama faaliyetleridir (Çağan, 2012, s. 127-128). Meydanlar bu açıdan gerek iktidarlar için olsun, gerek toplumsal bir güç oluşturmak isteyen, sesini duyurmak isteyenler için olsun herkesin mekân olarak tercih ettiği yerlerin başında gelmektedir.

Bu açıdan meydanlar kentin merkezidir, toplanma yeridir. Meydan bir simgedir. Gövde gösterisidir, baş eğmedir, reddetmedir, karşılaşma yeridir, karşılama yeridir. Taraf tutmanın, karşıt olmanın, restleşmenin, hak aramanın mekânıdır. Meydanlar kişileri, ideolojileri bir arada tutan önemli bir bağıdır. Meydanda toplanmak gövde gösterisi yapmaktır, taraflarına destek vermek, hasımlarına korku salmaktır. Halkın devleti, devletin halkı ikaz ettiği alanlardır meydanlar. Milletin hafızasıdır, protesto mekânları, devrimlerin, dönüşümlerin mekânıdır. Son söz olarak da biz ve ötekilerin ayırt edildiği yerler olarak anlam bulmaktadır (Ulutaş, 2019, s. 143-144). Nitekim yukarıda da ifade edildiği gibi ülkemizde cumhuriyetin ilanı ile birlikte meydanlar, toplumsal belleğin yeniden üretildiği, icat edilen geleneklerin, söylemlerin ve sivil katılımın en çok olduğu alanlar olarak kabul gören yerlerin başında gelmektedir (Yalım, 2017, s. 169).

İdeolojiler partiyle özleştirildiğinden iktidar değiştikçe mekânlar değişmekte, öncelikler ve amaçlar değişmektedir. Milli mücadele döneminde nasıl Osmanlı izleri

silindiyse 1950'lerden sonra da Kızılay Meydanı ve Ulus Meydanı trafik kavşağına dönüştürülerek unutulmaya, izlerini silmeye terk edilmiştir (Yalım, 2017, s. 214). Maalesef bu tarz yapılar bir kültür kaynağı olarak değil bir tehlike olarak görüldüğü için ya önemsizleştirme, ya silme, ya unutturma ya da tamamen yok etme stratejileriyle baş başa bırakılmışlardır. Meydanlarda her kentsel form gibi onu ortaya çıkaran sosyolojik, kültürel ve diğer faktörlerin biçimlendirmesiyle oluşur. Dolayısıyla meydan kendini oluşturan hayat tarzını veya siyasal talebi yansıtan bir mekândır. Kent sirkülasyonunu başlatan, yönlendiren ve kent insanına toplanma alanı olan meydanlar toplumsal yaşamda önemli bir konuma sahip mekânlardır (Taşçı, 2014, s. 102-106).

Önemli siyasal olaylara beşiklik eden meydanlar ülkemizde; 2013 Taksim Meydanı Gezi Parkı olayı ve 15 Temmuz 2016 darbe girişimi sonrasında etkinliğini arttırmıştır. 15 Temmuz 2016 tarihinde teşebbüs edilen darbe girişimi neticesinde Cumhurbaşkanının çağrısıyla birlikte kitleler meydanlara akın etmiştir. Günler boyunca meydanlarda toplanan kalabalık, darbe girişimine olan tepkilerini bu meydanlardan duyurmuşlar ve bu meydanlarda demokrasi nöbetlerini tutmuşlardır. Bu bağlamda 15 Temmuz darbe girişimi sonrasında meydanlar, birlik ve bütünlüğü, özgürlüğü temsilin yanında darbeyi protesto eden, tüm gücüyle karşı çıkan bir mekân profili çizmiştir. Yine meydanların özelliği olan başkaldırı mekânı, diriliş mekânı ve bir tarihin yeniden yazılabileceği coşkulu kentsel alanlar olarak tanımlanması buralarda anlam bulmuştur. Bu meydanlardan bir Yenikapı ruhu çıkmıştır. 7 Ağustos 2016 tarihinde Yenikapı Meydanı'nda düzenlenen, Adalet ve Kalkınma Partisi, Cumhuriyet Halk Partisi ve Milliyetçi Hareket Partisi'nin katıldığı 15 Temmuz darbe girişimi karşıtı miting "Yenikapı Ruhü" olarak tarihe adını yazdırmıştır. Bu darbe girişimi neticesinde meydanların oynadığı rol

ülke geneline yayılmıştır. Bu darbeyi unutturmamak adına da darbeyi hatırlatıcı ideolojik isimlendirmeler hem meydanlara hem de cadde ve sokaklara verilmiştir.

Resim 15 Taksim Meydanı 15 Temmuz Darbe Girişimi Sonrası
<https://www.hurriyet.com.tr/yasasin-demokrasi/meydanlarda-darbe-ofkesi-40163885>

Toplumsal süreçlere, tarihsel ve siyasal olaylara, devrimlere ve dönüşümlere tanıklık eden birkaç meydana daha atıfta bulunmak gerekirse bunlardan biri şüphesiz Paris Concorde Meydanı olacaktır. Concorde (Devrim) Meydanı siyasi birçok olaya sahne olmuştur. 1798 Fransız İhtilali sonrasında gerçekleşen Kral 14. Louis ve Kraliçe Marie Antoinette'nin de aralarında bulunduğu binden fazla kişinin giyotinle idam edilmesi olaydır. Yine 2018 yılında Fransa'da başlayan Sarı Yelekliler hareketinin Lideri Eric Drouet kamuoyunda ses getirecek bir eylem için yandaşlarını bu meydana davet etmiştir. Egemen kesime karşı bir itiraz olan, bu protestolarda talep edilen; ekonomik ve toplumsal adalettir. Fransızların birçok protesto ve gösteri için tercih ettikleri mekân Concorde Meydanı olmaktadır. Bunun yanında anma ve kutlama etkinlikleri de bu meydanda

gerçekleştirilmektedir. Fransız İhtilali'ne zemin hazırlayan Bastille Günü etkinliklerinin adresi de yine bu mekândır. Kısacası Concerde Meydanı siyasi olaylarla iç içe olmuş ve siyasi kimlik kazanmış bir meydandır.

Resim 16 Concorde Meydanı Paris

<https://www.istockphoto.com/tr/foto%C4%9Fraf/place-de-la-concorde-paris-france-gm177830364-24324344>

Bir diğer meydan da Tiananmen Meydanı'dır. Bu meydan Pekin'in merkezinde yer almaktadır. Çin tarihinde önemli siyasal olaylara ev sahipliği yapmıştır. Bunların içerisinde en unutulmaz olanı 1989 yılında gerçekleşen protestolar ve olaylar zinciridir. 1989 senesinde öğrenciler, aydınlar ve işçiler önderliğinde gerçekleşen olaylar ve ardından yaşanan siyasi gelişmelerin adresi yine bu meydandır. Bu tarihten sonra bu meydan devlet otoritesi ile özgürlük isteklerinin simgeleştiği bir alan olarak tarihe geçmektedir. 5 Haziran 1989 yılında tankların önünde duran bir öğrenci eylemiyle Tiananmen direnişin bir

sembolü olmuştur (Taşçı, 2014, s. 218). Bu olaylar ve protestolar sonucunda ülkede sıkıyönetim ilan edilmiş ve askerinin açtığı çapraz ateş sonrası iki bine yakın kişi hayatını kaybetmiştir.

Resim 17 Tinananmen Meydanı Pekin

<https://www.neoldu.com/pekinde-gezilip-gorulmesi-gereken-yerler-11524h.htm>

Tinananmen Meydanı da tıpkı diğer tarihi meydanlar gibi ülkenin toplumsal ve siyasal gösterilerine, protestolarına, törenlerine, mitinglerine ev sahipliği yapmış bir meydandır.

Meydanlara son bir örnek de Taksim Meydanıdır. Ülkede birçok eylem ve gösterinin merkezi konumunda olan taksim Meydanı da diğer adı geçen meydanlar gibi trajik ve siyasi birçok olaya sahne olmuştur. Bunlardan ilki ABD'nin 6. Filosunu protesto etmek isteyen gençler tarafından düzenlenmiş olan ve tarihe Kanlı Pazar olarak adını yazdıran 16 Şubat 1969 tarihinde Taksim Meydanında gerçekleşen 2 gencin öldürülme olayıdır. Bir diğeri de Kanlı 1 Mayıs olarak tarihe geçen 1 Mayıs 1977 yılındaki 34 kişinin öldürülme olayıdır (Taşçı, 2014, s. 221). Bunlardan sonuncusu olan ve Taksim Meydanında gerçekleşen değinilmesi gereken bir olay da 2013 yılındaki Taksim Gezi Parkı olayıdır. İstanbul Büyükşehir Belediyesinin Taksim Yayalaştırma Projesi veya

hükümetin Taksim Meydanı Projesi kapsamında meydanın yanında bulunan Gezi Parkına, AVM, rezidans, otel ve 1940 yılında yıkılmış olan Topçu Kışlasını yeniden inşa etmek üzere hazırlanan projeye karşı gösterilen protesto hareketidir.

Özellikle hükümetin Topçu Kışlası inşasına ilişkin ısrarı Gezi Parkı olaylarını ateşlemiştir. Taksim Türkiye'nin batıya dönük yüzünü temsil etmektedir. Bu zamana kadar burada islamcı zihniyet ve sekülarist zihniyet birbirine zıt pek çok etkinliklerle meydana gövde gösterisi yapmıştır. Adalet ve Kalkınma Partisi'nin Taksim'e yönelik vizyonları; meydanın yayalaştırılması, Atatürk Kültür Merkezi'nin yıkılması, Topçu Kışlasının yeniden inşası ve bir cami yapılmasıdır. Siyasallaştırılan bir mimari; tarihi çarpıtarak, ideolojinin yeniden üretilmesinin bir aracı haline gelmektedir. Burada söz konusu olan altın bir çağ olan geçmişin yüceltilmesi değildir. Söz konusu olan, ötekinin bakışı tarafından tanınmak için; belli klişelere gönderme yaparak, yaratılmaya çalışılan bilinçli bir stratejidir. Gezi Parkı olayı, esasında İslamcılık ile sekülarizmin kamusal mekânda çatışmasının bir sonucudur (Batuman, 2018, s. 172-177).

Resim 18 Taksim Gezi Parkı

<https://www.sozcu.com.tr/2016/gunun-icinden/gezi-parki-projesinde-neleri-kapsiyor-topcu-kislasi-nedir-neden-onemli-1282511/>

Gezi hareketi, vatandaşların kent hakkı üzerinden, kendilerine tanımlanmış yurttaşlık pratiklerinin, kamusal alanı hedef alan neoliberal saldırılara verdiği bir karşılıktır. Bu aynı zamanda iktidar ve yönetenlerin piyasa dinamiklerini esas alarak hareket eden planlama süreçlerinin içerdiği ekonomik, siyasi ve mekânsal şiddete verilen bir cevap niteliğindedir (Ay & Miraftab, 2020, s. 361).

Dijital iletişim ağlarının ve teknolojik gelişmelerin neticesinde dünya kentleri bundan etkilemiştir. Fonksiyonel olarak tarihin cadde ve sokakları, meydanları yerini sanal ortama bırakmıştır. Neoliberal kentleşme politikalarıyla birlikte kamusal mekânda yer alan alışveriş merkezleri online sitelere taşınmıştır. Bunun yanında internet diğer bir sosyal toplanma mekânı olmuştur. Milyonlarca insan dünyanın her yerinden insanlarla bu sanal ortamda iletişim kurmakta, ticaretten-sanata, ekonomiden-siyasete, günlük olaylardan bireysel ilişkilere kadar her türlü sohbeti buralarda gerçekleştirmektedir. Bu bakımdan internet bedensiz varlıkların buluşma mekânı olmuştur. Fonksiyonları açısından değerlendirmek gerekirse bu sanal ortamlar bedensel temas dışında birçok fonksiyonu

bünyesinde barındırmaktadır. Bu nedenler bu alanlar yeni meydanlar olarak algılanabilmektedir. Bu açıdan televizyon tek taraflı, internet çift taraflı bir etkileşim aracı olarak insanları kamusal mekânlardan özel mekânlara çekmiştir. İnternetin başını çektiği bu global iletişim ortamı sanal bir mekân oluşturmaktadır. Bu mekânlarda dünyanın her coğrafyasından insanlar bir araya gelmekte etkileşimde, paylaşımda ve alışverişte bulunmaktadır (Taşçı, 2014, s. 160-164)

Sonuç itibariyle, meydanlar bir kentin kimliğini, ideolojisini yansıtan mekânlardır. Kente dair simge ve imgeler meydanlarda deşifre edilmektedir. Bir ülkenin siyasi, tarihi veya ekonomik pek çok olayı meydanlara yansıtmakta ve burada bir diriliş gerçekleştirip bir hayat bulmaktadır.

3.3. Cadde ve Sokak İsimleri (İsimlendirme)

Cadde ve sokaklar bir kentin kamusal yüzleridir. Kenti birbirine bağlayan ana arterlerdir. Yöneten ve yönetilenin karşılaşma, muhatap olma, muhatap alma alanlarıdır. Bu sebeple her gün içinden geçtiğimiz sokak biraz devlet, biraz millet kokmaktadır. Kamusal alanların isimlendirilmesi bu nedenle büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle iktidarlar isimlendirmeye önem vermekte, her iktidar kendi döneminde kendini hatırlatan isimler koymaktadır.

İsimler mekâna sembolik olarak sahip olmanın, kendi dünya görüşü doğrultusunda dönüştürmenin ve bunu da meşru hale getirmenin bir aracıdır. İsimlendirme politik değeri, tarihi ve kimliği kamusal mekânda temsil etmektedir. Yine isimlendirme kamusal mekânın, kontrol gücünün kimde olduğunun veya kime geçtiğinin en bariz göstergesidir. Aynı zamanda isimlendirme kentin geçmişine, bugününe, yarınına kimin hâkim kılınmak istendiğinin ve kimlerin ideolojilerininin hâkim kılınmaya çalışıldığının bir

ifadesidir. Bu yüzden isimlendirme iktidarının egemenliğini hâkim kılma yollarından birisidir. İsimlendirme toplumu denetim altına almanın daha yönetilebilir kılmanın bir ifadesidir. Mekân isimlendirmeleri devlet ve millet inşası ile ilgili bir projenin ilk adımlarından biridir. Kent; sadece insanların, mekânların ve sermayenin alanı olmanın ötesinde, iktidarların ve hâkim ideolojilerin kendi vizyonlarını yazdığı ve tarihleştirdiği mekânların da alanıdır (Özberk, 2018, s. 665-671).

Bir kentin okuması yapılırken en önemli etken kimlik ve hafızadır. Bu bağlamda kentler birer hafıza mekânıdır. Kentin meydanları, sokakları, anıtları, yolları, türküleri, zaferleri ve yenilgileri... Bunlar bir kenti diri tutacak olan hafızalardır, hatırlatıcılardır. Günümüzde meydan, cadde, sokak, park ve tesislere isim verme veya var olan ismi değiştirme yetkisi belediye meclisinin görev ve yetkileri içerisinde sayılmıştır (Günel, Şahinalp, & Güzel, 2011, s. 474). Haliyle isimlendirme bu açıdan bir siyasallık içermekte ve cadde ve sokaklar isimleri de iktidarın ideolojisini gösterdiği alanlar olmaktadır. Mekân siyasallaşmayı, siyasallaşma da mekânsallaşmayı getirmektedir. Dolayısıyla iktidarlar değiştikçe cadde ve sokak adları da değişmektedir.

İletişimin ve hayatın akıp gittiği yer olan sokaklar iktidarlar için büyük önem arz ettiğinden, titizlikle düzenlenmesi gereken mekânların başında gelmektedir. Çünkü iktidarın izleri en çok cadde ve sokaklarda hissedilir. Eğer iktidar muktedir olmak niyetindeyse kamusal alanların kontrolünü elde tutmak zorundadır (Serter, 2018, s. 61). Sokaklar bir kentin can damarlarıdır. Binaları, evleri ve insanları birbirine bağlar. Sokağa çıkmadan kamusal alana katılamazsın. Sokaklar insanlarla, tanıdık ve tanımadık bireylerle karşılaşma, selamlaşma, konuşma noktalarıdır. Gözlem yapılabilen bir alan ve seslerin birbirine karıştığı yerlerdir (Alver, 2017 b, s. 216). Jacobs (2011, s. 49)'a göre bir kentin

sokakları insana o kent hakkında en gerçekçi bilgiyi verir. Eğer sokaklar yavansa şehirde yavandır, sokaklar enteresansa şehirde enteresandır

Caddeler ise bir kitap, bir edebiyat bir masal gibidir. İçinden geçilen caddeler de hayal kurulmamışsa, düşleri süslememişse eğer o caddeler sıra sıra dizilen vitrin ve dükkânlardan başka bir şey ifade etmemektedir (Taşdelen, 2017, s. 258). Bu noktada Cumhuriyet rejimi kendi ideolojisini ve isimlerini yaşatmak için caddelere, okullara, mahallelere, meydanlara uygun isimler vermiştir. Kazım Karabekir Caddesi, Hürriyet Mahallesi, Atatürk Bulvarı, Atatürk Caddesi gibi isimler aşağı yukarı her ilimizde mevcuttur. Diğer devletlerde ve diğer rejimler de konu bu durumdan farklı değildir.

Resim 19 Atatürk Bulvarı

<https://www.hurriyet.com.tr/kizilaya-yeni-tabela-40188381>

15 Temmuz 2016 darbe girişiminden sonra meydanlara, köprülere, caddelere, sokaklara, kamu binalarına “15 Temmuz”, “Fethi Sekin”, “Ömer Halisdemir” gibi isimler verilmiştir.

Resim 20 15 Temmuz Demokrasi Şehitleri Ortaokulu
<https://www.yenisafak.com/gundem/fe-tonun-okuluna-15-temmuz-adi-verildi-2502680>

Bu tarihten sonra pek çok kamusal alanda isim değişikliğine gidilmiş var olan tabelalar 15 Temmuz gecesini hatırlatacak isimlendirmelerle yeniden değiştirilmiştir.

Resim 21 Fethi Sekin Caddesi
<https://www.haberler.com/izmir-chp-genel-baskani-kemal-kilicdaroglu-9230068-haberi/>

Kent mekânlarında yapılan bu değişiklik iktidarların kent mekânlarını unutturmak ve hatırlatmak için etkin biçimde kullanmakta olduklarını ispatlar niteliktedir.

Resim 22 Şehit Astsubay Ömer Halisdemir Sokağı

<https://www.superhaber.tv/fetonun-izi-istanbuldan-silindi-gulenin-adi-omer-halisdemir-oldu-haber-84719>

Yine bunlara benzer bir diğer örnek de Adalet ve Kalkınma Partisi iktidarınca Demokrat Partili eski başbakan Adnan Menderes ve çalışma arkadaşları Fatin Rüştü Zorlu ve Hasan Polatkan'ın yargılanıp idama mahkûm edildiği Yassıada'nın adı Demokrasi ve Özgürlükler Adası olarak adı değiştirilmesidir.

Resim 23 Demokrasi ve Özgürlükler Adası

<https://www.yenisafak.com/gundem/demokrasi-ve-ozgurlukler-adasi-27-mayisa-hazir-3634950>

Burada amaç hem vatandaşa unutturmamak hem de iktidarın ideolojisini canlı tutmaktır. Bu bağlamda hangi ideoloji olursa olsun, her ideoloji kendini mekânda hatırlatmak ve itaat-rıza ilişkisini göstermek istemektedir. İsimlendirmeler de bu açıdan, mekânın en önemli hafızaları ve en önemli ideolojik yönelimleridir.

Bunların yanında dünyanın pek çok yerinde ünlü caddeler vardır görkemi ile zenginliği ile ticaret merkezleri ile adından söz ettiren, hafızalarda yer edinen yerlerdir. Örneğin Başkent'te Tunalı Hilmi Caddesi, İstanbul'da İstiklal Caddesi bunlardan birkaçıdır. Tunalı Hilmi Caddesinde herkesi göremezsiniz, tarzıyla, binalarıyla, yaşayan halkıyla kendine özgü bir görkemin yanında toplumsal açıdan sahip olduğu bir statüsü ve sınıfı vardır.

Resim 24 Tunalı Hilmi Caddesi

https://tr.wikipedia.org/wiki/Tunal%C4%B1_Hilmi_Caddesi

Cadde bir varoluş mekânının ötesinde, bir sınıf ve statü göstergesidir. Bu mekânlar aynı havayı solumayan, aynı ruh halini taşımayan bireyler için yabancı bir mekândır. Yine bazı caddeler vardır aslında yerli halkı olmayan, bir eğlence ve buluşma, dolaşma yeri olan. Sadece bulunduğu yerin değil bütün ülkenin caddeleridir. İstiklal Caddesi gibi (Taşdelen, 2017, s. 251-253).

Resim 25 İstiklal Caddesi
<http://gezilecekyerler.com/istiklal-caddesi/>

Sonuç itibariyle isimlendirme ideolojik, politik bir anlam taşımaktadır. Modern dönemlerin siyasallaşan mekânları ideolojik söylemler içermektedir. İktidar ideolojilerini etkin bir şekilde iletmenin bir yolu olan isimlendirme, millî bir tarih, millî bir ruh oluşturma ve toplumu hâkimiyeti altına alarak yeni bir kimlik oluşturma amacı gütmektedir. Her iktidar kendinden önceki dönemin izlerini silmeyi ve kendi tarihini yazmayı arzulamaktadır. Bu sebeple de mekâna müdahale etmeyi, hem yasallaştırmakta hem de kendine hak olarak görmektedir.

3.4. Alışveriş Merkezleri

Antik Çağın tapınağı, zigguratu, paganı; Ortaçağ'ın kilisesi, suru, kalesi, piskoposu; şimdilerin alışveriş merkezi, mağazası, hipermarketi ve müşterisi her çağın ve her kentin merkezine işlenen simge ve sembollerdir.

Alışveriş merkezleri ticari başarının başat aktörlerindedir. Alışveriş için tehlikesiz, güvenli ve sakinleştirici, yatıştırıcı bir ortam yaratması sebebiyle, gençlerin arkadaşlarıyla takıldıkları mekân olmanın yanında evsizler için sığınılacak sıcak bir ortam olmaktadır. Gözetim ve denetim aygıtları kabul edilen kameralar ve güvenlik görevlileri burası adeta olumsuz olaylar yaşanmayacağını garanti etmektedir (Harvey, 2008, s. 206).

Yine alışveriş merkezleri hayatı kolaylaştıran kredi kartlarını, modern ödeme tarzı olarak insanların hayatına soktuğundan beri konforun ve alışverişin kapısı girmek isteyen herkese açık hale getirilmiştir. Buralarda günlük yaşam baştan aşağı yapay olarak yeniden oluşturulmuştur. Gerginliklerden uzak soyut bir mutluluk vaat ederek insanları kendine çekmiştir. Eğlence, doğa, kültür gibi aranılan özellikler buralarda birleştirilip hepsi bir arada insanlara sunulmuş, onların hoşça vakit geçirmesi için her şey planlanmıştır (Baudrillard, 2012, s. 21).

Resim 26 Konya Kulesite Alışveriş Merkezi
<https://avmdergi.com/kulesite-yenilendi/>

Rahatsız edici kişilerden, dilencilerden, aylaklardan arındırılan devamlı gözetim altında tutulan tüketim tapınakları ziyaretçilerine dışarıdan tamamıyla izole edilmiş bir mekân sunmaktadır. Alışveriş önce mekân içinde, sonra zaman içinde sunulan bir yolculuk olmaktadır (Bauman, 2017, s. 151-152).

Resim 27 Konya Kulesite Alışveriş Merkezi

https://www.tripadvisor.com/LocationPhotoDirectLink-g298014-d3656523-i418525094-Kulesite_Alisveris_Merkezi-Konya.html

Günümüzdeki modern toplumun tüketim mekânlarını alışveriş merkezleri oluşturmaktadır. Üretimin mekânı olan fabrikalar, iş tüketime gelince yerini alışveriş merkezlerine devretmektedir. Alışveriş merkezleri ve hipermarketler insanların tüketim ihtiyaçlarının karşılandığı noktalar olmasından önce, tüketim için uyarıldıkları ve daha çok tüketim alışkanlığının yerleştirildiği mekânlar olma özelliğini taşımaktadır. Yine bu mekânlar tüketimin yeniden örgütlendiği mekânsal organizasyonlardır (Yırtıcı, 2009, s. 98-163).

Günümüz dünyasında tüketim üzerine kurulu hayatlar; hız kesmeksizin, herhangi bir sınır, kural ve norm tanımaksızın devam etmektedir. Bu hayat tarzının yön vericileri haz, baştan çıkarma ve arzudur. Toplum bu şekilde kodlamanın amacı bugün lüks sayılanı yarın ihtiyaca dönüştürüp tüketimi devamlı hale getirmek, canlı tutmaktır. Her daim değişim ve değişime uyum içerisinde olmak kabul görmektedir (Bauman, 2017, s. 122).

Tüketim kültürü kentlerde alışveriş merkezleri aracılığıyla hızla ilerlemektedir. Kent sakinleri paket halde bulunan eğlence ve alışveriş imkânı sağlayan bu mabetlere akın etmektedir. George Orwell'in 1984 romanındaki gibi büyük birader kentte teknolojik ve iletişim ağlarının gelişmesiyle birlikte her an vatandaşı izlemekte ve denetim yapmaktadır (Çelik, 2017 b, s. 201).

Alışveriş merkezleri genel olarak üst gelir gruplarına ve orta sınıfa hitap etmektedir. Dolayısıyla bu mekânlarda yoksullarla karşılaşma ihtimaliniz oldukça düşüktür. Bu durumda alışveriş merkezleri dışlayıcılığı, ayrımcılığı derinleştirici yerlerdir (Şahin, 2010, s. 10). Hayat bitmek tükenmek bilmeyen bir alışveriş çılgınlığıyla çevrilirken, dünyanın da alışveriş mallarıyla dolu bir depo haline getirildiği bu günlerde, baş döndürücü teklifler karşısında, sonu gelmez bir arzuyla, her şey hızla tüketilmektedir (Bauman, 2017, s. 139).

Kapitalist sistemin ürünü, tüketim kültürü toplumu öyle bir dönüştürmüştür ki insanlar AVM'lere akın etmektedir. İnsanlar tükettikçe mutlu oldukları, dinlenebildikleri, eğlenceli vakit geçirdikleri yerleri tercih etmektedir. Artık huzurun mekânı kapalı ortam alışveriş merkezleridir. Burada insana zaman ve mekân unutturulmakta, adeta ütöpik zaman ve mekânda ütöpik zevkler sunulmaktadır. Ritzer (2011, s. 63)'in ifadesiyle alışveriş merkezleri toplumun McDonaldlaştırılmasına katkı sağlayan diğer birçok

işletmeler gibi, insanlarla neredeyse beşikten mezara kadar ilgilenmektedir. İktidarların yağdırdığı üst yapı kodlarla ve kapitalizmin dönüştürdüğü alt yapısal kodları yağdıran mekânlar sayesinde insanlar hangi ihtiyacın gerçek hangi ihtiyacın sahte olduğunu ayıramaz hale gelmiştir. Bugün alışveriş merkezine giden bir birey eve gelip baktığında aslında hiç aklında olmayan malzemeleri almış olarak bulur kendini. İşin enteresan tarafı almış olduğu bu malzemelerin ihtiyacı olduğunun, alana kadar farkında değildir. Şehir hayatı başlangıcından beri insan psikolojisiyle oynamakta, istekleri ihtiyaca dönüştürmektedir, bu özellikle kapitalizmle birlikte önlenemez bir hızda ilerlemektedir (Tuncer, 2012, s. 128-147). Tam bu noktada iktidarın şu projeleri de çok manidardır.

Buluşma ve vakit geçirme mekânlarının alışveriş merkezleri olması, semtlerin alışveriş merkezleri ve marketlerle anılması, otobüs duraklarına alışveriş merkezi ismi verilmesi, sinema alışveriş merkezleri özdeşleştirilmesi vb. Birçok kültürel uzantıda, tüketimi kutsallaştıran ve özendirici etkenler arasında yer alıyor. Ve bu durumda bir iktidar alanı olarak ne kadar çok yayıldığını gösteriyor (Tuncer, 2012, s. 150).

Kısaca ifade etmek gerekirse, iktidarın mekânsal örgütlenmesi hayatın her anında bulunmaktadır. Gerek alışveriş merkezlerin konumu, mimarisi, gösterdiği veyahut gizlediği simgeleriyle adeta toplumu çağırılmaktadır. Toplum yapısı kapitalist sistemle birlikte tüketim üzerine programlandığından alışveriş merkezleri vazgeçilmezler arasında yer almaktadır.

3.5. Kentsel Dönüşüm (Güvenlikli Siteler, Rezidans Hayatları)

1980'lerden sonra tüm dünyada neoliberal politikalar uygulanmaya başlanmış, ve kentler mega kent olma yolunda bedeller ödemek zorunda bırakılmıştır. Sermayenin şekillendirdiği kentlerde kentsel alanlar ranta kurban edilirken, mekânın asıl sahipleri yersiz yurtsuz bırakılmıştır. Zaten küreselleşmenin yersiz yurtsuz bıraktığı insanlar, iktidar

eliyle bir kez daha sefalete sürüklenmiştir. Mekânın sahiplerinin bu sessiz çığlıkları görmezlikten gelinmiştir.

5366 Sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun hükmünce özel mülkiyette bulunan mallar önce kamusallaştırılmakta arkasından özel şirketlere devredilmektedir. Nitekim bu kanun daha çok, yoksul kesimleri ilgilendirmektedir. Çünkü bu çerçevede Ayazma, Tarlabası, Sulukule gibi semtlerde yaşayanların taşınmazları önce kamulaştırılmış sonra özelleştirilmiş ve kentsel dönüşüme hazır hale getirilmiştir (Ak, 2012, s. 43). Bu kentsel dönüşüm sürecinde bir diğer önemli noktada dönüşümün imgeler yoluyla meşrulaştırılması sürecidir. İktidarın kentle ilgili kurgularını yansıtan bu imgeler mekânların bellekten nasıl silineceğine ve yeni mekânların zihne nasıl yerleştirileceğine dair argümanları içermektedir.

Yaşam alanlarını kendi ideolojisi yönünde kurmayı ve şekillendirmeyi amaçlayan iktidar için, imge çok önem arz etmektedir. İmgenin hem ikna gücü yüksek, hem çabuk dolaşıma girer, hem de iktidarı temsil eder. Bu sebeple iktidarlar imgeyi kendi bakış açısını egemen kılmak için kullanmaktan çekinmezler. Yine bunu bir örnekle ifade etmek gerekirse, Taksim 360 projesi kapsamında Tarlabası'nın dönüşüm süreci hatırlanmalıdır. On dokuzuncu yüzyıl sonlarına doğru modern şehircilik anlayışıyla inşa edilen Tarlabası o dönemlerden ve 1960'lardan sonra yaşadığı demografik değişimi ve sosyo kültürel yapısı nedeniyle iktidarlar tarafından marjinal ilan edilmiştir. 2000'li yıllardan sonra ise yine iktidarlar tarafından, suçla ilişkilendirilmiş ve çok tekinsiz bir mekân olduğu, temizlenmesi gerektiği lanse edilmiştir. 2010 yılından sonra ise projenin uygulanacağı evler boşaltılmış, sakinleri zorla yerlerinden ve evlerinden çıkartılmıştır. O semte asılan reklam panolarında, billboardlarda; ehlileşmiş, yoksulluktan kurtulup

zenginleşmiş, mağazası, kafesi ve sokaklarıyla eski izbeliğinden eser kalmamış ve pırıl pırıl imajıyla; yeni bir imge oluşturulmuştur. Geçmişten ilham alarak yeni bir Tarlabası inşa edilecektir. Fakat yapılanlar göstermektedir ki Tarlabası'nın 150 yıllık tarihi yerle bir edilmiştir. Üstelik “Yeni Tarlabası umuttur.”, “Yeni Tarlabası gelecektir.” gibi sloganlarla eski Tarlabası'nı sadece umutsuzluk yoksulluk ve tekinsizlikle özdeşleştirmiştir. Tüm bir mahalle yaşantısını yok sayan iktidar; meşrulaştırdığı hayalini, kurduğu bu imgeler üzerinden gerçekleştirmiştir. Yani Taksim 360 Projesi dev panolarla arka planda gerçekleşen acıyı, çaresizliği, yıkımı ve şiddeti gizlemiştir (Acun, 2019, s. 124-127). Bütün bu görsele oynayan argümanlar ve malzemeler modern dönem iktidarlarının sır ve giz perdesini oluşturmaktadır.

Resim 28 Tarlabası Kentsel Dönüşüm

<https://v3.arkitera.com/h30925-5366-sayili-yasanin-tarlabasina-getirdigi-kentsel-cozum.html>

Kentsel dönüşüm yerel yönetimlerin kentliler üzerindeki etkisinin mekânsal boyutuyla arttıran bir tahakküm aracıdır. Yaşam alanlarından çıkarılan gecekondü sakinleri

gibi kent merkezi üzerinde hakları olan tüm yurttaşları ilgilendiren kamusal alanların dönüşümü, hem kentlileri karar süreçlerinden uzakta tutar, hem de onların kentte toplumsal varoluş mekânlarını tahrip eder (Batuman, 2019, s. 168). Kentsel dönüşüm denince akla gelen bir diğer isim Ayazma'dır. Ayazma 30 yıl boyunca oluşturulmuş bir yaşam biçiminin tarumar edilişinin adıdır. Bütün doğal güzellikleri yok edildiği, derelere tecavüz edildiği gerçeğinin adı... Bugün Ayazma Mezarlığı toprak yığınların altında kaldı, kayıplara karıştı. Yeni yüksek binalar inşa etmek ve yeni yollar yapmak uğruna yepyeni yapay bir Ayazma topografyası oluşturuldu. Ne bu yeni Ayazma, ne eski Ayazma asli Ayazmalılar için yaşanılabilir bir yer olmadı. Ayazmalılar için çağdaş yaşam vaatleri ve yaşam standartlarının yükseltilmesi vaatleri de Ayazma'daki kaderlerine döndü, kısa sürede yok oldu (Perouse, 2019, s. 23).

Yine bu bağlamda belgesel film olarak çekilen Ekümenopolis (Azem, 2012), filmi Ayazmalıların yaşadığı zorlukları, çektiği sıkıntıları anlatmaktadır. Ayazmalıların makûs talihi arazilerinin kıymete binmesi ve gözde mekân olarak görülmesi sebebiyle, daha çetin bir mücadeleye dönüşmüştür. Önce zorla evlerinden edilmişler akabinde gönderildikleri konutlarda ömür boyu sürecek bir borç batağına düşmüşlerdir. Sefaletten temizlenen Ayazma, Ağaoğlu gibi inşaat sektörlerine devredilerek yeni bir yaşam tarzı oluşturulmuş yeni sahiplerine satılmıştır. Eski Ayazma halkından kalan birkaç kişi de temizlikçi, güvenlikçi olarak sefaletlerini bu mekânlarda sürdürmeye devam etmişlerdir. İktidarların istediği konutlarda, onların istediği komutlarda, yaşamaya mahkûm edilen Ayazma halkı kendine yabancılaştırılmış, yabancı olduğu kendini ve kentini kaybetme tehlikesiyle baş başa bırakılmıştır. Kent; bünyesinde varsılları barındırıp yoksulları sosyal konutlara gönderdiği müddetçe, asıl karar verici olarak varsılları tanır ve onlara göre plan, politika ve proje üreten, sermayeye hizmet eden bir mekân olmaktan öteye gidemez.

Resim 29 Ekümenopolis Film Afişi

<https://romankahramanlari.com/degisen-bir-sehrin-belgeseli-ekumenopolis-ucu-olmayan-sehir/>

Bu bağlamda, kentsel dönüşümler insanlar için bir kâbus olmanın ötesinde, bir kentsel yenilenme çalışması olmalıdır.

Kentsel politika bileşeninden biri mekân üretimidir. 2004 Yerel seçimleri sonrasında *kentsel dönüşüm* kavramı adı altında varoş orta sınıf için yatırım aracı, alt sınıfların da mekânsal kontrolü ve yeni İslami çevrelerin üretilmesini sağlayan bir mekânizma olarak devreye sokulmuştur. Bu açıdan kentsel dönüşüm birikim, tahakküm ve ulusun millet olarak yeniden inşa edilme aracı vazifesini görmektedir (Batuman, 2019, s. 167). Fiziksel olarak ömrünü tamamlayan yapılar, gayri ahlaki ilişkilerin arttığı iddia edilen semtler, gecekondü mahalleleri, kentsel dönüşüm için öne sürülen sebeplerdir. Fakat sebepler farklı olsa da sonuçlar dönüşüme maruz kalanlar için aynıdır (Nacak, 2017, s. 114).

Mekânın yeniden düzenlenmesi demek orada var olan; birey, mekân ve toplum ilişkisini yeni baştan oluşturmak demektir. Kentsel dönüşümler devletin, siyasi iktidarın ve sermaye sahiplerinin belirlediği alanlarda gerçekleşmektedir. Temizleme işi yıkımlarla

başlatılmaktadır. Yıkım neticesinde mekân tüm pisliklerden arınmaktadır. Buralarda fiziksel olarak kötü durumda olan mekânlar yıkılmakta ve burada yaşayan insanlar başka yerlere gönderilmektedir. Böylece burada yaşayan sosyal gruplardan pis olanlardan, mültecilerden ve fakirlerden o mekân temizlenmektedir. Amaç kenti yıkarak estetik bir mekân haline gelmesini sağlamaktır. Kentsel dönüşümün bir değer amacı güvenliği sağlamaktır. Bunlar doğal afetler, emniyet ve koruma alanlarını içermektedir. Doğal afetler bellidir. Emniyet olarak tehlikeli gruplardan mekânı temizlemek anlaşılmaktadır. Güvenlik ise modern insanların kendileri dışında her şeyi tehdit olarak algılamasından kaynaklanmaktadır. Buna bağlı olarak da sürekli güvenlik ihtiyacı hissetmektedir. Güvenlikli rezidanslar ve siteler bu dönemlerde bu yüzden artmıştır. Kentsel dönüşüm kentsel gerilimleri ve dışlanmayı getirmektedir. Bu güvenlikli siteler, rezidanslar toplumu parçalamakta sınırları çok derin olacak şekilde belirlemektedir (Şentürk, 2017, s. 380-390). Bir zamanların kentlerini koruyan surlar şimdilerde zenginlerin evlerini korumaktadır.

Yine kentsel dönüşüm projeleriyle rant değeri artmış kentsel alanlarda yaşayan yoksullar, eskimiş yerleşim yerlerinden veyahut gecekondu bölgelerinden büyük oranda zorlamayla çıkartılmaktadır. Bu şekilde de sermaye kesimi açısından hem gelir seviyesi yüksek yerler tanzim edilmekte hem de tanzim edilen bu kentsel alanlarda onlara yeni kentsel mekânlar kurgulanmaktadır. Bu arındırılmış alanlar zengin sahiplerine güvenlikli konutlarda steril bir hayat sunmaktadır. Aynı zamanda bu kentsel dönüşüm projeleri uzun vadede o mekânda yeni yaşam tarzı ve kültürünün yerleşmesine neden olmaktadır. Bireysel, kendi içine kapalı, kamusallıkla ve çevresiyle ilgisiz bir toplumun oluşmasına zemin hazırlamaktadır. Çünkü bu güvenlikli sitelerde temiz havaya kadar ihtiyaç duyulan her şey planlanmış ve inşa edilmiştir. Yine iktidarın eliyle maliyeti toplum tarafından

ödenen metro, metrobüs, havalimanı gibi kamusal hizmetler bu kesimlerin hizmetine transfer edilmiştir (Serter, 2018, s. 240-244).

Güvenlikli sitelerle ilgili farklı bir örnekte; Refah Partisi hükümeti dönemindeki Başakşehir Konutlarıdır. Bu konutlar muhafazakâr ideolojinin kapalı siteleridir. Başak ismi ise semboliktir. Hem dini sembolize etmekte hem de Refah Partisi'nin logosudur. Bu ideoloji detayından sonra, bu siteler tamamen muhafazakâr aileler için tasarlanmıştır. Camiinden tutun da içki satılmayan mekânlarına kadar her şey İslami usullere uygundur. Fakat ilerleyen süreçlerde buralara daha lüks konutlar inşa edilmiştir (Kesim Güven & Kar, 2013, s. 20).

Yeni dünya düzeni olarak tanımlanan serbest piyasa ekonomisi, küresel dünya düzeninin bir getirisi olarak kent mekânlarının belirleyiciliğinde önemli roller oynamaktadır. Bu belirleyicilik kent mekânlarında marjinal gruplar ile yoksulları karşı karşıya getirmekte ve ayrıştırmaktadır. Bu durum ise toplumsallık içeren kamusalılığı yerle bir etmektedir (Bilsel, 2006). Son dönemlerin modası rezidanslar da yine daha çok bekarlara hitap eden otel konforunda bir hizmetin adresidir. İnsanlar daha çok güvenlikli, temiz, rahat, hazırcılık ve statü sembolü olduğu için rezidansları tercih etmektedir. Bireyselleşmiş bir yaşam ve tüketim alışkanlığının zirve noktalarından biri rezidanslardır.

Rezidanslar kimine göre bir yaşam biçimi sunmakta, kimine göre sermayenin yeni tüketim nesnesi olarak terminoloji, yeni tip bir konut olarak da mekânsal anlamı ifade etmektedir. Rezidanslar küreselleşme olgusunun göstergesi niteliğinde bir konut tipolojisidir (Yüksel & Akbulut, 2009, s. 111-117). Rezidanslar gerek dışı kapalı konut yapısıyla, gerek diğer seçkinlerle birlikte yaşayabilecekleri bir ortam olmasıyla, şehrin kargaşa ve gürültüsünden uzak konforlu bir hayat taahhüt eden post modern mekânlardır (Sadıkoğlu & Özsoy, 2016, s. 233).

Sonuç itibariyle rezidanslar olsun güvenli siteler olsun aynı amaçlara hizmet etmekte, tüketim kültürü olan kapitalizm yıkıcı etkilerini bu mekânda da hissettirmekte ve toplumu ayrıştırmaktadır. En büyük sıkıntıyı ise yoksullar ve sefalet içerisinde yaşayan kesimler çekmektedir. Hem yerinden yurdundan edilmekte hem de ötekileştirilmektedir. Kentsel mekânlar, kentsel haklar o kentte yaşayan herkese ait iken son dönemdeki uygulamalar bunun aksini söylemektedir. Kentsel dönüşüm, mekânsal kimliği ve toplumsal dayanışmayı yok eden, ev yerine konut vadeden, bir araç olduğu müddetçe yapım işini değil yıkım işini yapacaktır. Ne zamanki kentsel dönüşüm projeleri toplumu germeden, kimseyi yerinden etmeden; orada yaşayan bireylerin mekânsal ve toplumsal bağlarını koparmadan bir yol almaya başlarsa o zaman tüm kesimler tarafından kabul gören bir uygulama olacaktır.

3.6. Millet Bahçeleri

Tarihsel kökenleri itibariyle hep toprağa bağlı bir millet olan Türk toplumunda toprak kutsal sayılmaktadır. Türk kültüründe toprak, şehit kanlarının sulandığı yerler, doğa ve yeşillik insanlara huzur veren bahçelerin kapılarını açan yerler olarak kabul edilmektedir. Tarihte Ad Kavminin İrem Bağları, Babil'in Asma Bahçeleri olan şimdilerin de popüler adıyla hobi bahçelerinin, adı huzur bahçeleri olarak kullanılmaktadır.

Konu itibariyle iktidar ve ideolojiyle ilintili olarak ele alınan bahçe ise millet bahçeleridir. Osmanlı döneminde ilk millet bahçesi Taksim Millet Bahçesi'dir. Sultan Abdülaziz döneminde açılmıştır. Devamında II. Meşrutiyet'in ilanından sonra kardeşlik, eşitlik ve hürriyet ilkelerinin getirdiği heyecanla; kişilerin ve toplumun hem sosyalleşmesi hem de kontrol edilmesi amacıyla Fransa'daki halk bahçelerinden esinlenerek millet bahçeleri açılmıştır. İlerleyen süreçte bu parkın karşısına İttihat ve Terakki kulübü binası yapılmıştır ki burası sonra I. Meclis Binası olarak hizmet vermiştir. O dönemde bu bahçeyi

başta Mustafa Kemal olmak üzere diğer milletvekilleri de çok kullanmıştır (Memlük, 2017). Millet bahçeleri, parklar veya diğer yeşil alanlar geçmişle gelecek arasında bir köprü vazifesi görmektedir. Millet bahçeleri kent kullanıcılarını sosyalleştiren yeşil mekânlar, beden ve ruh sağlığının merkezi olmasının yanında kullanıcılara bir kimlik de atfederek ideolojik rolünü de tamamlamaktadır (Sağlık & diğerleri, 2019, s. 13).

Ülkemizde millet bahçelerinin geçmişi Osmanlı dönemine dayanmaktadır. Günümüzde Adalet ve Kalkınma Partisi iktidarınca aynı millet bahçeleri yeniden dillendirilmeye başlanmıştır. Fakat bu durum bazı çevrelerde ümit vaat ederken, bazı çevrelerce yeni rant dağıtımının bir parçası olarak görülmüştür. Kentin ve kentleşmenin getirdiği sorunlar henüz çözülmemişken başta büyük kentler olmak üzere insanların huzur bulacağı mekânlara ihtiyaç vardır. Özellikle mega kentlerde bu parkların ve yeşil alanların ulaşılabilir olması büyük önem arz etmektedir. Kent toprağının rant meselesi haline geldiği bu dönemlerde tam kamusal alan bir millet bahçesi veya yeşil alan düzenlemesi Türkiye’de iktidar ve muhalefet tarafından güç mücadelesi alanına dönüşerek tartışmaya açık bir mesele olarak haline gelmiştir.

Millet Bahçeleri ile ilgili TMMOB’nin basın açıklamasındaki aşağıdaki ifadeler de Millet bahçelerinin siyasi ve ideolojik konumlanışını yansıtmaktadır. Bu açıklama ise şu şekildedir: “Günümüz gerçeği olarak kent mekânsalında yapılan her şey politiktir, siyasidir. Bu sebeple millet bahçeleri de siyasetin nesnesidir ve iktidar mücadelesinin üretildiği bir alandır. Genel olarak tüm dünyada ve ülkemizde de yeşil alan tasarım ve kullanım biçimleri siyasetin kodlarını üzerinde taşımaktadır. Osmanlı döneminde inşa edilen millet bahçeleri daha muhafazakâr kodlar içerirken, cumhuriyet döneminde açılan AOC’de yürüyüş aksları biçiminde tasarlanmış yeşil alanlar modernleşmenin izlerini taşımaktadır. Bu sebeptendir ki yeşil alanlar ideolojilerden ve

iktidardan arınmış alanlar asla değildir. Aksine bu tür kamusal alanlar iktidarın meşruiyetini sağlamlaştırdığı yerlerdir, siyasidir, ideolojiktir.

Adalet ve Kalkınma Partisi iktidarınca yinelenen, millet bahçeleri genel itibariyle sıfırdan var edilen yeni bir kazanım olmanın ötesinde önceki var olan sosyal tesisler veya parklar üzerinden bir düzenlemeyi içermektedir. Bununla birlikte yeni konut projeleri şimdiden Millet Bahçesi olarak planlanan alanda yerlerini çoktan almıştır. Bu da var olan bir rant gerçeğini daha da ortaya çıkarmaktadır. Bir diğer ideolojik gerçek de Millet Kiraathanesi, Millet Camii gibi mekânsal kurgularla muhafazakâr olarak planlanan bir Millet Bahçesi gerçeğidir (TMMOB, 2018). Yeni bir yeşil alan üretimi yapılmadan, detaylandırılmadan geliş güzel ortaya atılan Millet Bahçeleri fikri, uygulama esnasında orman, göl gibi doğal güzelliği olan alanların etrafına yapılmaktadır/planlanmaktadır. Salda gölü etrafına, yapılan millet bahçesi bu tür örneklerden bir tanesidir. Salda Gölü'nün doğal güzelliğini bozacak şekilde bir millet bahçesi inşa etmek gölün işletmeye açılması olarak kabul edilmekte ve eleştirilmektedir. Bazı millet bahçelerinin de yer seçimi yer seçimi ve vatandaşın sürece dahil edilmemesi eleştirilmektedir (Duru, 2020, s. 16-18). Denizli'ye yapılan Pamukkale Millet Bahçesi kent merkezinden uzakta dağın bir ucunda planlanan bu duruma örnek olarak gösterilmektedir. İstanbul halkı tarafından en çok talep gören yerlerin başında gelen, Üsküdar' a yapılan Nakkaştepe Millet Bahçesi ise Millet Bahçelerine verilen güzel örneklerden birisi olarak kabul edilmektedir. Elli bin metrekarelik bir alan üzerinde her kesimden insana hitap eden, geniş ferah alanı ve yemyeşil doğasıyla temiz havanın ve huzurun merkezi konumundadır.

Resim 30 Nakkaştepe Millet Bahçesi
<http://kentimistanbul.com/2020/06/21/istanbulun-millet-bahceleri/>

Yine dünyadan millet bahçelerine bir güzel örnekte ABD'den Central Parktır. Central Park ABD'nin New York Şehrinin Manhattan İlçesinde üç yüz kırk bir hektarlık bir alan üzerinde yer alan büyük bir parktır. Geçmişî bataklık, taş ocağı ve gecekondular olan bir alandan 1858 yılında düzenlenerek bugünlere gelmiştir. Birçok bitki çeşidini içerisinde barındırmakla birlikte pek çok sportif etkinlik için ayrılmış alanları da bulunmaktadır. Bunların yanında hayvanat bahçesine, gösteri alanlarına, müzeye, tiyatroya da sahiptir (Sağlık & diğerleri, 2019, s. 15). Farklı yaş gruplarından kullanıcılara hitap eden park herkesi kucaklamaktadır. Hem şehrin merkezinde bulunmakta da hem de tüm kullanıcılarına huzur dağıtmaktadır. Kendinden sonra gelen birçok parkında prototipi niteliğindedir. Farklı mimari biçimleri de içerisinde muhafaza eden Central Park, tarihten bugüne kentin birçok estetik değerini, sembol ve simgesini taşıma görevini üstlenmiştir. Siyasi olarak da iktidarın kontrol alanı olarak görevini tamamlamıştır (Başaran, 2020, s. 135-142).

Resim 31 Central Park

<https://www.change.org/p/atat%C3%BCrk-havaliman%C4%B1-central-park-gibi-olmal%C4%B1>

Sonuç itibariyle millet bahçeleri de tüm diğer kamusal alanlar gibi rant paylaşımı ve sermaye çıkarlarından uzak tutulduğu müddetçe görevini ifa eden yerler olacaktır. Kent merkezlerinin temiz hava sahası olmasının yanında, ruhsal açıdan da bir yenilenme, pozitif enerji yükleme alanı olacaktır. İnsanlar buraya şehrin boğucu havasından kurtulmak ve nefes almak için gelecekler, buraya geldiklerinde de üzerindeki tüm negatif etkileri bırakıp gideceklerdir. Millet bahçelerinin mekân düzenlenmesi herkesi kapsayıcı ve kucaklayıcı olacak şekilde tasarlanmalıdır. Doğal ve temiz enerji üreten ve kullanan, geri dönüşümü destekleyen yerler olmalıdır.

3.7. Mezarlar ve Anıt Mezarlar

Yaratılan simgelerin sayıca sınırlı, fakat bir kültürün tanımını açısından, niteliksel önemi büyük bir bölümünü “Anıt”lar oluşturmaktadır. Yüzyıllar boyunca toplumlar ve kişiler hatırlamak ve hatırlatmak istedikleri olgular için anıtlar

dikmektedirler. Yapılan anıtlar o olayla imgesel planda birleşerek yaşanan zamanda hatırlanan bağlar kurulmasını sağlamaktadır (Kuban, 1973, s. 5).

İnsanın yaradılışından bu yana var olan bir gerçek de ölümdür. Ölümün var olması toplumun sosyal hayatını, kültürel değerleri, yaşantısını ve medeniyetini etkilemiş kendi varlığını her daim hissettirmiştir. Bu yüzden kent tarihçileri nekropolisleri dirilerden önce ölüler için oluşturulan kentler olarak tanımlamaktadır. Mumford 'a göre de nekropolisler kentlerden önce var olan bir ölü kentidir. Kentin tüm tarihsel sürecinde gerek antik çağda gerek kapitalizm ve komünizm gibi bütün sistemlerde toplumsal alanlar, yönetsel anlayış ve ideolojilere göre şekillenmekte ve bir kimlik oluşturulması hedeflenmektedir. Bu nedenle gündelik hayatın geçtiği her alan bilinçli olarak kurgulanmakta ve sosyal ve kültürel ilişkilerin şekillendirilmesi amaç edinilmektedir (Can, 2012 b, s. 1147). Bundan dolayı mezarlıklar ve anıt mezarlar da ideolojinin mesken tuttuğu yerlerin başında gelmektedir. Toplumun ve topluma yön verenlerin ölümlerle ilgili inançları, gelenekleri ve ideolojileri bir mezarlık kültürünün ve mirasının doğmasına neden olmuştur (Zhıyenbayev & Koshenova, 2019, s. 486).

Her milletin kendine has ölüme dair bir anlayışı ve mezarlara dair bir kültür ve medeniyeti vardır. Genel olarak kutsallık atfedilen mezarlar kimilerine göre bir yok oluşun kimilerine göre yeniden doğuşun simgesidir. Bu anlayış ve bu inançta mezarlarda kendini hissettirmektedir. Aslında mezarlıklar ve daha çok ilintili olan anıt mezarlar içerisinde bir simge, bir sembol, bir ideoloji ve medeniyet barındırmaktadır. Bu sembol ve simgeler sadece ölümlerin kimlikleriyle ilgili bilgi vermemekte aynı zamanda medeniyetin kodlarını da içermektedir.

Anıt mezarlar tarih boyunca kralların, yöneticilerin ölümlerinden sonra da güçlerini göstermek ve de ölümsüzlüklerini kanıtlamak amacıyla inşa ettirdikleri mimari

yapılardır. Anıt mezarların bilinen en eskisi Eski Mısır uygarlığında, toprak altına gömülen ölülerin anısına, mezarın üstüne kurulan tepesi düz odacık olarak tanımlanan mastabalar, piramitlerin ilk örnekleri olarak da nitelendirilmektedir (v3.arkitera.com).

Türk kağanlarının mezar abideleri ise dağ şeklindedir ve ölen kimsenin hayattayken savaşta öldürdüğü kişilerin simgesi olan balballar (taşlar veya heykeller) sin adı verilen mezar abidelerinin etrafına dikilmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nda ise padişahların mezarları imparatorluğun ilk ve son dönemlerinde yaptırılan türbelerde, devletin güçlü olduğu dönemlerde ise genellikle kendi yaptırdıkları ya da o dönemde yaptırılan camilerin içinde konumlanıyordu.

Dünyanın pek çok ülkesinde anıt mezarlar inşa edilmiştir. Çalışma kapsamında sadece bunlardan bir kaçı ele alınarak ideolojilerin anıt mezarlardaki yansımaları örneklendirilecektir.

Resim 32 Lenin Mozolesi – Rusya
<https://www.advenport.com/makale/dunyanin-en-unlu-5-anit-mezari>

Bu örneklerden bir tanesi Rusya'daki Lenin Mozolesidir. Sovyet resmi belgelerine göre Lenin'in ölümünün hemen ardından binlerce işçi ve köylü hükümete telgraf çekerek ya da mektup yazarak liderlerinin naaşının muhafaza edilmesini önermiş ve öneriler doğrultusunda Lenin'in naaşının da korunduğu bu mozele yapılmıştır (tr.wikipedia.org) Mozole mimar Aleksey Şçusev tarafından yapılmıştır. Eni 24, yüksekliği 12 metre olan mozoledeki kırmızı renkli granit komünizmi, siyah labrador da yası temsil etmektedir. Mimar Şçusev, ölümsüzlük mesajı vermek için yapıda küp şeklini kullanmıştır. Binanın içi 100 m² olarak bir lobi ve yas salonu şeklinde düzenlenmiştir. Ana girişin tam karşısında SSCB arması yer almaktadır. Profesör Mochalova'ya göre Stalin'in mozole yapımındaki amacı Marksizm-Leninizm'i kutsal bir öğreti haline getirip, Lenin Mozolesi'ni de bu öğretinin sembolü yapmaktır (tr.wikipedia.org).

Bu konuyla ilgili ülkemizde Anıtkabir'den sonra en büyük anıt mezar olan Süleyman Demirel'in anıt mezarıdır. Türkiye'nin 9. Cumhurbaşkanı olan Demirel'in 9 göletle simgelendirilmiştir. Kente hâkim bir noktaya inşa edilen anıt mezar tüm Isparta'yı kuşbakışı görebilecek tarzda inşa edilmiştir. Yine Demirel'in mezarının üzerinde bulunan iki vav harfinin kendini ve kardeşi Şevket Demirel'i simgelediği son olarak da mezarının üzerindeki sarmal sembolün de herkesi kucakladığı anlatılmaktadır.

Resim 33 Süleyman Demirel'in Anıt Mezarı

<https://www.hurriyet.com.tr/gundem/demirelin-anit-mezari-ziyarete-acildi-41338233>

Konuyla alakalı bir diğer anıt mezar örneği de Turgut Özal'ın mezarıdır. Çatının silindirik yapısı Türk mimarisinden ve yapının çelik ve granit gibi çağdaş teknolojik bir yapıyla oluşturulması teknolojiden esinlendiğinin bir göstergesidir. Geleneksel ve çağdaş mimari özellikleri bir arada bulunduran bir mezardır. Bu açıdan gelenekselliği ve çağdaşlığı temsil ederek Özal'ın siyasal tercihine atıf yapılmıştır.

Resim 34 Turgut Özal'ın Anıt Mezarı

<https://www.ntv.com.tr/galeri/turkiye/ozalin-mezari-yeniden-ziyarete-acildi,WtZNLDRM60K->

TK0uJP3eDg/BnWj9k39L0esXIPWCcnwCQ

Sonuç olarak mezarlıklar ve anıt mezarlar kültür, kimlik ve ideolojilerle iç içe geçmiş mekânlardır. Tarihin önemli bir tanığı ve taşıyıcısı olan mezarlar hem kimlikleri hem gelenek ve görenekleri hem de verilmek istenen mesajları topluma aktarmaktadır.

SONUÇ

Kentsel mekânda ideolojinin mekâna yansması olarak ele alınan bu tez çalışmasında, ideolojinin mekânda ne kadar hâkim olduğu kentsel mekânda verilen örnekler üzerinden ifade edilmiştir. İdeolojinin kent mekânlarını şekillendirdiği, bu yeni mekânla birlikte yeni bir kimlik oluşumuna yol açtığı görülmüştür. İdeoloji değiştikçe kent ve mekânlarının da ideolojik olarak değiştii saptanmıştır. Çünkü her ideoloji kalıcı olmak istiyorsa, kendini mekânda görünür kılacak, kendine ait bir mekân inşa etmek zorundadır. Siyasi ve ekonomik güç kimin elindeyse; piyasaya, kentlere, mekânlara onların ideolojisinin egemen olduğu görülmüştür.

Özellikle son dönemlerde neoliberal ideolojiyle birlikte ivme kazanan kapitalist sistem, kent mekânlarına hâkim olmakta kendi çıkarları doğrultusunda değişim ve dönüşümleri gerçekleştirmektedir. Bundan dolaydır ki; mekân politiktir, siyasidir, ideolojiktir. Mekânlar aynı zamanda bir toplumun hafızalarıdır. Mekânlar tarih ve kültürün keşittiği sokaklar, caddeler, binalar, kültür ve medeniyettir. Toplumun ve kentin kimliği olan bu mekânlar sonu gelmek bu değişimler karşında korunmaya muhtaç alanlardır.

İdeolojiler iktidarları, iktidarlar mekânları, mekânlar da kimlikleri etkilemiştir. Bu süreç birbirine bağlı sarmal bir yapıdan oluşarak bir kent meydana getirmiştir. Bu kent zihniyet göstergesi olarak imar ettiği mimari yapılarda, ürettiği kimliklerle hem kenti kontrol etmekte, hem de kapitalizme hizmet etmektedir.

İdeoloji değiştikçe kentler, mekânlar, mimariler ve kimlikler de değişmektedir. İdeoloji; kentsel mekânları, kamusal alanları, başkentleri, meydanları şekillendirmekte ve kendi çıkarına uygun bir mekân yaratmaktadır. Toplumsal bir bellek oluşturma amacıyla

iktidarlar tarafından yapılan mekânsal isimlendirmeler, ideolojik bir boyut içermektedir. Yerel yönetimlerin kentsel mekân üzerindeki isim değiştirme hakkının olması demek belediyenin ideolojik görüşünün sokaklara yansması demektir. Bu nedenle iktidarlar hafızadan silmek istedikleri cadde ve sokak isimlerinin yerine yeni bir hafıza, bellek ve kimlik oluşturma amacıyla kendi ideolojilerine yönelik isimleri cadde ve sokaklara vermektedir. Netice itibariyle bütün bu ifadeler göstermektedir ki, ideolojiler sadece bir kent var etmenin de ötesinde; bir kimlik, bir ulus, bir medeniyet var etmektedir.

Bu zamana kadar felsefecilerin, ütöplastlerin, idealistlerin, planlamacıların, iktidarların nasıl bir kent istediğı üzerinde durulmuştur. Fakat kentin sakinlerinin nasıl bir kent istediğı hiç sorulmamıştır. Bir vatandaş olarak içerisinde yaşanan mekânlarda, yeniden üretilen mekânlarda vatandaşın, söz söyleme hakkı bulunmamaktadır. Yani vatandaş kimliğı, yaşanan mekânları üretmekte değil, sadece kullanmakta ve tüketmektedir. Buna bir son vermek için yeni kamu yönetimi anlayışı gereğı vatandaş katılımının yerel yönetimlerde aktif hale getirilmesi gerekmektedir. Yani yerel yönetimler, kentsel alanda yapacağı mekânsal çalışmalarda ve planlamalarda vatandaşa da bir söz hakkı tanınmalıdır.

Son olarak, birkaç yıldır sıkça dillendirilen yeşil büyüme ve yeşil ekonomi; doğal varlıkların korunmasıyla birlikte aynı zamanda ekonomik büyüme ve kalkınma olarak ifade edilmektedir. Özellikle pandemi süreci, bu yeşil ekonominin alt yapı sürecini oluşturmakta bir fırsat olarak görülmüş ve sık sık deklare edilerek zihinlerde yer etmesi sağlanmıştır. Çevreci akıllı binalarla, yenilenebilir enerji kaynaklarını kullanan rekreasyon alanlarıyla, park ve bahçe düzenlemeleri gibi kentsel mekân düzenlemeleriyle ekonomik büyümenin yanında iklimsel ve çevresel sürdürülebilirlik projesi olarak da sunulmakta, çevresel riskleri azaltarak, toplumun refahını ve sosyal eşitliğı arttırmayı hedeflemekte ve

son günlerde dünya gündeminden düşmemektedir. Bu yeşil ekonomi gerçekte sürdürülebilir çevresel bir politika mıdır, yoksa kapitalist sermayenin çıkarlarına hizmet eden ve kentsel mekânda ortaya çıkan bir yeniden üretim aracı mı? Yeni bir ideolojik rant alanı mı olacaktır? Soruları başka çalışmalarda cevap aranacak kapıları da aralamaktadır.

KAYNAKÇA

- Acun, C. (2019). Kent Belleğinin Soyut Mekân Kurgularında Dönüşümü. N. Tural içinde, *Kent Kitabı Mimariden Müziğe, Kahvecilerden Mezar Taşlarına* (s. 123-131). İstanbul: Varlık Yayınları.
- Ak, B. (2012). Kamusal Alan ve Sanat. *Mimarlık* (364), 43-46.
- Akbulut, D. (2012). Küresel Siyaset, Kimlik ve Sanat. *İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi* , 2 (6), 403-409.
- Akıncı, M. (2015). Muhafazakârlık. Ö. Çaha, & B. Şahin içinde, *Dünyada ve Türkiyede Siyasal İdeolojiler* (s. 105-158). Ankara: Orion Kitabevi.
- Alemdar, Z. Y., & Aydınli, S. (2011). Mimarlıkta Anlatı Olarak İmge. *İTÜ Dergisi* , 83-94.
- Alkan, A. (2009). *Cins Cins Mekân*. İstanbul: Varlık Yayınları.
- Alptekin, A. H. (2020). Moskova'dan Bakmak: Batılı Aydınların Gözünden Modernin Moskova Seyahati ya da Bauhaus'un Sonu, Avangardın Yönü. *Arredamento Mimarlık Tasarım Kültür Dergisi* , 62-66.
- Altın, M. H. (2017). Siyaseti Mekânı Kent. K. Alver içinde, *Kent Sosyolojisi* (s. 327-341). Konya: Çizgi Kitabevi.
- Altuntaş, N. (2015). Feminizm. B. Ş. Ömer Çaha içinde, *Dünyada ve Türkiye'de Siyasal İdeolojiler* (s. 343-391). Ankara: Orion Kitabevi.
- Alver, K. (2017 a). Kent İmgesi. K. Alver içinde, *Kent Sosyolojisi* (s. 11-35). Konya: Çizgi Kitabevi.
- Alver, K. (2017 b). Mahalle. K. Alver içinde, *Kent Sosyolojisi* (s. 213-249). Konya: Çizgi Kitabevi.
- Alver, K. (2017 c). Mekân ve Hafıza. *Sosyoloji Dergisi* (10), 269-273.
- Alver, K. (2017 d). Ünlükaya Köyü. K. Alver içinde, *Taşra Halleri* (s. 307-332). Konya: Çizgi Kitabevi.
- Amenabar, A. (Yöneten). (2009). *Agora* [Sinema Filmi].
- Arslan, R. (2016). *Siyaset Bilimine Giriş*. Bursa: Dora Yayıncılık.

- Aslaner Gegeoğlu, F. (2014). Mimar Yatırımcı ve Kullanıcı Üçgeninde Yer ve Kimlik: Ofis Mekânlarında Beyaz Yakalılar. *Mimarlar Odası Dosya Dergisi* , 71-78.
- Ay, D., & Miraftab, F. (2020). Aktivizmin İcat Edilmiş Alanları:Gezi Parkı ve YurttaşlığınPerformatif Pratikleri. Ş. Geniş içinde, *Otoriter Neoliberalizmin Gölgesinde:Kent, Mekân,İnsan* (s. 359-384). Ankara: Nika Yayınevi.
- Ayhan, N. (2018). *Simgesel Yapılarda Hegemonya ve İdeolojinin İnşası*. İstanbul: Cinius Yayınları.
- Aytaç, Ö. (2017). Kent Mekânlarının Sosyo-Kültürel Coğrafyası. K. Alver içinde, *Kent Sosyolojisi* (s. 251-279). Konya: Çizgi Kitabevi.
- Aytaç, Ö., & Öztürk, M. (2018). Çoklu Deneyimin Sembolik Mekânları: Alışveriş Merkezleri. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi* , 9 (16), 2033 - 2066.
- Azem, İ. (Yöneten). (2012). *Ekümenopolis: Ucu Olmayan Şehir* [Sinema Filmi].
- Bachelard, G. (2014). *Mekânın Poetikası*. (A. Tümertekin, Çev.) İstanbul: İthaki Yayınları.
- Bağlı, M. (2012). Modern Ontolojik Güven Bağlamında İnsan ve Mekân / Ev (hane). A. can içinde, *Teori İle Pratik mekân Arasında* (s. 13-39). İstanbul: Şehir Yayınları.
- Bal, H. (2006). *Kent Sosyolojisi*. Isparta: Fakülte Kitabevi Yayınları.
- Bal, H. (2015). *Kent Sosyolojisi*. İstanbul: Sentez Yayıncılık.
- Bali, R. N. (2002). *Tarz-ı Hayat'tan Lıfe Style'a*. istanbul: İletişim Yayınları.
- Barrett, M. (2004). *Marx'tan Foucault'ya İdeoloji*. (A. Fethi, Çev.) Ankara: Doruk Yayıncılık.
- Başaran, M. A. (2020). Central Park'ın Tarihsel Süreci KEnt ve EKntleşme Üzerindeki Etkileri. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi* , 1 (1), 124-150.
- Başaran, M. A. (2020). Central Park'ın Tarihsel Süreci, Kent ve Kentleşme Üzerindeki Etkileri. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi* , 1 (1), 124-150.
- Batuman, B. (2019). *Kentin Suretleri mekân ve Görsel Politika*. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Batuman, B. (2019). *Kentin Suretleri mekân ve Görsel Politka*. Ankara: Dipnot Yayınları.

- Batuman, B. (2018). *Milletin Mimarisi yeni İslamcı Ulus İnşasının Kent ve Mekân Siyaseti*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Baudrillard, J. (2012). *Tüketim Toplumu Söylenceleri/Yapıları*. (H. Deliçaylı, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2017). *Akışkan Modernite*. (S. O. Çavuş, Çev.) İstanbul: Can Sanat Yayınları.
- Benlisoy, F. (2014). Anarşizm. H. B. Örs içinde, *19.Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler* (s. 353-411). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Bergen, L. (2011). *İsyandan Dirliğe Anadolu'da Yerli Olmak*. Ankara: Ebabil Yayınları.
- Bergen, L. (2016). *Kenti Durduran Şehir*. Ankara: MG V Yayınları.
- Beriş, H. E. (2015). Faşizm. B. Ş. Ömer Çaha içinde, *Dünyada ve Türkiye'de Siyasal İdeolojiler* (s. 289-339). Ankara: Orion Kitabevi.
- Berktaş, F. (2014). Liberalizm Tek bir Teorik Pozisyona İndirgenmesi Olanaksız bir İdeoloji. H. B. Örs içinde, *19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler* (s. 48-114). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Bilimevi. (tarih yok). *New York - Amerika - Şehir Rehberi*. 06 30, 2021 tarihinde Bilimevi Yurtdışı Eğitim Danışmanlığı: https://www.bilimevi.com/sehir_rehberi/amerika/new-york adresinden alındı
- Bilsel, F. C. (2006). Kentsel Dönüşüm, Çözülen Kentler ve Parçalanmış Kamusal Alan. *Mimarlık Dergisi* (327).
- Bondi, L. (1998). Gender, Class, and Urban Space: Public and Private Space in Contemporary Urban andscapes. *Urban Geography*, 19 (2), 160-185.
- Bookchin, M. (1999). *Kentsiz Kentleşme Yurttaşlığın Yükselişi ve Çöküşü*. (B. Özyalçın, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Boudon, P. (2018). *Mimari Mekân Üzerine Mimarlık Epistemolojisi Üzerine Deneme*. (A. Tümertekin, Çev.) İstanbul: Janus Yayıncılık.
- Braudel, F. (2007). *Akdeniz Tarih, Mekân, İnsanlar ve Miras*. (N. Erkut, Çev.) İstanbul : Metis Yayınları.
- Bumin, K. (2016). *Demokrasi Arayışında Kent*. Konya: Çizgi Kitabevi.

- Calvino, I. (2015). *Görünmez Kentler*. (I. Saatçioğlu, Çev.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Can, A. (2012 b). Bişkek Örneğinde Kent İdeolojisi. *II. Uluslararası İletişim Sempozyumu* (s. 1147-1161). Bişkek: Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Yayınları.
- Can, A. (2012). Esenler'de Kent Estetiğine İlişkin Değerlendirme. A. Can içinde, *Teori ile Pratik Arasında Mekân* (s. 153-190). İstanbul: Şehir Yayınları.
- Can, A. (2012 a). Kırgızistan'da Toplumun Yeniden İnşa Sürecinde Açık hava Reklamcılığı. *II. Uluslararası İletişim Sempozyumu* (s. 551-570). Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Yayınları.
- Cangöz, İ. (2019). Kadınsız Kentler. N. Tural içinde, *Kent Kitabı Mimariden Müziğe, Kahvecilerden Mezar Taşlarına* (s. 227-239). İstanbul: Varlık Yayınları.
- Cansever, T. (2013). *İslam'da Şehir ve Mimari*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Castells, M. (1997). *Kent, Sınıf, İktidar*. (A. Erendil, Çev.) Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Cevizci, A. (1999). *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Childe, G. (2009). *Tarihte Neler Oldu*. (M. T. Alâeddin Şenel, Çev.) İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Childe, G. (2009). *Tarihte Neler Oldu*. (M. T. Alâeddin Şenel, Çev.) İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Çağan, K. (2012). Şehrin Tören Merkezinden İktidar Merkezine Dönüşümü. A. Can içinde, *Teori ile Pratik Arasında Mekân* (s. 119-132). İstanbul: Şehir Yayınları.
- Çaha, Ö., & Şahin, B. (2015). *Dünya'da ve Türkiye'de Siyasal İdeolojiler*. Ankara: Orion Yayınları.
- Çakır, S. (2014). Feminizm. H. B. Örs içinde, *19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Moderne Siyasal İdeolojiler* (s. 413-475). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Çelik, C. (2017 b). Şehir ve Din. K. Alver içinde, *Kent Sosyolojisi* (s. 193-211). Konya: Çizgi Kitabevi.
- Çelik, C. (2017 a). Taşrayı Anlamak: Dönüşen Taşra Tasavvuru. K. Alver içinde, *Taşra Halleri* (s. 27-41). Konya: Çizgi Kitabevi.

- Çiftçi, Ü., & Köseoğlu, E. (2019). İlk-el Fenomenolojik Yöntem ile Yaşanan Mekânın Sınırlarının Keşfedilmesi. 4. Uluslararası Mimarlık, Planlama ve Tasarımda Yenilikçi Yaklaşımlar Sempozyumu, (s. 134-137). Samsun.
- Çınar, T. (2004). *Dünyada ve Türkiye'de Başkentlik Sorunu*. Ankara: Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları.
- Davutoğlu, A. (2016). *Medeniyetler ve Şehirler*. İstanbul: Küre yayınları.
- Demir, E. (2006). Toplumsal Değişme Süreci İçinde Gençlik Parkı: Sosyolojik Bir Değerlendirme. *Planlama Dergisi* , 69-77.
- Duman. (2009). Küreselleşme, Kimlik ve Çokkültürlülük. *YDÜ Sosyal Bilimler Dergisi* , II (1), 93-112.
- Duman. (2015). Sosyalizm. Ö. Çaha, & B. Şahin içinde, *Dünyada ve Türkiye'de Siyasal İdeolojiler* (s. 161-222). Ankara: Orion Kitabevi.
- Duman. (2017). Şehirde Gündelik Hayat. K. Alver içinde, *Kent Sosyolojisi* (s. 231-249). Konya: Çizgi Kitabevi.
- Duman, M. Z. (2009). Küreselleşme, Kimlik ve Çokkültürlülük. *YDÜ Sosyal Bilimler Dergisi* , II (1), 93-112.
- Dursun, D., & Poyraz, U. (2014). Ankara. M. Yılmaz, & A. Ç. Kavuncu içinde, *Türk Dünyası Başkentleri* (s. 25-99). Ankara: SFN Yayınları.
- Duru, B. (2020). Türkiye'ye Özgü Bir Projenin Görünmeyen Yüzü: Millet Bahçeleri. *Mimarlık Dergisi* (412), 16-19.
- Eco, U. (Yazar), & Annaud, J. j. (Yöneten). (1989). *Gülün Adı* [Sinema Filmi].
- Emre, A. (2017). Kitaplardan Bir Kale: Beyaz Saray Kitapçılar Çarşısı. K. Alver, & D. Boz içinde, *Mekân Hikayeleri* (s. 263-270). İstanbul: İz Yayıncılık.
- Ende, M. (2017). *Momo*. (L. Çalışkan, Çev.) İstanbul: Pegasus Yayınları.
- Eraydın, Z. (2016). Kentsel Markalaşma Stratejilerinin Kent Belleği ve Kent İmgesi Üzerine Etkileri: Ankara Örneği. *İdeal Kent* , 7 (20), 830-855.
- Ercilasun, K. (2014). Bişkek. M. Yılmaz, & A. Ç. Kavuncu içinde, *Türk Dünyası Başkentleri* (s. 333-394). Ankara: SFN Yayıncılık.

- Erdönmez, E. (2014). *Kamusal Alan Ve Toplum*. İstanbul: Şehir Yayınları.
- Ertan, K. (2021). *Mekân ve İktidar*. Şubat 22, 2021 tarihinde Açıkders Ankara Üniversitesi:
https://www.google.com.tr/search?ei=RYczYOaSOoOOlwSU0oboDw&q=k%C4%B1v%C4%B1lc%C4%B1m+ertan+fa%C5%9Fist&oq=k%C4%B1v%C4%B1lc%C4%B1m+ertan+fa%C5%9Fist&gs_lcp=Cgdnd3Mtd2l6EAMyBQghEKABOggILhCwAxCTAjoJCAAQsAMQBxAeOgkIABCwAxAFEB46CQgAELADEAgQHjoGCAAQFhAeOgcIIRAK adresinden alındı
- Eryazıcıoğlu, M. E., & Markoç, İ. (2014). Kentsel Kimlik ve Kentsel projeler Bağlamında Kimliksizleşme Sorunu, İstanbul Örneği. *1.Uluslararası Kentsel Planlama Mimarlık Tasarım Kongresi*. Kocaeli.
- Eryıldız, F. G. (2017, Ekim). *100. Yılda Sovyet Kent Planlamasının Kazanımlarını Hatırlamak*. 02 15, 2021 tarihinde Toplumcu Mühendisler ve Mimarlar Meclisi:
<http://toplumcumeclis.org/index.php/yazilar/item/405-100-yilda-sovyet-kent-planlamasinin-kazanimlarini-hatirlamak> adresinden alındı
- Farabi. (1990). *El Medinetü'l Fâzıla*. (N. Danışman, Çev.) İstanbul: Milli Eğitim bakanlığı Yayınları.
- Foucault, M. (2003). *İktidarın gözü*. (I. Ergüden, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Garvin, D. (2020). Constructing race through commercial space: Merkato Ketema under fascist urban planning. *Journal of Modern Italian Studies* , 25 (2), 118-148.
- Geniş, Ş. (2020). Otoriter Neoliberalizm ve Otoriter Kentleşme. Ş. Geniş içinde, *Otoriter Neoliberalizmin Gölgesinde: Kent, Mekân ve İnsan* (s. 9-37). Ankara: Nika Yayınevi.
- Gökgür, P. (2007). Moskova Kent Yönetimindeki Değişimler ve “Moskova City” Projesi. *Mimarlık Dergisi* (337).
- Gökulu, G. (2019). Sembolik Etkileşimci Teorinin Gündelik Yaşam Sosyolojisine Katkıları. *Ekev akademi Dergisi* , 173-190.
- Gönüler, Y. (2017). *Şarkısı Biten Şehir*. Ankara: Karakum Yayınevi.

- Güleç Solak, S. (2017). Mekân Kimlik Etkileşimi: Kavramsal ve Kuramsal Bir Bakış. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi* , 6 (1), 13-37.
- Güleç Solak, S. (2017). Mekân Kimlik Etkileşimi: Kavramsal ve Kuramsal Bir Bakış. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi* , 6 (1), 13-37.
- Güler, T., Şahnagil, S., & Güler, H. (2016). Kent Kimliğinin Oluşturulmasında, Kültürel Unsurların Önemi: Balıkesir Üzerine Bir İnceleme. *PARADOKS Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi* , 85-104.
- Güllüpnar, F. (2015). Kent Kuramları. F. Güneş içinde, *Kent Sosyolojisi* (s. 50-83). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Güllüpnar, F. (2012). Kent Sosyolojisi Kuramları Üzerine Bir Literatür Değerlendirmesi. *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi* , 21 (3), 1-29.
- Günel, V., Şahinalp, M. S., & Güzel, A. (2011). Coğrafi Ortamın Şehirsel Mekân Adlarına Etkisi: Şanlıurfa Şehri Örneği. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* , 10 (1), 463 -508.
- Güngör, R. Ş. (2017). Maraş'taki Edebiyat Kırathanesi. K. Alver, & D. Boz içinde, *Mekân Hikayeleri* (s. 395-399). İstanbul: İz Yayıncılık.
- Harvey, D. (2003). *Sosyal Adalet ve Şehir* (Cilt Mehmet Moralı). İstanbul: Metis yayınları.
- Harvey, D. (2008). *Umut Mekânları*. (Z. Gambetti, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
- Heywood, A. (2009). *Siyasi İdeolojiler*. (H. İnaç, Çev.) Ankara: Liberte Yayınları.
- İnsel, A. (2004). *Neo-liberalizm, Hegemonyanın Yeni Dili*. İstanbul: Birikim Yayınları.
- İşçiöğlü, D. (2014). Lefkoşa. M. Yılmaz, & A. Ç. Kavuncu içinde, *Türk Dünyası Başkentleri* (s. 449-495). Ankara: SFN Yayınları.
- Jacobs, J. (2011). *Büyük Amerikan Şehirlerinin Ölümü ve Yaşamı*. (B. Doğan, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
- Kallis, A. (2012). The “Third Rome” of Fascism: Demolitions and the Search for a New Urban Syntax. *The Journal of Modern History* , 84 (1), 40-79.

- Kara, B. (2016). Globalleşme Sonucu Söylemler ve Medya Bağlamında İdeoloji. *21. Yüzyılda Toplum ve Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi* , 5 (14), 149-161.
- Karaca, S., & Kiper, N. (2011). “Kültür Planı” ile Çok Kültürlü Kentsel Mekân Arayışı:1990 Sonrası Avrupa, Amerika ve Avustralya Kentlerinden Örnekler. *KBAM Kentsel ve Bölgesel Araştırmalar Dergisi* , 2, 435-447.
- Kartal, A. N. (2015). *Üç [Parantez] Bir Anlatı: Ucu Açık Fenomenolojik Bir Deşifre*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Kaya, E. (2017). *Kentleşme Kentlileşme*. İstanbul: İşaret Yayınları.
- Keleş, R. (1976). İdeolojiler, Kent Politikaları ve Üçüncü Dünya. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* , 31 (1), 29-52.
- Keleş, R. (2010). *Kentleşme Politikası*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Kesim Güven, S., & Kar, A. (2013). Kutuplaş(tır)manın Yeni Mekânları:Kapalı Siteler. *Folklor/Edebiyat* (75), 9-36.
- Kılınç, K. (2017). Öncü Halk Sağlığı Projelerinin Kamusal Mekânı Olarak Sıhhiye. G. A. Sargın içinde, *Ankara'nın Kamusal Yüzleri Başkent Üzerine Mekân Politik Tezler* (s. 119-156). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Koç, F., & Gür, Ş. Ö. (2019). Anarşizmin Mimarisi Olabilir mi. *Yakın Mimarlık Dergisi* , 2 (2), 40-62.
- Körün, B. (2021, Şubat 19). *Türkiye Tasarım Vakfı*. 06 30, 2021 tarihinde <https://turkiyetasarimvakfi.org/tr/blog/109-bir-kent-tarihi-insa-etmek-new-york> adresinden alındı
- Köse, N., & Erkan, N. Ç. (2014). Kentsel Mekân Örgütlenmesinin Yaşlıların Kentsel Etkinlikleri Üzerindeki Etkisi İstanbul ve Viyana Örneği. *ODTÜ Mimarlık Dergisi* , 31 (1), 57-84.
- Kuban, D. (1973). Anıt Kavramı Üzerine Düşünceler. *Mimarlık* (7), 5-6.
- Kuloğlu, N. (2013). Boşluğun Devinimi: Mimari Mekândan Kentsel Mekâna. *International Journal of Architecture and Planning* , 2 (1), 201-214.
- Lefebvre, H. (2019). *Mekânın Üretimi*. (I. Ergüden, Çev.) İstanbul: Sel Yayıncılık.

- Martindale, D. (2000). Şehir Kuramı. A. Aydoğan içinde, *Şehir ve Cemiyet* (s. 35-100). İstanbul: İz Yayıncılık.
- Marx, K. (2006). *Capital*. (A. Bilgi, Çev.) Ankara: Sol Yayınları.
- Marx, K., & Engels, F. (2013). *Alman İdeolojisi*. (O. G. Tonguç Ok, Çev.) İstanbul: Evrensel Basım Yayın.
- Memlük, Y. (2017, 08 16). *Osmanlı Modernleşmesi İle Ortaya Çıkan Bir Kentsel Mekân Olarak Millet Bahçeleri*. 03 30, 2021 tarihinde Türkiye Sağlıklı Kentler Birliği: <http://www.skb.gov.tr/osmanli-modernlesmesi-ile-ortaya-cikan-bir-kentsel-mekân-olarak-millet-bahceleri-s25212k/> adresinden alındı
- Mukul, İ. (2010). Coğrafya blimin Bütünselliği ya da Farklılıkların Birliği. *Eğitim Bilim Toplum Dergisi* , 8-20.
- Mumford, L. (2007). *Tarih Boyunca Kent Kökenleri, Geçirdiği Dönüşümler ve Geleceği*. (G. Koca, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Nacak, İ. (2017). Kent Sosyolojisinde Temel Kavramlar. K. Alver içinde, *Kent Sosyolojisi* (s. 99-118). Konya: Çizgi Kitabevi.
- New York - Amerika - Şehir Rehberi*. (tarih yok). 06 30, 2021 tarihinde Bilimevi Yurtdışı Eğitim Danışmanlığı: https://www.bilimevi.com/sehir_rehberi/amerika/new-york adresinden alındı
- Norberg-Schulz, C. (2001). Yer Kavramı Bağlamında Eski Çevrelerde Yapılaşma. (İ. Üçer, Dü.) *Mimarlık Dergisi* , 42-43.
- Olgun, H. B. (2017). Jürgen Habermas, Hannah Arendt ve Richard Sennet'in Kamusal Alan Yaklaşımları. *Sosyolojik Düşün* , 2 (1), 45-54.
- Öngel, F. S. (2003). *Toplumsal Rızanın Üretiminde Mekân ve İdeoloji*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İtişim Bilimleri Anabilim Dalı.
- Örs, H. B. (2014). *19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

- Özberk, N. (2018). Mekânsal Semiyotik ve Politik Semantik Açısından Kentsel Metnin Dönüşümü: Nevşehir’de Kamusal Mekân İsimlendirmeleri Örneği. *İdealkent* , 9 (24), 662-700.
- Özdemir. (2017). Kent Sosyolojisi Yaklaşımları. K. Alver içinde, *Kent Sosyolojisi* (s. 119-146). Konya: Çizgi Kitabevi.
- Özdemir. (2011). Kültür Bağlamında Kent ve Mekânsal Örgütlenme. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi* , 1 (2), 62-76.
- Özdemir, Ü. A. (2011). Kültür Bağlamında Kent ve Mekânsal Örgütlenme. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi* , 1 (2), 62-76.
- Özden, K. (2005). Sosyalist Ülkelerde Şehircilik Anlayışı ve Kent Planlaması. *Cıvılakademy-Sosyal Bilimler Dergisi* , 3 (2), 19-22.
- Özer. (2019). *İdeoloji İktidar Medya Söylem*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Özer, B., & Özen, D. (2019). Kemalist İdeoloji Bağlamında Kent-Taşra Kurgusu ve Kent Psikolojisi. *Liberal Düşünce Kongresi*, (s. 55-72). Nevşehir.
- Özkaya, A. (2019, Kasım 15). *Evrım Ağacı*. Aralık 3, 2020 tarihinde Evrim Ağacı: <https://evrimagaci.org/mekân-nedir-yer-nedir-8031> adresinden alındı
- Özyurt, C. (2007). Yirminci Yüzyıl Sosyolojisinde Kentsel Yaşam. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* , 10, 111-126.
- Park, R. E. (2018). *İnsan Doğası Sosyoloji Bilimine Giriş IV*. (Ç. Taşkın, Çev.) İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Pekküçükşen, Ş., Güleç Solak, S., & Oktay, E. (2018). Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Öğrencilerinin Karaman Kent Algısı. *Turkish Studies Economics, Finance and Politics* , 153-174.
- Perouse, J. F. (2019). Öteki İstanbul'un Küçük Simgelerinden Birinin Küçük Bir Anlatımı: Ayazma Mahallesi'nin Acıı Var/Yok Olma Süreci (1980-2018). N. Tural içinde, *Kent Kitabı Mimariden Müziğe Kahvecilerden Mezar Taşlarına* (s. 13-26). İstanbul: Varlık Yayınları.
- Pirenne, H. (1994). *Ortaçağ Kentleri Kökenleri ve Ticaretin Canlanması*. (Ş. Karadeniz, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.

- Pirenne, H. (1994). *Ortaçağ Kentleri Kökenleri ve Ticaretin Canlanması*. (Ş. Karadeniz, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Poyraz, F. (2013). Milli Nizam Partisinden Ak Parti'ye. T. Uzun içinde, *İttihat ve Terakki'den Günümüze Siyasal Partiler* (s. 313-341). Ankara: Orion kitabevi.
- Ritzer, G. (2011). *Toplumun McDonaldaştırılması Çağdaş Toplum Yaşamının Değişen Karakteri Üzerine BİR İnceleme*. (Ş. S. Kaya, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Sadıkoğlu, H., & Özsoy, A. (2016). Üst Gelir Grubu Konut Tercihini Olarak Rezidans Kullanımı. *İdealkent* , 7 (18), 226-245.
- Sağlık, A., & diğerleri, v. (2019). Millet Bahçesi Kavramı Kahramanmaraş İli Örneği. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* , 11-30.
- Sağlık, A., Kelkit, A., Temiz, M., & Bayrak, M. İ. (2019). Millet Bahçesi Kavramı Kahramanmaraş İli Örneği. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* , 11-30.
- Sargın, G. A. (2017). Kamu, Kent ve Polytika. G. A. Sargın içinde, *Ankara'nın Kamusal Yüzleri Başkent Üzerine Mekân Politik Tezler* (s. 9-40). İstanbul: İletişim Yayınları
- Sarıbay, A. Y. (2004). *Modernitenin İronisi Olarak Globalleşme*. İstanbul: Everest Yayınları.
- Sennet, R. (2001). *Ten ve Taş*. (T. Birkan, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
- Sennett, R. (1996). *Kamusal İnsanın Çöküşü*. (S. D.-A. YILMAZ, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Sennett, R. (1996). *Kamusal İnsanın Çöküşü*. (S. D.-A. YILMAZ, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Sennett, R. (2009). *Yeni Kapitalizmin Kültürü*. (A. Onocak, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Serter, G. (2018). *Muhafazakâr Kentin İnşası*. İstanbul: NotaBene Yayınları.
- Serter, G. (2013). Şikago Okulu Kent Kuramı: Kentsel Ekolojik Kuram. *Planlama* , 67-76.

- Sevim, E. (2020). Vkhutemas ve Sovyetler Birliği'nde "Cesaret Dönemi" Şehirciliği: Ekim Devrimi Sonrasında Şehirler ve Sosyalist Kent. *Arredamento Mimarlık tasarım Kültürü Dergisi* , 67-72.
- Simmel, G. (2009). *Bireysellik ve Kültür*. (T. Birkan, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
- Simmel, G. (2005). Metropol ve Zihinsel Yaşam. A. Aydoğan içinde, *Şehir ve cemiyet* (s. 167-184). İstanbul: İz Yayıncılık.
- Sipahi, E. B. (2012). "Yeni" Liberalizmin "Yeni" Yaşam Alanları Olarak Güvenlikli Siteler: Konya Örneği. *İdealkent* , 110-135.
- Şahin. (2010). Alışveriş Merkezlerinin Evrimi ve Geleceği: Kent Merkezleri ile Birlikte Sürdürülebilir bir gelecek Mümkün Mü? *Dosya 22* , 4-15.
- Şahin. (2010). *Kentleşme Politikası*. Trabzon: Murathan Yayınevi.
- Şahin, E., & Dostoğlu, N. (2007). Kentsel Mekân Tasarımında Doğal Verilerin Kullanımı. *Uludağ Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi* , 12 (1), 29-40.
- Şentürk, M. (2017). Kentsel Dönüşümün Sosyolojisi. K. Alver içinde, *Kent Sosyolojisi* (s. 377-392). Konya: Çizgi Kitabevi.
- Taşçı, H. (2014). *Bir Hayat Tarzı Olarak Şehir, Mekân, Meydan*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Taşçı, H. (2012). İslâm ve Batı Şehrinde Kentsel Mekânın Kimlik Bileşenleri. A. can içinde, *Teori ile Pratik Arasında Mekân* (s. 55-72). İstanbul: Şehir Yayınları.
- Taşdelen, V. (2017). Cumhuriyet Caddesi Üzerine Duyuşlar. K. Alver içinde, *Taşra Halleri* (s. 251-260). Konya: Çizgi Kitabevi.
- TMMOB. (2018, 12 14). Mekân Politiktir; Millet Bahçeleri İktidar İdeolojisinin Mekânsal Boyutta Yeniden Üretilmesinin Bir Aracıdır. TMMOB Şehir Plancıları Odası.
- Tok, N., & Koçal, A. V. (2015). Anarşizm. B. Ş. ÖmerÇaha içinde, *Dünyada ve Türkiye'de Siyasal İdeolojiler* (s. 395-446). Ankara: Orion Kitabevi.
- tr.wikipedia.org*. (tarih yok). https://tr.wikipedia.org/wiki/Lenin%27in_Mozolesi adresinden alınmıştır
- Tuncer, E. (2012). *İktidarın Mekânsal Örgütlenmesi*. İstanbul: Kibele Yayınları.

- Turan, G. (2017). Keyfi Sefa. K. Alver, & D. Boz içinde, *Mekân Hikayeleri* (s. 455-460). İstanbul: İz Yayıncılık.
- Turut, H., & Özgür, E. M. (2018 b). İki Kent Bir Temsil: Eskişehir ve Konya'da Neoliberal Kentleşmenin Mekân Üretimi. *30. Yıl Uluslararası Coğrafya Sempozyumu* (s. 572-583). Ankara: TÜCAUM.
- Turut, H., & Özgür, E. M. (2018 a). Klasik kent Kuramlarından Eleştirel Kent Kuramlarına Geçiş Bağlamında Kentleri Yeniden Okumak. *Ege Coğrafya Dergisi* , 1-19.
- Ulu, A., & Karakoç, İ. (2004). Kentsel Değişimin Kent Kimliğine Etkisi. *Planlama Dergisi* , 59-66.
- Ulutaş, E. (2019). İmgeden Gerçeğe: Kamusal Bir Mekân Olarak Meydan. *İçtimaiyat Sosyal Bilimler Dergisi* , 3 (2), 138-146.
- Urry, J. (1999). *Mekânları Tüketmek*. (R. G. Ögdül, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Üçoğlu, M. (2015). Neoliberalizm Kent Alanlarında Neden Yoksulluğa İhtiyaç Duymaktadır. *İdealkent Dergisi* , 6 (16), 34-49.
- v3.arkitera.com. (tarih yok). 06 25, 2021 tarihinde <https://v3.arkitera.com/h35833-mimarligin-kendini-gosterdigi-anit-mezarlar%E2%80%9D.html> adresinden alındı
- Weber, M. (2012). *Din Sosyolojisi*. (L. Boyacı, Çev.) İstanbul: Yarın Yayınları.
- Weber, M. (2011). *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu*. (H. İlhan, Çev.) İstanbul: Sayfa Yayınları.
- Weber, M. (2003). *Şehir Modern Kentin Oluşumu*. (M. Ceylan, Çev.) İstanbul: Bakış Yayınları.
- Weil, F. (2013). *New York Bir Kent Tarihi*. (N. Başaran, Çev.) İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Yalım, İ. (2017). Ulus Devletin Kamusal Alanda Meşruiyet Aracı:Toplumsal Belleğin Ulus Meydanı Üzerinden Kurgulanma Çabası. G. A. Sargın içinde, *Ankara'nın Kamusal Yüzleri Başkent Üzerinr Mekân- Politik Tezler* (s. 157-214). İstanbul: İletişim Yayınları.

- Yao, Y., & diğlerleri, v. (2019). A human-machine adversarial scoring framework for urban perception assessment using street-view images. *International Journal of Geographical Information Science* , 2363-2384.
- Yaylagül, L. (2018). *Kitle İletişim Kuramları Egemen ve Eleştirel Yaklaşımlar*. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Yılmaz, O. K. (2019). Küresel Kentler ve Türkiye Kentlerinin Küresel Kentler Arasındaki Konumları. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi* (47), 165-483.
- Yırtıcı, H. (2009). *Çağdaş Kapitalizmin Mekânsal Örgütlenmesi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Yüksel, U., & Akbulut, M. T. (2009). Tüketim Odaklı Mimarlığın Son Yıllardaki Yeni Ürünleri: Rezidanslar. *Megaron* , 4 (2), 110-118.
- Zhiyenbayev, Y., & Koshenova, G. (2019). Kazakistan, Kızılorda Bölgesinde Mezar ve Türbe Geleneği. *9. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi* (s. 477-487). Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü Yayınları.